

סיכומי הדינים העולים

ממסקנת הגמרא

מסכת סנהדרין פרקים א' - י'

© כל הזכויות שמורות

כדי לקבל את ספרי למסקנא על שאר מסכתות הש"ס במהדורה דיגטלית, יש לשלוח מייל למערכת הממוחשבת, ולכתוב בשורת הנושא את שם המסכת, המערכת תשלח באופן אוטומטי הודעה חוזרת בצירוף המסכת הנבחרת. כתובת המייל של המערכת הממוחשבת: lemaskana1@gmail.com

לכל הערה על עניני הספר, וכן לתרומות והנצחות לחלוקת הספרים, או לקבלת חוברות וספרים מודפסים, יש לפנות לדואר אלקטרוני: 7691265@gmail.com

או בטלפון 052-7691265

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ב"ה

דברים אחדים

חשון תשפ"ה

קונטרס זה, הינו חלק מן הספר 'בבא בתרא למסקנא', ובו נדפסו הסיכומים של 'למסקנא' לדפים הנלמדים בסדר הדף היומי בימים אלו. הקונטרס מופץ חינם לזיכוי הרבים, לכל החפץ ללמוד בו.

סדרת הספרים של 'למסקנא' על התלמוד, כשמו כן הוא, אשר בו יעלו הדינים העולים מן הסוגיא למסקנא, ולא סיכום הסוגיא עצמה, כגון השקלא וטריא, הקושיות והתירוצים, הראיות והלימודים, וכל הדומה, אלא עיקרי הדינים, היסודות, והטעמים. למעט במקומות מועטים, כאשר אינו מבורר דיו מדברי הגמרא ורש"י העולה לדינא, כגון שנאמרו תירוצים שונים ליישב דברי ברייתא או המשנה, או מאמרו של אמורא פלוני, ואינו מבורר בסוגיא מה יהא לדינא, או שיתכן ששני המהלכים הם לדינא, ולכן במקומות אלו ודומיהם הוזכרו בקצרה את המהלכים השונים שיש בסוגיא. וכמו כן יסודות כלליות שנזכרו בסוגיא, או דברי אגדות ודרשות בכתובים, וכדומה, שאינם נוגעים לדינא ממש, כתבנו את עיקרי הדברים המבוארים בגמרא, לפי המהלכים שהוזכרו בסוגיא, ועל פי דרכו של רש"י ז"ל.

הלימוד והשינון בסיכומי 'למסקנא' לאחר לימוד הדף, יש בהם תועלת גדול ללומד לחדד במוחו ולשמר בזכרונו את עיקרי הדברים באופן נפלא, כאשר בכל דף ישנם כמה נקודות עיקריות שעולים למסקנא, והוא ערוך וכתוב בטוב טעם ובלשון קל וצח, ובזה יוכל הלומד הצעיר להעמיק בזכרונו את יסודות הש"ס, למען יעמדו במוחו ימים רבים.

וברור ופשוט שלא נכתבו הדינים לענין הלכה, ולפי שהדינים הם לפי דרכו של רש"י ז"ל, ובהרבה מקומות פירשו התוס' או שאר ראשונים מהלכים אחרים, ולשיטתם ישתנה הדין לגמרי, וברוב מקומות הלכה כדבריהם. זאת ועוד, כי רבו הפרטים בכל דין, שרובם לא הוזכרו בגמרא, אלא בראשונים ופוסקים, ואין לפנינו אלא תמצית קצר בכללות מהעולה לדינא לפי מהלכו של רש"י ז"ל. וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו שלא ניכשל בדבר הלכה.

מערכת 'תלמוד בבלי למסקנא'

תלמוד בבלי

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ברכת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ברוך מאיר יעקב שוחט

סטארין קארין

רח' האתרונ 89, נבעת זאב ת"ז

ה"ה
יום ה' אספר קח נא את הרפתי אשר תואצת אק י"ז ס"א
תשפ"ה

כבוד ישיבת מרכז הרב אהרן איצק הי"ד שליט"א

קורת רוח פסיקות אלו כי יש אתה אן מאה הפתאים
והפתיים ספר אליהם פאסקנא סולמות פלא, ועד עתה
הלאה פאסקנא על הק' והיא ועוד ועד נסויה על ינה אספתות
ק"ש, יהי השלח צאק שגכר אמוציו אמו כחפצק שמו
חבר שנים.

והרפת' תעלה שגכר אמוציו אהשקותק הפת' ותמוה
רוח נמת אכיה יחיו אטמה אהרבה.

כ"ה בשם והפקדות לך אמן אצווא"ה שליט"א
שלצין שווא"ה

הסכמת הגאון הגדול הרב נפתלי נוסבוים שליט"א

RABBI NAFTALI NUSBOIM

Chief Rabbi of North Jerusalem
Av Beth Din Ahavas Shalom
Gaon Av Beth Din Meishiv Kahalacha
and Rosh Yeshivas Chayey Moshe Jerusalem

נפתלי נוסבוים

רב ואב"ד צפון ירושלים עיריית תוככי"א
אב"ד מדרש אחבת שלום
גאון ב"ד משב כהלכה
ראש ישיבת חיי משה ירושלים

ב"ה א"י כ"ג

גס"ג

הנני כזה בקב"ה המאזע לכתביי אובול
הספיקי ספיקי למסקנתו אשר הרב
המתיר ה"ה הרב אשימאך בייצג איטא
ובו סיטמי סג"ל גאלון מסודר וקצו
אזי נית מורג אטק וכתצור זוח הסוקיל
וסיומאז ודכוס הצעיוו הוצאן סימיו
וג"ה יקוסק ושמתק אטק איהו דת
מחודדיי דסיק וכו' ואז תגמאז וכו'
וט גנה טכוי ח"ב"ק באטו האגילול
יהו אגילויק בטיהז
ומלע זכויט איצ"ק אהע"ק איהו זכהאבירה
ד'חוציא זאור קכל האסטמל ודפרס הנשאלות
בטיבול ויהי' למעלה היב"ק א"כ
הנ"ל חנ"ל התרה
נפתלי נוסבוים

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

דף ב'

א. דיני ממונות של גזילות וחבלות, דנין בשלשה מומחין, שנאמר בגזילה 'ונקרב בעל הבית אל האלהים', ושלשה פעמים נאמר אלהים בפרשה. וחבלות דינם כגזילות, כי מה לי אם חבל בגופו, מה לי אם חבל בממונו.

ב. אונס ומפתה, דנין אותם בשלשה דיינים. חליצה, ומיאון של יתומה קטנה שהשיאנה אמה ואחיה, בשלשה דיינים. דיני נפשות דנים בעשרים ושלשה. (רוב דיני המשנה יבוארו בס"ד על הסדר בגמרא).

ג. דיני ממונות של הודאות והלוואות, דנין בשלשה דיינים הדיוטות. ונחלקן אמוראים בטעם הדבר:

א) לשיטת רבא, מעיקר הדין צריך שלשה מומחין כמו בגזילות, לפי ש'עירוב פרשיות

כתוב כאן' (כלומר, הפרשיות הכתובות באלה המשפטים מעורבות, שיש מקרא כתוב בפרשה זו שאינו יכול לעמוד בה, אלא מפרשה אחרת הוא), וחכמים תקנו שאין צריך מומחין, כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין, שימנעו בני אדם מלהלוות, שמא לא ימצאו מומחין לכופף את הלוח לדין.

ב) ולרב אחא בריה דרב איקא מן התורה אחד כשר, שנאמר 'בצדק תשפט עמיתך', ואין כאן עירוב פרשיות, אלא שגזרו חכמים שמא יהיה הדיין מיושבי קרנות שאינו בקי בטיב דינים, ויזכה את החייב ויחייב את הזכאי, אבל כשיקח שלשה, אי אפשר שלא יהיה בהם אחד ששמע מחכמים דיני מלוה.

ג. הדיוטות שטעו בדיני ממונות, אע"פ שדנו ברשות, חייבים לשלם (ולא כמומחים שהם פטורים), לרבא משום שאם לא יחייבו אותם וודאי ינעלו דלת בפני לוויין, שיחששו

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

דורשים רק שנים לפי שאין דורשין תחילות, אלא שאין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כאן שלשה.

ולשיטת רבי דיני ממונות בחמשה, שנאמר אשר יִרְשִׁיעוּ אלהים בלשון רבים, ומשמע שנים, ולמדים 'אלהים' של מטה מ'אלהים' של מעלה שהוא גם שנים, הרי כאן ארבעה, ואין ב"ד שקול הרי כאן חמשה.

ג. אין בית דין שקול, שנאמר 'לנטות אחרי רבים להטות', עשה לך בית דין נוטה. ולרבי יהודה עושים סנהדרי גדולה של שבעים, אע"פ שהוא בית דין שקול, ורק שאר בתי דינים צריך שיהיה שקול. ולרבי יאשיה לא נאמר 'לנטות' אלא בדיני נפשות, אבל בדיני ממונות אפשר בבית דין שקול. ואע"פ כן הולכים אחר רוב גם בדיני ממונות, שלמדים בק"ו מדיני נפשות.

דף ד'

א. חכמים נחלקו אם 'יש אַם למקרא' או למסורת, כלומר במקום שהקריאה סותרת את הכתיב, אם הכתוב נדרש לפי קריאתו, או שהכתיב הוא העיקר.

ב. ואלו תנאים הסוברים שיש אַם למקרא: רבי, רבי יהודה בן רועץ, בית שמאי, רבי שמעון, ורבי עקיבא. והחולקים עליהם סוברים שיש אם למסורת. ולרב אחא בר יעקב לדברי הכל יש אם למקרא.

א) רבי: הדורש 'יִרְשִׁיעוּ' אלהים לרבות עוד שני דיינים (ראה לעיל דף ג'), לפי שהמקרא

המלוה שמא יטעה הדיין ויפסידנו. ולרב אחא בריה דרב איקא כדי שלא יתרבו יושבי קרנות לדון, שאם יהיו פטורים כשיטעו בדין, לא יהיה אכפת להם ללמוד.

ד. אם עברו שנים ודנו בדיני ממונות, לרבי אבהו אין דיניהם דין. ולשמואל דיניהם דין, אלא שנקראו בית דין חצוף.

ה. דבר תורה אחד עדים של דיני ממונות ואחד עדים של דיני נפשות צריכים דרישה וחקירה, שנאמר 'משפט אחד יהיה לכם', ממונות כנפשות, וכיון שבדיני נפשות נאמר 'ודרשת וחקרת', הוא הדין לדיני ממונות. ומה טעם אמרו חכמים שעדים של דיני ממונות אין צריכים דרישה וחקירה, כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין.

דף ג'

א. תשלומי חצי נזק של שור תם, בין להאומר שהוא קנס, ובין להאומר שהוא ממון, דנין אותו בשלשה דיינים מומחים, כדין נזק שלם בשור מועד שדינו כשאר חבלות. וכן תשלומי כפל של גנב, ותשלומי ארבעה וחמשה של גונב שור או שה וטבח או מכרו, דנין בשלשה מומחין כשאר חבלות.

ב. ומנין שצריך שלשה דיינים לדיני ממונות: לרבי יאשיה שנאמר שלשה בפרשה פעמים 'אלהים', ודורשים גם 'אלהים' האמור ראשון אע"פ שאין דורשים תחילות, הרי היה יכול לומר 'אל השופט'. ולרבי יונתן

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

וטעם המחלוקת: לפי שנאמר בתורה שתי פעמים 'בְּסֻפֹת' שמשמעות הכתיב הוא אחת, ופעם אחת 'בְּסֻפֹת' שמשמע שנים. חכמים דרשו המסורת, ויש כאן ארבע, אחת לגופה ושלש לדפנות, וההלכה מגרעת את השלישית ומעמידה על טפח. ורבי שמעון דורש המקרא ויש כאן שש, מקרא אחד לגופו, וארבע לדפנות, וההלכה מגרעת את הרביעית ומעמידה על טפח. (ולרב אחא הכל סוברים יש אם למקרא, ונחלקו אם צריך מקרא לסככה או לא).

ד) **רבי עקיבא:** רביעית דם שיצאה משני מתים, לרבי עקיבא מטמא באהל, שנאמר על כל 'נִפְשֹׁת' מת לא יבא, ומשמע שתי נפשות ושיעור אחד. ולחכמים אינו מטמא, שדורשים המסורת שהוא לשון יחיד. (ולרב אחא דרשו נפשות על אחת מנפשות דעלמא).

ג. י"א שלא נחלקו תנאים אלא כשהמקרא סותר את המסורת, אבל כשאין סתירה מן המקרא למסורת, הכל מודים שדורשים את המקרא, ולפיכך האיסור של בישול בשר בחלב הוא בחֶלֶב ולא בחֶלֶב, שהרי הקריאה היא 'בחֶלֶב' ואין המסורת סותרו. ולרב אחא גם כשאין סתירה בין מקרא למסורת י"א שאין המקרא מכריע, ואיסור בשר בחֶלֶב אינו בחֶלֶב, שדרך בישול אסרה תורה, ובשר בחֶלֶב טיגון הוא ולא בישול.

ד. ארבע בתים יש בתפילין של ראש, לרבי ישמעאל שנאמר שני פעמים 'טֻטְפֹת' חסר, ופעם אחת 'טֻטְפֹת' מלא, הרי כאן ארבע

הוא לשון רבים, אע"פ שהכתיב הוא בלא וא"ו. וחכמים דורשים בלשון יחיד כפי המסורת. (ולרב אחא דרשו ירשיעון לשון רבים יחד עם הדיין הנזכר קודם לכן).

ב) **רבי יהודה בן רועץ:** שדרש שיולדת נקיבה טמאה שבועיים מ'וטמאה שְׁבָעִים כנדתה', לפי שכך הוא המקרא, ואין אומרים שתטמא שְׁבָעִים ימים כמשמעות הכתיב.

ג) **בית שמאי:** עולה ושלמים ואשם, הטעונים שתי מתנות שהן ארבע על מזבח החיצון, אם נתנם במתנה אחת, כיפר. וחטאת, לבית שמאי שתי מתנות מעכבות, שנאמר קרנות בלשון רבים שלש פעמים, ומשמע שש מתנות, ארבע למצוה, ועל שתיים מהם שינה הכתוב לעכב. ואע"פ שבשני מקומות כתוב 'קִרְנֹת' בלא וא"ו, הולכים אחר המקרא.

ולבית הלל רק מתנה אחת מעכבת, שהולכים אחר המסורת, ונאמר שני פעמים 'קִרְנֹת' ופעם אחת 'קִרְנֹת', הרי כאן ארבע, ולא שינה לעכב אפילו על אחת, ומתנה אחת מעכבת, שאי אפשר שתהא כפרה בכדי. ולרב אחא דרשו בית הלל שבמתנה אחת כיפר, שנאמר שלש פעמים וכיפר, אע"פ שלא נתן אלא שלשה, אע"פ שלא נתן אלא שתיים, אע"פ שלא נתן אלא אחת.

ד) **רבי שמעון:** לתנא קמא, צריך בסוכה שתי דפנות כהלכתן, ודופן שלישית אפילו טפח. ולרבי שמעון צריך שלש כהלכתן, ורביעית אפילו טפח.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

כשיקבל רשות מרבו ידייק שיהא לשונו ברור, ולא יטעו השומעים את דבריו.

ד. מי שקיבל רשות מראשי גליות שבבבל לדון ולהורות, יכול לדון גם בארץ ישראל, לפי שיש להם שררה ורודין את ישראל בשבט, ועליהם נאמר 'לא יסור שבט מיהודה'. אבל מי שקיבל רשות מרבתינו בא"י, יכול לדון רק בארץ ישראל, או בעיירות העומדים על הגבולים הנמשכות אחר ארץ ישראל, ולא בבבל, לפי שאין להם אלא שררה מועטת, שעליהם נאמר 'ומחוקק מבין רגליו'.

ה. רבי, נתן רשות לרבה בר חנה להורות באיסור והיתר, ולדון, ולהתיר בכורות ע"י מום. ולרב, נתן רשות רק להורות ולדון, ולא להתיר בכורות, אף על פי שגדל שמונה עשרה חדשים אצל רועה לידע איזה מום קבוע ואיזה עובר, רצה לחלק כבוד לרבה בר חנה. וי"א לפי שהיה בקי ביותר, חשש שיתיר מומים שאין ניכר לבני אדם שהוא קבוע, ואחרים יבואו להתיר מום דומה אף על פי שהוא עובר.

ו. מי ביצים אין מכשירין, מי בצעים (של אגם) מכשירין.

ז. מים של הנהרות 'קרמיון' ו'פיגה' פסולים למי חטאת, לפי שצריך מים חיים והם מי בצעים. אבל מכשירין לקבל טומאה.

ח. תלמיד לא יורה הלכה במקום רבו אלא אם היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל. (ולהפריש מאיסור, כגון

שדורשים המסורת). ורבי עקיבא דורש 'טט' בלשון כתפי הוא שתים, ו'פת' בלשון אפריקי שתים.

ה. הסומא באחת מעיניו, ליוחנן בן דהבאי בשם רבי יהודה בן תימא פטור מראיה, שדורש המקרא והמסורת, המסורת הוא 'יָרָא' והקרי הוא 'יָרָה', לומר, כדרך שבא הקב"ה לְרָאוֹתָ, כך הוא בא לְרָאוֹת מִמֶּךָ, מה לְרָאוֹתָ בשתי עינים שלו, אף לְרָאוֹת מִמֶּךָ בשתי עינים שלך, ולהוציא מי שאינו יכול לראות אלא בעין אחת, שהוא פטור.

דף ה'

א. דיני ממונות בשלשה, ומומחה לרבים דן אפילו יחיד. (להאומר אין עירוב פרשיות. ראה לעיל דף ב'). ומומחה היינו 'גמיר וסביר', שלמד שמועות ודינים מרבתינו, ויודע להוסיף וליישב טעמים מדעתו. ואפילו אם לא קיבל רשות מריש גלותא.

ב. יחיד מומחה שדן דין וטעה, אם קיבלוהו עליהם, שילכו אחריו בין לדין בין לטעות, פטור מלשלם. ואם לא קיבלו טעותו עליהם, שאמרו לו תדון אותנו דין תורה, אם לא קיבל רשות מריש גלותא, חייב לשלם, ואם קיבל רשות, פטור.

ג. חכמים גזרו שתלמיד לא יורה אע"פ שהוא חכם אלא אם נוטל רשות מרבו, משום מעשה בתלמיד שהתיר לגבל בטומאה עם מי ביצים לפי שאין מכשירין, וטעו לגבל במי בצעים (מי אגם). אבל

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

חוזר, אבל צריך לשלם מביתו (אם נשא ונתן ביד).

ג. תנאים נחלקו בדין פשרה (הנקרא גם 'ביצוע'), לחכמים עושים אותה באחד, שאין מקישים פשרה לדין. וכן לרשב"ג פשרה באחד, אלא שראוי לעשות שנים, כדי שיהא שם עדים. ולרבי מאיר צריך לעשותה בשלשה, שמקישים פשרה לדין.

ד. לרב אשי פשרה אינה צריכה קנין, שייפו כח בית דין שלא יוכלו לחזור אע"פ שלא קנו. שאם היתה צריכה קנין לא היה צריך בית דין, שמאחר שקנו ממנו מתנה בעלמא היא. ולהלכה פשרה צריכה קנין אפילו אם נעשית בשלשה.

ה. תנאים נחלקו אם ראוי לעשות פשרה:

א) לתנא קמא, לאחר שנגמר הדין, שאמרו הדיינים איש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב, אסור לבצוע. אבל קודם שנגמר הדין, רשאי לומר להם אם תרצו תעשו פשרה, אפילו לאחר שכבר שמע דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה.

ב) לרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אסור לבצוע, והבוצע חוטא, והמברך את הבוצע הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר 'בוצע ברך נאץ ה', אלא יקוב הדין את ההר, שנאמר כי המשפט לאלקים הוא. וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר. (אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו).

להזהיר כהן בבית הקברות, מותר להורות אפילו בפני רבו).

ט. מותר ללתות חיטין בפסח, כלומר לשרות אותם מעט במים ולכותשן במכתשת, ואין חוששים לחימוץ הואיל וכותש אותם מיד.

י. יכול הרב ליתן רשות לתלמידו לדון לזמן מסוים.

דף ו'

א. שנים שדנו דיני ממונות, לרבן שמעון בן גמליאל אין דיניהם דין, ובעלי דינים יכולים לחזור בהם. וכן פסק רבי אבהו. ולשיטת שמואל, חכמים חולקים על רשב"ג, וסוברים שדיניהם דין, והלכה כמותם, אלא שנקרא בית דין חצוף. ודווקא כשמתחילה נתישבו רק שנים, אבל אם נתישבו שלשה לדון, ויש שנים מזכים או שנים מחייבים, ואחד אומר איני יודע, יוסיפו הדיינים עוד אחד ויגמרו את הדין.

ב. יחיד (שאינו מומחה) שבעלי דינים קיבלו עליהם שידון להם כדין תורה, וזיכה את החייב וחייב את הזכאי, או שטימא את הטהור, טיהר את הטמא, אם טעה בדבר משנה, הדין חוזר, שכיון שדבר מפורש הוא אין דינו דין. ואם טעה בשיקול הדעת, כגון שנחלקו תנאים או אמוראים בדבר, ולא נאמרה הלכה כאחד מהם, אבל 'סוגיא דעלמא' הוא כאחד מהם, והוא פסק כדברי השני, מה שעשה עשוי, כלומר שאין הדין

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ג. שלא ישמע הדיין דבריהם, או אפילו לאחר שישמע, אבל אינו יודע להיכן דין נוטה, רשאי לומר להם אין אני נזקק לכם, שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו. אבל אם שמע דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה, אין יכול לומר להם אני נזקק לכם, שנאמר 'לא תגורו מפני איש'.

ח. תלמיד היושב לפני רבו, וראה זכות לעני וחובה לעשיר, לא ישתוק, שנאמר 'לא תגורו מפני איש', כלומר לא תכניס דבריך מפני איש.

ט. צריך שיהיו העדים יודעים את מי הם מעידים ולפני מי הם מעידים, ומי עתיד ליפרע מהם, שנאמר 'ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'". והדיינים צריך שיהיו יודעים את מי הם דנים, ולפני מי הם דנים, ומי עתיד ליפרע מהם, שנאמר 'אלהים נצב בעדת אל'. ולא יאמר הדיין מה לי בצער הזה, שנאמר 'עמכם בדבר משפט', אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות, ויתכוין להוציא הדין לצדקו ולאמיתו, ושוב לא ייענש.

דף ז'

א. אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה, שנאמר 'פטר מים ראשית מדון'.

ב. קטטה דומה לנהר שגדל ויוצא לשדות שעל אגפיו כעין ניגרים וצינורות קטנים, ואם אינו סותמו מיד, הולך ומרחיב ושוב אין יכול לסותמו. וי"א שדומה לפין של גשר,

לרבי יהושע בן קרח מצוה לבצוע, ופירשו בגמרא שמצוה לומר לבעלי הדין האם אתם רוצים דין או פשרה. שדורש 'אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם', והלא במקום שיש משפט אין שלום ובמקום שיש שלום אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו שלום זה ביצוע. וכן אצל דוד נאמר 'ויהי דוד עושה משפט וצדקה', והלא מקום שיש משפט אין צדקה, ובמקום שיש צדקה אין משפט, אלא משפט שיש בו צדקה וזה ביצוע. ופסק רב הלכה כמותו.

ד. לרבי שמעון בן מנסיא, עד שלא ישמע הדיין דברי בעלי דינים, או לאחר ששמע ואינו יודע להיכן דין נוטה, רשאי לומר להם צאו ובצעו. אבל לאחר ששמע דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה, אינו רשאי.

ו. תנאים נחלקו בפירוש הכתוב 'בוצע ברוך נאץ ה'': (א) רבי אליעזר בן ר"י הגלילי מפרשו על דיין העושה פשרה, ועל המברכו. (ב) רבי אליעזר מפרשה על הגוזל סאה חטים וטחנה ואפאה, והפריש ממנה חלה, שאם מברך עליו הוא מנאץ. (ג) רבי מאיר מפרשו על יהודה שאמר 'מה בצע כי נהרוג את אחינו', שהיה לו לומר נחזירנו לאבינו, אחרי שהיו דבריו נשמעים אצל אחיו. והמברך את יהודה הרי זה מנאץ. (ד) רבי תנחום בר חנילאי (להלן ז.) מפרשו על מעשה העגל, שעשה אהרן פשרה שמא יהרגוהו ישראל ולא יהיה להם כפרה, והורה היתר לעצמו לעשות להם את העגל.

ז. שנים שבאו לדין, אחד רך ואחד קשה, עד

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ט. כשאהבה עזה בין איש לאשתו, שוכבים שניהם על רוחב הסייף. אבל כשאין אהבה עזה ביניהם, אפילו מטה בת ששים אמה אינה מספקת להם. וכך מצאנו במשכן שהשרה הקב"ה שכינתו ודיבר עם משה מעל הכפורת, וגובה הארון והכפורת עשרה, וארכם אמה וחצי, ובית המקדש היה גבוה שלשים וארכו ששים. וכשחטאו נאמר להם 'איזה בית אשר תבנו לי' שתוכל שכינתי להיות מצומצמת בתוכו.

י. כל דיין שדן דין אמת לאמיתו, משרה שכינה בישראל, שנאמר 'אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט'. וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמיתו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר 'משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה'.

יא. כל דיין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין, הקב"ה נוטל ממנו נפשו, שנאמר 'אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער, כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש'.

יב. לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו, וגהינום פתוחה לו תחתיו.

יג. אם הדין ברור לדיין כבוקר שהוא מאיר, יאמרנו, ואם לאו לא יאמרנו, שנאמר 'דינו לבוקר משפט והצילו גזול מיד עושק'. ויש דורשים 'אמור לחכמה אחותי את', אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו, ואם לאו אל תאמרהו.

יד. עשרה שיושבים בדין, קולר של הטיית

שבתחילה כשדורסים עליו מנענעו, ולבסוף מתחזק ונקבע במקוון, וכך כשאדם מרבה בקטטה, היא מתחזקת ובאה.

ג. הרגיל לשמוע חרפתו ולשתוק, הלכו מעליו מאה רעות שהיו באות עליו על ידי התגר, שנאמר 'פוטר מים ראשית מדון', שהפתחה בקטטה הוא תחילה של מאה דינים.

ד. אם עובר אדם עבירה פעמים ושלוש ולא באה עליו פורענות, אל יתמה, שעל שנים ושלוש גניבות אין אדם נענש, וסופו ללקות באחרונה. שנאמר 'כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו'.

ה. שבע בורות כרויות לרגלי איש שלום, ומכולם ינצל. אבל עושה רשעה יפול בתקלה ראשונה הבאה לו, שנאמר 'כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה'.

ו. מי שנטלו בית דין טליתו לפורעה לאחר, יש לו לזמר ולהודות על כך, הואיל ודין אמת דנו, לא הפסיד כלום, אלא גזילה הוציאו מידו. וכמו שנאמר אצל עצת יתרו: 'וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום', ומשמע גם הזכאי וגם החייב.

ז. כשהאשה מנמנמת, הסל שעל ראשה שנותנת בו פילכה ומלאכת ידיה נופל, כלומר מתוך שהיא עצילה אין מלאכתה ניכרת, שנאמר 'בעצלתים ימך המקרה'.

ח. אדם שאתה סומך עליו, בסוף ירים אגרופו עליך ויקום כנגדך, שנאמר 'גם איש שלומי אשר בטחתי בו הגדיל עלי עקב'.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

כ. לא ישמעו בית דין דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו, שנאמר 'שמוע בין אחיכם'. וכן לא יטעים בעל דין דבריו לדין קודם שיבוא בעל דין חבירו, שקורין בו 'שִׁמְעֵ' בין אחיכם. ורב כהנא דרשו מ'לא תשא שמע שוא' אזהרה לדיין, וקורין בו 'לא תשיא' אזהרה לבעל דין.

כא. מתחילה יצדק הדיין את הדין ואחר כך יתכנו, שנאמר 'ושפטתם צדק'.

כב. שני אחים שנפל להם בית בירושה, לא יאמר הדיין לאחד טול אתה בית וזה עליה, ונמצא כל אחד יש לו דירה, אלא מעלה אותם בדמים, ומחלק לפי מעות, שנאמר 'בין איש ובין אחיו'. וכן לא יאמר טול אתה תנור והשני כירה, לפי שתנור עודף על הכירה וצריך להוסיף דמים, שנאמר 'ובין גרו' (לשון מגור, כלומר תשמישי דירה).

כג. לא יכיר הדיין את פניו לאוהבו, שנאמר 'לא תכירו פנים במשפט'. ויש דורשים 'לא תנכרהו', שלא יתנכר לו אם הוא שונאו.

דף ח' ע"א

א. דיין שבא לפניו דין של פרוטה, וחזר ובא דין אחר של מנה, צריך להקדים את הקודם, שנאמר 'כקטן כגדול תשמעון'.

ב. לא די לרשעים שנוטלים מזה ממון ונותנים לזה שלא כדין, אלא שמטריחים את הקב"ה להחזיר ממון לבעליו, ועל זה נאמר 'כי המשפט לאלקים הוא'.

הדין תלוי בצואר כולם. ואפילו תלמיד היושב לפני רבו, ובא דין לפני רבו, והבין ברבו שטועה, ושתק, נענש. כשנזדמן לרב הונא דין תורה היה מאסף עשרה חכמים כדי שאם יטעה יתחלק העונש בין כולם ויקל מעליו. וכן נהג רב אשי כשבאה לפניו שאלה של טריפה.

טו. אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום, יעמיד ארץ. ואם דומה לכהן שמחזר בבית הגרנות, יהרסנה.

טז. עתיד הקב"ה ליפרע מהמעמיד דיין שאינו הגון. וכל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה בישראל. ובמקום שיש תלמידי חכמים, כאילו נטעו אצל מזבח.

יז. צריך הדיין להיות מתון בדין, כלומר שיהא רגיל בהמתנה, לעיין בדין יפה קודם שיחתכנו, שנאמר 'לא תעלה במעלות' כלומר בחזקה ובמרוצה, וסמוך לו 'ואלה המשפטים'.

יח. לא יפסע דיין על ראשי עם קודש (כשמתורגמן דורש, הציבור יושבים על הארץ, והמפסיע ביניהם למקומו נראה כמפסיע על ראשם), שנאמר 'לא תעלה במעלות' וסמוך לו 'ואלה המשפטים'.

יט. יהיו הדיינים זריזים במקל ורצועה, כדי להטיל אימה על הציבור לשם שמים, שנאמר ואצוה את שופטיכם וגו' (לשון זירוז). ועוד דרשו 'אשר תשים לפניהם' אלה כלי הדיינים (שהם מטלטלים ושייך בהם לשון 'שימה').

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

א) שיטת עולא: אם לא הביא הבעל עדים שזינתה, שאז אינו נאמן אלא להפסידה כתובתה, לרבי מאיר דנין אותו בשלשה שאין בו אלא דיני ממונות, ואין חוששים שמא כשיבואו לבית דין ויצא הקול, ישמעו עדים ויבואו ויעידו שזינתה תחתיו, ונצטרך לעשרים ושלשה שמא יבוא לידי דיני נפשות. וחכמים חוששין ללעז, ולפיכך צריך כ"ג דיינים שמא יבוא לידי דיני נפשות.

ואם הביא הבעל עדים שזינתה, והביא האב עדים והזימו לעדי הבעל, ובא לגבות מאה סלעים של מוציא שם רע מן הבעל, די בשלשה דיינים גם לחכמים, ששוב אין לחשוש ללעז, שהרי הבעל סמך על עדים אלו ונתגלה שעדי שקר הם, ואינו נאמן אפילו להפסיד את כתובתה, וצריך לשלם מאה סלעים ולו תהיה לאשה.

ב) שיטת רבה: אם תחילת תביעתו של בעל לא בא לידון על פי עדים, אלא על ידי עצמו ולהפסידה כתובתה, מודים חכמים שדנים אותו בשלשה, ואין חוששים ללעז. ואם מתחילה אמר שיש לו עדים שזינתה, ונתכנסו כ"ג דיינים לדון דיני נפשות, ולא מצא הבעל עדים, ונתפזרו הדיינים והלכו, ואמר להם הבעל, הואיל ואין לי עדים, דנו לי לפחות בשלשה דיני ממונות כדי להפסידה כתובתה על ידי עצמו, לרבי מאיר דנין אותו בשלשה, ואין חוששים לכבודן של דיינים הראשונים. ולחכמים דנין אותו בכ"ג, שחוששים לכבודן של ראשונים.

ג. ראויה פרשת נחלות שתיכתב על ידי משה רבינו, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתב על ידן. וראויה היתה פרשת מקושש שתיכתב על ידי משה רבינו, אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו. ללמדך, שמגלגלין חובה על ידי חייב, וזכות על ידי זכאי.

ד. ציבור צריך שתהא אימת דין עליהם, ודיין צריך שיסבול את הציבור 'כאשר ישא האומן את היונק'.

ה. משה אמר ליהושע 'כי אתה תבוא', אתה וזקנים שבדור. אמר לו הקב"ה 'אתה תביא', טול מקל והך על קדקדם, דַּבֵּר אחד לדור ולא שני דְּבָרִים לדור.

ו. הזמנה לדין בשלשה, שאם שלשה דיינים שולחים שליח לבעל דין שיבוא וידון לפניהם, צריך השליח להזמינו בשם שלשתם. ואם הזמינו בשם דין אחד, לא אמר כלום. ודוקא ביום שאין בו מושב בית דין, אבל ביום שיש בו מושב בית דין אפילו אם לא הזמינו בשם שלשתם הרי זו הזמנה.

ז. אין דנין דיני קנסות אלא בשלשה מומחים, אבל לא בהדיוטות אפילו אם היו עשרה.

דף ח' ע"ב - דף ט' ז'א'

א. בעל שהוציא שם רע שלא מצא לאשתו בתולים, לרבי מאיר דנין אותו בשלשה דיינים, ולחכמים בכ"ג. ונחלקו אמוראים באיזה אופן המחלוקת ומה טעמם:

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

חיוב מלקות בשלשה דיינים. וחכמים סוברים כרבי ישמעאל שלחיוב מלקות צריך כ"ג דיינים כמו בדיני נפשות.

1) שיטת רבינא: שנחלקו כשהיו שם שלשה או ארבעה עדים, ונמצא אחד מהם קרוב או פסול, והוא לא התרה בה, שרבי מאיר סובר כרבי יוסי שבדיני נפשות העדות פסולה אע"פ ששתק, ואין כאן אלא הפסד כתובתה ודנין בשלשה. ולחכמים סוברים כרבי שאם לא התרה הפסול יחד עם שאר העדים, העדות מתקימת בשאר, ויש כאן דיני נפשות שצריך כ"ג דיינים.

2) לשון נוסף: רבי מאיר וחכמים נחלקו כשהתרו אחרים באשה שזינתה, ולא התרו בה העדים, שרבי מאיר סובר כרבי יוסי שאין הנדון נהרג אלא אם התרו בו העדים, שנאמר 'על פי עדים', ואין כאן אלא דיני ממונות שדנין בשלשה. וחכמים סוברים שנהרג גם בהתראת אדם אחר, ויש כאן דיני נפשות וצריך כ"ג.

3) לשון נוסף: שנחלקו כשהוכחו העדים בבדיקות ולא הוכחו בחקירות, שלרבי מאיר הכחשה היא ואינה נהרגת, ואין כאן אלא דיני ממונות. ולחכמים אינה הכחשה, לפי שאין העדים מדקדקים בהם, ויש כאן דיני נפשות.

4) לרבי עקיבא אם יש שלשה או ארבעה עדים, ואפילו מאה, ונמצא אחד מהן קרוב או פסול, עדותן בטלה. ונחלקו תנאים לשיטתו, לרבי יוסי אין הדין כן אלא בדיני

ג) שיטת אביי: לדברי הכל חוששים ללעז, ולפיכך גם אם לא תבע הבעל מתחילה אלא ממון, שאין לו עדים שזינתה, צריך כ"ג דיינים שמא יצא הקול ויבואו עדים שזינתה. וכן אם תבע מתחילה נפשות ונתכנסו כ"ג דיינים, ולא מצא עדים ונתפזרו, ותובע ממון, צריך כ"ג דיינים לדברי הכל, משום כבודן של ראשונים.

והמחלוקת היא כשמתחילה הביא הבעל עדים שזינתה, והתרו בה שאם תזנה הרי היא במיתה, ולא הזכירו לה איזה מיתה, שלרבי מאיר דנים להפסיד כתובתה בשלשה, שאין כאן דיני נפשות, שסובר כרבי יהודה שהעובר על חיוב מיתה אינו חייב עד שיתרו בו באיזה מיתה יהרגוהו. וגם אם יזומו העדים, לא יהיה כאן אלא חיוב ממון של מאה כסף. ולחכמים דנים אותו בכ"ג, שסוברים שדי בכך שהתרו בו שחייב מיתה, וא"צ להודיעו באיזה מיתה, ויש כאן דיני נפשות.

5) שיטת רב פפא: שנחלקו כשהיתה האשה חבירה, והביא הבעל עדים שזינתה, ולא התרו בה כלל, שלרבי מאיר דנין בשלשה שאין כאן חיוב מיתה, שגם חבר צריך התראה. ולחכמים צריך כ"ג, שסוברים כרבי יוסי בר יהודה שחבר אינו צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, שלא יוכל לומר סבור הייתי שמותר.

6) שיטת רב אשי: שנחלקו כשהביא הבעל עדים שזינתה, והעדים התרו בה לחיוב מלקות ולא לחיוב מיתה, שלרבי מאיר דנין

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ב. ואם אמר שרבעו לרצונו, לרב יוסף רשע הוא, והתורה אמרה 'אל תשת רשע עד' ואין כאן אלא עד אחד. ולרבא, אין אדם נפסל לעדות בהודאת פיו, שאדם קרוב אצל עצמו, ולפיכך אינו יכול לשום עצמו רשע, והורגים את הרובע, כי 'פלגינן דיבורא', שמאמינים לו כלפי חבירו ולא כלפי עצמו.

ג. וכן האומר פלוני בא על אשתי, לשיטת רבא הוא ואחר מצטרפין להרגו, אבל לא להרוג את האשה, לפי שאדם קרוב אצל אשתו, ו'פלגינן דיבורא', שנאמן בעדותו כלפי חבירו ולא כלפי אשתו.

ד. עדים שהעידו שפלוני בא על נערה המאורסה, והוזמו, נהרגים משום שרצו להרוג את פלוני, ואין משלמין ממון שרצו להפסיד כתובה, שהרי לא הזכירו שם האשה. ואם העידו שבא על בתו של פלוני, והוזמו, נהרגים ומשלמים ממון שרצו להפסיד לה כתובה, ואע"פ שאין אדם מת ומשלם, כשחיוב ממון הוא לאחד ונפשות לאחר, והם חייבים מיתה משום בועל וממון משום האשה.

ה. עדים שהעידו שפלוני רבע שור, והוזמו, נהרגים, ואין משלמין ממון דמי שור, שהרי לא העידו מי הוא השור. ואם אמרו רבע שורו של פלוני, נהרגים משום שזממו להרוג את הרובע, ומשלמים דמי שור לבעליו שרצו להפסידו, ויש כאן חיוב מיתה וממון לפי שהוא ממון לזה ונפשות לזה.

נפשות שיש לנו להציל את הנדון, ואפילו לא התרו הקרוב או הפסול יחד עם שאר עדים אלא שתקו, עדותם בטלה. אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר. ולרבי אפילו בדיני ממונות עדותם בטלה, ובדיני נפשות בטלה רק בזמן שהקרוב או הפסול התרו בעובר עבירה, שגילו דעתם שגם הם נעשים עדים, אבל אם שתקו, תתקיים העדות בשאר, שאם לא כן מה יעשו שני אחים ואחד שראו אחד שהרג את הנפש.

ג. הביא הבעל עדים שזינתה אשתו, והביא האב עדים והזימו לעדי הבעל, עדי הבעל נהרגים על שזממו להרוג את האשה, ואין משלמין ממון, אע"פ שהיו מפסידין אותה כתובה, אין משלמין טובת הנאת כתובתה כדין שאר זוממי כתובה, שמאחר שבשבילה הן נהרגים, אין משלמים לה ממון, שהמתחייב בנפשו פטור מן התשלומין.

חזר והביא הבעל עדים, והזימו את העדים המזימים שהביא האב, עדי האב נהרגים משום שזממו להרוג את עדי הבעל, ומשלמין לבעל מאה כסף שרצו לחייבו כשהזימו את עדיו, שלא אמרו שהמתחייב בנפשו פטור מן התשלומין כשהממון הוא לזה והנפשות לזה.

דף י'

א. האומר שפלוני רבעו לאונסו, הוא ואחר מצטרפים להיות שני עדים להרגו.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

דין לומר מקודש החודש: א) לרבי אלעזר ב"ר צדוק אם נראה ביום שלשים, צריכים לקדשו. ואם לא נראה ביום שלשים, אין צריכים לומר מקודש ביום ל"א, שכבר קידשוהו שמים. ב) לפלימו, אם נראה ביום שלשים א"צ לקדשו, שאין צריך לעשות חיזוק לדבר, כיון שבא בזמנו. ואם נראה ביום ל"א, צריך לקדשו. ג) לרבי אליעזר בכל אופן א"צ לומר מקודש החודש, שנאמר 'וקדשתם את שנת החמשים', שנים צריך לקדש ולא חדשים.

י. עיבור החודש צריך שלשה דיינים. ונחלקו חכמים בביאורו: א) אביי מפרש 'קידוש החודש', שצריך לומר מקודש החודש בשלשה. ב) רבא מפרש 'קידוש ביום עיבור', וכר"א ב"ר צדוק שא"צ לומר מקודש אלא כשמקדשים אותו ביום שלשים. ג) רב נחמן מפרש 'קידוש לאחר עיבור' כלומר ביום ל"א, וכפלימו שא"צ לומר מקודש רק אם נתקדש שלא בזמנו. ד) רב אשי מפרש 'חישוב החודש', שצריך לעשות את החשבון מתי לקדש החודש ע"י שלשה דיינים, אבל קידוש אין צריך, כשיטת רבי אליעזר שאין צריך לקדש חדשים.

יא. עיבור שנה, לרבי מאיר הוא בשלשה דיינים. ולר"ש בן גמליאל מתחילים בשלשה, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרים בשבעה. ואם גמרו בשלשה מעוברת. כיצד, דיין אחד אומר שצריך לישב ולעיין אם צריך לעבר השנה, ושנים אומרים שאין צריך להושיב בית דין על כך, שבדאי אין צריך

ו. המעיד שפלוני רבע שורי, הוא ואחר מצטרף עמו להרוג את הרובע ואת השור, שאין אדם קרוב אצל ממונו.

ז. חיוב מלקות, לתנא קמא דנין אותו בשלשה דיינים, שנאמר 'ושפטום' שנים, ואין בית דין שקול מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי כאן שלשה.

והרבי ישמעאל דנין אותו בכ"ג. וטעמו, לאביי למדים גזירה שוה 'רשע רשע' מחייבי מיתות. ולרבא שמלקות במקום מיתה עומדת, שמכיון שעבר על אזהרת בוראו ראוי למות, והמלקות היא כאחת מן המיתות. ואע"פ שהיא כמיתה, צריך לאמדו שלא ימות ע"י המכות, שנאמר 'ונקלה אחיך' שילקה על גבי החי ולא על המת. ואפילו אם אמדוהו שיוכל לקבל עשרים לא ילקוהו כ"א, אע"פ שמכה אחרונה תהיה על החי, שנאמר 'ונקלה אחיך' שיהיה אחיך גם לאחר שלקה.

ח. עדים זוממין שאין הזמה יכולה להתקיים בהם, כגון שהעידו על פלוני שהוא בן גרושה ונמצאו זוממין, אין אומרים יעשה זה בן גרושה תחתיו, אלא לוקה ארבעים, שנאמר 'והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע', עדים שהרשיעו את הצדיק, ובאו אחרים והצדיקו את הצדיק והזימו את העדים ועשאו רשעים, אזי 'והיה אם בן הכות הרשע'. אבל אין לוקין משום 'לא תענה' לפי שהוא לאו שאין בו מעשה.

ט. חכמים נחלקו באיזה אופן צריכים בית

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

נשיא. ואם הנשיא אינו כאן, יכולים לעבר על מנת שירצה הנשיא, וכשבא ואמר רוצה אני, השנה מעוברת.

ג. אין מעברין את השנה אלא אם היתה צריכה מפני הדרכים ומפני הגשרים שנתקלקלו מן הגשמים בחורף, ועדיין לא נתקנו, ולא יוכלו עולי רגל לבוא, ומפני תנורים שצולין בהם פסחים, ונמוקו בגשמי החורף, וצריכים חמה להתייבש. ומפני בני הגולה הרחוקים, כשנשמע לבית דין שנעקרו ממקומן לעלות לרגל לעשות פסחיהם, ועדיין לא הגיעו, ואם לא יעברוה לא ירגילו לבוא בפסח. אבל לא מפני השלג או מפני הצנינה, שלא יחדלו בכך מלבוא, ולא מפני בני הגולה שעדיין לא עקרו ממקומן.

ד. משום שלשה דברים מעברין את השנה: א) על האביב, אם התבואה עדיין לא בישלה, שנאמר 'בחודש האביב' (ב) על פירות האילן, אם בישולם מתאחר יותר מזמן העצרת, שעצרת זמן הבאת ביכורים, ואם לא יביאם בבואו לרגל צריך לטרוח ולעלות פעם אחרת. ג) על התקופה, אם תקופת תמוז מתעכבת, ואין תקופת תשרי נופלת עד אחר החג, או אם תקופת טבת נמשכת עד ששה עשר בניסן.

על שנים מהם מעברים, אבל משום אחד לבד אין מעברין. ובזמן שהטעם של אביב הוא אחד מן השנים שמתעברת שנה עליהם, הכל שמחים, שאין חוששין בדחיית הפסח, לפי שאין התבואה ראויה, ואין איסור חדש נארך עליהם. אבל כשהתבואה

לעבר, בטל היחיד במיעוטו ואין יושבים. ואם שנים אומרים שצריך לישב, ואחד אומר שאין צריך, מוסיפים עליהם עוד שנים, ונושאים ונותנים בדבר. שנים אמרו צריך לעבר, ושלשה אומרים אין צריך, בטלו שנים במיעוטן ואין מעברים. שלשה אומרים צריך לעבר, ושנים אומרים אין צריך, מוסיפין עליהם עוד שנים ומעברים בשבעה.

יב. ולמה אמרו שלשה חמשה ושבעה? י"א כנגד ברכת כהנים (שהוא שלש פסוקים, של שלשה תיבות, חמשה, ושבעה). וי"א שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך.

דף י"א

א. אין מעברין את השנה אלא בדיינים שהזמינם הנשיא מבערב.

ב. משמתו חגי זכריה ומלאכי שהיו נביאים האחרונים, נסתלקה רוח הקודש מישראל, ואע"פ כן היו משתמשין בבת קול.

פעם אחת יצאה בת קול שיש מי שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי, ונתנו חכמים עיניהם בהלל הזקן. וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא. ועוד יצאה בת קול פעם אחרת, ונתנו עיניהם בשמואל הקטן, וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של הלל. ועל יהודה בן בבא בקשו לומר כן אלא שנטרפה השעה, שאין מספידין על הרוגי מלכות.

ב. אין מעברין את השנה אלא אם ירצה

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

זמן העומר כבר יבשו תבואות שביהודה, וצריך להביאו משאר ארצות. ועוד: שאם ביכר יהודה, ורואים ציבור שראוי להביא את העומר ובית דין מעברין בשביל השתים, ומאריכין עליהם זמן איסור חדש, קשה להם הדבר, אבל כשלא ביכר ביהודה ובאחת מהשתים, אין הדבר קשה להם, אע"פ שראוי להביא מן השלישית, לפי שמצותו להביא מיהודה.

ט. אין מעברין את השנים אלא בב"ד הקבוע ביהודה. ואם עיברוה בגליל, לתנא קמא מעוברת. ולחנניה איש אונו אינה מעוברת, שנאמר 'לשכנו תדרשו ובאת שמה', כל דרישה שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו של מקום (בירושלים, שהיא ביהודה).

י. אין מעברין את השנה אלא ביום, ואם עיברוה בלילה אינה מעוברת. ואין מקדשין את החודש אלא ביום, ואם קידשוהו בלילה אינו מקודש. שנאמר 'תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו', חג שהחודש מתכסה בו זה ראש השנה, ונאמר 'כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב', מה משפט ביום אף קידוש החדש ביום.

דף י"ב

א. אין מעברין את השנה בשני רעבון, לפי שהתבואה כלה וצריך לאכול מן החדש.

ב. אין מעברין את השנה לפני ראש השנה, ואם עיברוה אינה מעוברת. ומפני הדחק, כגון שחוששין שלא יהא שם ב"ד מופלא

ראויה ליקצר, והשנה מתעברת על הפירות והתקופות, עצבים, שזמן איסור חדש נארך עליהם.

ה. ר"ש בן גמליאל מוסיף 'על התקופה'. ונסתפקו בגמרא אם לדבריו מעברין על התקופה לבד אע"פ שאין שנים, או כוונתו שכשמעברים משום תקופה שמחים, שאם התקופה נופלת כתיקונה בתחילת תשרי, ומעברין השנה בשביל דברים אחרים, ודוחין את החג בתוך ימות החורף, עולי רגלים מצטערים בגשמים, אבל כשמעברים מחמת התקופה, שמחים. ולא נפשט.

ו. על אלו דברים אין מעברים את השנה, אבל עושים אותם סעד, שאם צריך לעבר משום אחד מן השלשה האמורים לעיל, אע"פ שצריך שנים, טעם זה מצטרף לעבר את השנה: מפני הגדיים והטלאים, שהן דקים, ורוצים לעבר כדי שיגדלו ויעשו מהם פסחים. מפני הגוזלות שלא פירחו שצריכים לקיני יולדות ולזבין וזבות.

ז. חודש העיבור, אם רצו עושים אותו ב"ד כ"ט יום, ואם רצו עושים שלשים יום.

ח. שלשה ארצות בארץ ישראל, יהודה ועבר הירדן והגליל. אם לא הגיע אביב בשתים מהם, מעברין את השנה, לפי שרוב א"י הוא, אבל אם לא הגיע רק באחת מהם, אין מעברין. ובזמן שיהודה היא אחת מן השתים, הכל שמחים, שמצוה מן המובחר להביא את העומר מיהודה, ולפיכך אם בישל ביהודה ועיברוה בשביל השתים, כשמגיע

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ז. תנאים נחלקו אם מעברין את השנה מפני הטומאה, כגון אם היה הנשיא חולה, ואמזוהו למות ערב הפסח או עד ששה ימים קודם, ויהיו טמאים בהקרבת הפסח, או שהיו רוב ישראל טמאים בסוף אדר, וכלתה אפר פרה, ואין להם פרה אדומה: א) לתנא קמא אין מעברין לכתחילה משום כך, אלא יעשו את הפסח בטומאה, אבל אם עיברוהו, מעוברת. ב) לרבי יהודה אפילו אם עיברוהו אינה מעוברת, שטומאה הותרה בציבור (ולא דחוייה), והעיבור שלא לצורך. ג) לרבי שמעון מעברין לכתחילה.

ח. תנאים נחלקו למה ביקש חזקיה רחמים על עצמו: א) לרבי יהודה, לפי שעיבר את השנה מפני טומאה, שנטמאו בימי אחז אביו מעבודה זרה, והיה חזקיה מחזירן למוטב, וידע שלא יספיקו כולם ליטהר עד הפסח, ועיבר את השנה. ב) לרבי שמעון לפי שעיבר את השנה ביום שלשים של אדר, ואסור לעבר בו הואיל וראוי לקובעו ניסן. ג) לרבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון, לא עיבר את השנה, אלא שהשיא את ישראל לעשות פסח שני שלא כדין. שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים, ונשים משלימות לטהורים ועודפות עליהם, ומתחילה היה סבור שנשים בפסח ראשון חובה, נמצא מיעוטם טמאים ונדחו לפסח שני. ולבסוף סבר שנשים בראשון רשות, ורובן טמאים, ולא נדחו לפסח שני.

ט. ציץ של כהן גדול, מרצה על טומאת זבחים לעלות לרצון. לרבי שמעון בין אם

סמוך לאדר, או שמא המלך יעכב על ידם, מעברין אותה, מיד לאחר ראש השנה. ואע"פ שאין מעברים קודם ר"ה, מעיינים בחשבון אם השנה צריכה להתעבר, ולאחר ראש השנה מודיעים שנתעברה.

ג. ובכל אופן אין מעברין אלא חודש אדר ולא חודש אחר.

ד. אין מעברין את השנה משנה לחברתה, שאם שנה הבאה צריכה להתעבר, אין מעברין שנה זו מפני צרכי שנה הבאה.

ה. אין מעברין שלש שנים זו אחר זו, לפי שישתנו השנים מתיקונם, שניסן השלישי יבוא באמצע הקיץ. (וי"מ שלא יעיינו בעיבור שלש שנים זו אחר זו בשיבה אחת, ואפילו לעברן בזמנן. ואצל ר"ע שהיה חכם גדול, עשו כן, ואח"כ ישבו בית דין בכל שנת עיבור וקבעוהו, ולא סמכו על אותו מנין).

ו. אין מעברין את השנה בשביעית, לפי שמאריכים איסור עבודת קרקע. ולא במוצאי שביעית, לפי שכלה תבואה ישנה ומאריכים איסור חדש. ושל בית רבן גמליאל היו מעברין במוצאי שביעית, ולא חששו אם כילה הישן, שלשיטתו מביאים ירק ותבואה מחוצה לארץ, מאותה שחרשו וזרעו בשביעית והתירם עומר של שביעית. אבל לתנא קמא אין מביאים, שמא יבוא עמה מגוש ארץ העמים שמטמא באהל, ויטמא טהרות של ארץ ישראל. וערב שביעית רגילים לעבר, כדי להוסיף חודש בעבודת קרקע.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ליזהר שיהא חג הסוכות בתקופת תשרי שהיא של שנה החדשה, ולא בתקופת תמוז, שהיא של שנה שעברה. וכמה שיטות נאמרו בדין זה:

א) לשמואל בשיטת רבי יהודה: צריך שיהא כל זמן האסיף שבחג, כלומר כל חולו של מועד שיכול לאסוף בו דבר האבד, בתקופת שנה הנכנסת, ויום שהתקופה נופלת בו, מתחיל, כלומר הוא ראשון לימי תקופה הבאה, ולפיכך, אם תיפול התקופה ביום ט"ז תשרי, שהוא ראשון לחולו של מועד, נמצא כל חול המועד בתקופת תשרי, ואין צריך לעבר את השנה. אבל אם תיפול מי"ז תשרי ואילך, נמצא חלק מימי חול המועד בתקופת תמוז, ומעברין.

ב) לרבי יוסי: צריך שיהא מקצת מזמן האסיף, שהוא חולו של מועד, בתוך תקופת תשרי, ויום התקופה מתחיל תקופה הבאה, ולפיכך אם תיפול תקופת תשרי בכ"א תשרי שהוא יום אחרון של חול המועד, אין צריך לעבר, ואם חל ביום כ"ב, ונמצא כל חול המועד בתקופת תמוז, ואין בו מקצת מתקופת תשרי, מעברין. ולפי חשבון זה נמצא, שאם תקופת ניסן נופלת בי"ז ניסן מעברין את השנה, שכשאתה מונה מי"ז ניסן צ"א יום לתקופת ניסן וצ"א לתקופת תמוז, כלים בכ"א תשרי, ותקופה נופלת בכ"ב, ואין מקצת חג בתקופת תשרי. אבל אם תקופת ניסן נופלת בט"ז, תקופת תשרי תיפול בכ"א תשרי, ואין מעברין.

ג) לברייתא בשיטת רבי יהודה: אם תיפול

היה על מצחו של כהן גדול בשעת טומאה, ובין אם אינו על מצחו, שהרי לפני לפני ביום הכיפורים אינו לובש בגדי זהב, ואם אירעה טומאה בקדשים מרצה הציץ. ולרבי יהודה אינו מרצה אלא בעודו על מצחו. וביום כיפור אין צריך ריצוי ציץ, שכולו עבודת ציבור, וטומאה הותרה בקרבן ציבור כטהרה גמורה.

י. אין מעברים את השנה בניסן, שנאמר 'החודש הזה לכם', זה ניסן ואין אחר ניסן, כלומר משקבעתו זה ניסן, אין אתה יכול לעשות זה אדר והאחר ניסן.

יא. ואפילו ביום שלשים של אדר אין מעברין, הואיל וראוי לקובעו ניסן. (ולרבי שמעון חזקיה עשה כן, שסבר שאין אומרים 'הואיל וראוי', וביקש רחמים על עצמו לכפר את העון).

יב. ואם עיברו ביום שלשים, אין מקדשין את החודש לומר מקודש הוא לאדר השני, אלא שותקים, ובחודש הבא מקדשים את חודש ניסן. ואם קידשו את החודש, לרבא העיבור בטל, ולרב נחמן מעובר ומקודש. ואע"פ שכבר דרשו בהלכות פסח מפורים, אין חוששין שמא יבואו לזלזל בחמץ, שיודעים שעיבור השנה תלוי בחשבון, ולא באו חכמים לחשבון עד עתה.

דף י"ג

א. מעברין את השנה מפני תקופת תשרי, שנאמר 'חג האסיף תקופת השנה', שצריך

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ולפיכך, אם נפלה התקופה בט"ו תשרי, מעברין, ואם נפלה בי"ד אין מעברין.

ב. דיינים מסנהדרי גדולה סומכים את ידיהם על ראש פר העלם דבר של ציבור, שנאמר 'זקני העדה' המיוחדים שבעדה. וצריכים לסמוך ידיהם על ראש הפר ממש, לרבי יהודה שלמדים 'ראש ראש' מעולה, ולרבי שמעון שנאמר 'וסמכו'.

ג. וכמה דיינים סומכים עליו? לרבי יהודה חמשה, שנאמר 'וסמכו' שנים, 'זקני' עוד שנים, ואין בית דין שקול מוסיפים עליהם חמישי. ולרבי שמעון שלשה, ש'זקני' הוא שנים, ואין ב"ד שקול מוסיפים עליהם שלישי. (אבל 'וסמכו' בא ללמד שסומכין על הראש ממש ולא סמוך לו).

ד. סומכין את חכמים לקרות להם רבי בשלשה דיינים. ואין צריכים להניח את ידיהם על ראשו, אלא קורים לו רבי ונותנים לו רשות לדון דיני קנסות.

דף י"ד

א. אלמלא רבי יהודה בן בבא בטלו דיני קנסות מישראל, שגזרה מלכות הרשעה שמד שהסומך והנסמך ייהרג, ועיר שסומכים בה תיחרב, ותחומים שסומכים בהן יעקרו, וסמך חמשה זקנים בין ההרים (ועוד שנים סמכו עמו, שסמיכת חכמים בשלשה, ומפני כבודו לא הזכירום). ואלו חמשה שסמך: רבי מאיר, רבי יהודה, רבי שמעון, רבי יוסי, ורבי אלעזר בן שמוע, וי"א

התקופה ביום כ' תשרי, אין מעברין. ואם תיפול ביום כ"א מעברין, שסובר שדי שיהא מקצת חול המועד בתקופת תשרי, אבל יום תקופה גומר, שיום שחל בו התקופה הוא מתקופה שעברה, ולפיכך אם חל התקופה ביום כ"א, נמצא שכל חולו של מועד הוא בתקופת תמוז.

ד) **לתנא קמא בברייתא ורבי שמעון:** צריך שיהיה כל חול המועד בתקופת תשרי, אלא שחולקים אם יום התקופה מתחיל או גומר (ולא נתבאר מי סובר כך ומי כן). ולפיכך, להאומר יום תקופה מתחיל, אם חלה תקופת תשרי בט"ז אין מעברין, ואם תיפול בי"ז מעברין (כרבי יהודה לדעת שמואל). ולהאומר יום תקופה גומר, אם תיפול בט"ז מעברין, ואם תיפול בט"ו אין מעברין.

ה) **לרב שמואל בר יצחק בשיטת אחרים:** בודקים לפי תקופת ניסן, שנאמר 'שמור את חודש האביב' שיהא תקופת ניסן של חמה נמשך בתוך ימי חידוש הלבנה של ניסן, והיינו בתוך י"ד ימים שהלבנה מתחדשת, (אבל מט"ו ואילך היא ישנה). ולפיכך, אם תיפול תקופת ניסן מיום ט"ז ואילך, מעברין. אבל אם תיפול בט"ו, עושין חודש אדר מלא, ותיפול התקופה ביום י"ד, ויום תקופה מתחיל, ונמצא ניסן של חמה בחידושה של לבנה.

ו) **לרבינא בשיטת אחרים:** כל חג הסוכות צריך להיות בתקופת תשרי, גם יו"ט ראשון, ואע"פ שאינו זמן אסיפה, כוונת הכתוב על חג הבא בזמן אסיפה, ויום תקופה גומר.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ולרבי אליעזר בר יעקב צריך שיצאו סנהדרי גדולה, מלך, וכהן גדול. שדורש 'זקניך' זו סנהדרין, 'שופטיך' זה מלך שנאמר 'מלך במשפט יעמיד ארץ', וכהן גדול שנאמר 'ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט'. ונסתפקו לשיטתו אם צריך שיצאו כל סנהדרי גדולה, או די בשלשה או חמשה ומלך וכהן גדול. ולרב יוסף נפשט שצריך כל סנהדרי גדולה. וכן מבואר בברייתא.

ז. גם אם נמצא המת במקום שמפורסם לכל שקרוב לעיר אחת מכל עיירות, צריכים ב"ד למדוד איזו עיר קרובה, שנאמר 'ומדדו' שצריך לעסוק במדידה.

ח. זקן ממרא, שמצא את כל הדיינים של סנהדרי גדולה מחוץ ללשכת הגזית, כגון שיצאו למדידת עגלה (לסובר שצריך שיצאו כל הדיינים), או שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות, והמרה עליהם, אפילו אם היו ב'בית פגי', והוא מקום לפנים מן החומה שדינו כירושלים לכל דבר, אין המראתו המראה, שנאמר 'וקמת ועלית אל המקום', מלמד שהמקום גורם.

ט. דיינים של סנהדרי גדולה לא יצאו מלשכת הגזית לדבר הרשות אלא אם נותרו שם כ"ג דיינים כמנין סנהדרי קטנה, שנאמר 'שררך אגן הסהר אל יחסר המזג'.

י. נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועים, כגון פירות שהרקיבו או יין שהקרים, או מעות שהחלידו, פודין אותם בשלשה סוחרים בקיאים בשומא. אפילו אם אחד

גם רבי נחמיה. ונעצו בו שלש מאות לונביאות של ברזל ועשאוהו ככברה.

ב. רבי מאיר נסמך תחילה ע"י רבי עקיבא, ולא קיבלו לפי שעדיין היה בחור. ולאחר שסמכו רבי יהודה בן בבא, קיבלוהו.

ג. סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. אבל אין סומכין את החכמים אלא בארץ. ואפילו אם הסומך בארץ, אם הנסמך בחוצה לארץ, אין סומכין אותו, שאין סומכין את החכם אלא בפניו של נסמך.

ד. היוצא מבית עלי אין זוכה להיות נסמך, שנאמר 'לא יהיה זקן בביתך כל הימים'. (ואין הכוונה על זקנה ממש, שעל זה כבר נאמר 'כל מרבית ביתך ימותו אנשים').

ה. אין אדם עולה לגדולה אלא אם מוחלין לו על כל עונותיו. רבי זירא לא רצה ליסמך כדי להתרחק מן הרבנות, ומאחר ששמע שמוחלים לו עונותיו המציא את עצמו וסמכוהו.

ו. עריפת עגלה, לרבי יהודה צריך חמשה דיינים, שנאמר ויצאו 'זקניך' שנים, ו'שופטיך' (הוא"ו מיותר) ללמד עוד שנים, ואין ב"ד שקול מוסיפים עליהם חמישי. ולרבי שמעון שלשה, שנאמר 'זקניך' שנים, ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם שלישי. (ואינו דורש וא"ו). וצריך שיהיו מסנהדרי גדולה, שנאמר 'שופטיך' המיוחדים שבשופטיך. וצריך שיצאו הדיינים עצמן ולא שלוחם, שנאמר 'ויצאו' הן ולא שלוחן.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

מטלטלין, צריך שלשה שמאין. (ואם בא לגבות ממנו קרקע צריך עשרה). ואע"פ שבא להכניסם להקדש, צריך שלשה שמאין שמא יטעו.

ג. פדיון קרקעות של הקדש צריך לשומן בתשעה ישראלים וכהן. שנאמר עשרה כהנים בפרשה, אחד לעצמו, שצריך כהן אחד, והשאר באו לרבות גם ישראלים, שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. (ולא נתבאר למה לא נאמר שכל כהן ראשון בא ללמד על כהן דוקא, והשני לו מרבה ישראל משום מיעוט אחר מיעוט, ונצטרך חמשה כהנים וחמשה ישראלים).

ד. האומר דמי עלי, שמין אותו כעבד הנמכר בשוק. ושומא זו צריכה עשרה ואחד מהם כהן, שעבד הוקש לקרקעות.

ה. המקדיש את עבדו אין מועלין בו, שעבד הוקש לקרקע, ואין מעילה בקרקעות. היו לו שערות שעומדים ליגזז, לת"ק דינם כמחובר ואין מועלים בהם. ולר"ש בן גמליאל חשובים כתלוש ומועלים בהם.

ו. האומר דמי עלי, ויש עליו שיער העומד ליגזז, לת"ק שמין אותו בעשרה כקרקע, ולר"ש בן גמליאל שדינו כמטלטלין שמין אותו בשלשה.

ז. התובע מחבירו עשר גפנים טעונות מסרתי לך, והלה אומר אינן אלא חמש, והיו ענבים העומדות ליבצר, לרבי מאיר חייב לישבע משום מודה במקצת, שהן כבצורות ודינן כמטלטלין. ולחכמים פטור, שאינם

מהם נכרי, או אחד מהם בעלים. אבל לא יפדוהו בשלשה שאינם סוחרים.

יא. איש ושתי נשיו פודים מעשר שני שאין דמיו ידועים.

יב. בגמרא נסתפקו אם פודין בשלשה סוחרים שמטילים לכיס אחד. ולא נפשט. ולצד שאין פודין, לא אמרו שאיש ושתי נשיו פודים אלא בנשים שעושים מלאכתם לעצמם ואינן שותפים עם בעליהן.

יג. פדיון מטלטלין של הקדש, לתנא במשנה צריך שלשה. ולרבי אליעזר בן יעקב אפילו צינורא של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה, שעשרה פעמים כהן נאמר בפרשה של פדיון הקדש.

דף ט"ו

א. האומר 'ערך כלי זה עלי' נותן דמיו, שאדם יודע שלא נתנה תורה ערך קצוב לכלי, וגמר ואמר לשום דמים.

ב. ערכין המטלטלים שמין אותם בשלשה. ולרבי יהודה צריך שיהיה אחד מהם כהן. ונחלקו אמוראים בביאור דין זה: א) לרב גידל בשם רב, הכוונה כשאומר ערך כלי זה עלי שנותן את דמיו. ב) לרב חסדא הכוונה כשהתפיס מטלטלין לערכין, שאמר ערכי עלי, ונתחייב ערך הקצוב לפי שניו, והיו לו מטלטלין, ואמר הרי אלו לערכי, וחלה עליהם קדושה, כשבא לפדותן, צריך שלשה להוציאם מיד הקדש. ג) לרבי אבהו כשאמר ערכי עלי, ולא פרע, ובא כהן לגבות ממנו

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ב) לרבי אליעזר כל הקודם להורגן זכה. ונחלקו אמוראים בשיטתו, לריש לקיש דווקא כשהמיתו מותר להרגן, וזכה לשמים שצדקה עשה, אבל לא זכה בעורן, שאסורים בהנאה כשור הנסקל. אבל כל שלא המיתו, יש להם תרבות, שמותר לגדלן, שאדם יכול ללמזן שלא יזיקו, ולפיכך יש להם בעלים ואינן הפקר, ורק אם המיתו, הוכיח סופן על תחילתן שאינם בני תרבות ואין צריך לדונם. ולרבי יוחנן אפילו אם לא המיתו כל הקודם להורגן זכה בעורן, שאין להם תרבות, ולפיכך אין להם בעלים ודינם כהפקר.

ג) לרבי עקיבא, נחש מועד לעולם וכל הקודם בו זכה, ושאר חיות שהמיתו מיתתם בכ"ג.

יב. יחידים שעבדו עבודה זרה נדונים בסקילה. ועיר שלימה שהודחה לעבודה זרה (עיר הנדחת), נדונים בסייף.

ונחלקו תנאים עד כמה עושים עיר הנדחת: לרבי יאשיה, מעשרה ועד מאה, אבל פחות מעשרה אינן בכלל עיר, ויותר ממאה יצאה מתורת עיר והן בכלל ציבור, ובציבור לא נאמר סייף, אלא כל אחד נידון בפני עצמו בסקילה.

ולרבי יונתן ממאה ועד רובו של שבט הם עיר הנדחת, אבל פחות ממאה אינה בכלל עיר, ושבט שלם הן בכלל ציבור.

דף ט"ז

א. אין דנים את השבט אלא על פי בית דין

כבצורות ודינים כקרקע שאין בהם שבועה. (ומודה רבי מאיר בשיער של עבד העומד ליגזז שנחשב כמחובר, לפי שכל כמה שהוא מחובר הוא משביח והולך, משא"כ בענבים שכל זמן שמניחם הולכים ומתכחשים.

ח. שור שרבע את האשה, נדון בעשרים ושלשה, שנאמר 'והרגת את האשה ואת הבהמה', כשם שהאשה נידונית בכ"ג (כשאר דיני נפשות), כך גם הבהמה. שור הנרבע ע"י אדם נדון בכ"ג, שנאמר 'ואת הבהמה תהרוגו', הוקשה הבהמה לאדם השוכב עליה. שור שרבע את הזכר, נדון בכ"ג, שנאמר 'כל שוכב עם בהמה מות יומת', אם אינו ענין לשוכב עם בהמה (שכבר נאמר 'איש אשר יתן את שכבתו וגו' ואת הבהמה תהרוגו'), תנהו ענין לנשכב, וקראתו תורה בלשון 'שוכב', להקישו לשוכב שהוא ובהמתו נדון בכ"ג.

ט. שור הנסקל נדון בכ"ג, שנאמר 'השור יסקל וגם בעליו יומת', כמיתת בעלים כך מיתת השור. אבל הבעלים אינו חייב מיתה (גם אם לא רצה לשלם כופר), שנאמר 'מות יומת המכה רוצח הוא', על רציחתו אתה הורגו ולא על רציחת שורו.

י. שור הקרב להר סיני נהרג בעשרים ושלשה, שנאמר 'אם בהמה אם איש לא יחיה', מה איש בכ"ג כך גם הבהמה.

יא. הזאב והארי הדוב והנמר והברדלס והנחש שהמיתו, נחלקו תנאים בדבר:

א) לתנא קמא מיתתן בעשרים ושלשה.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

שור כמיתת הבעלים, וכל שור נדון כבעליו, או שנדון בכ"ג כשאר בעלים דעלמא.

ה. אין מוציאים למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד.

ו. כינור היה למעלה ממיתתו של דוד, ובחצות הלילה רוח צפונית מנשבת ומנגן מאליו, ומיד היה עוסק בתורה עד עלות השחר, כשעלה השחר נכנסו חכמי ישראל ואמרו שישראל צריכים לפרנסה, אמר להן שיתפרנסו זה מזה, ואמרו לו אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחולייתו, אמר להם לכו פשטו ידיכם בגדוד, מיד יועצים באחיתופל ונמלכים בסנהדרין ושואלים באורים ותומים. שנאמר 'ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב', אחיתופל זה יועץ, שנאמר 'ועצת אחיתופל אשר יעץ', בניהו בן יהוידע זו סנהדרין, אביתר אלו אורים ותומים, שנאמר 'ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי', שכורתים דבריהם ומופלאים מעשיהם, ואח"כ שר הצבא למלך יואב.

ז. אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד, שנאמר 'ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וכן תעשו' לדורות הבאים, מה משכן על פי משה שהוא במקום סנהדרי גדולה, אף לדורות על פי סנהדרי גדולה.

ח. כלים שעשה משה משיחתם מקדשן, מכאן ואילך עבודתם מחנכתן, שנאמר 'וימשחם ויקדש אותם', אותם במשיחה ולא

של שבעים ואחד. ונחלקו אמוראים באיזה אופן אמרו כן:

א) לרב מתנה, הכוונה על נשיא שבט שחטא, שנאמר 'כל הדבר הגדול יביאו אליך', דבריו של גדול, ונשיא של שבט בכלל גדול הוא.

ב) לעולא בשם רבי אלעזר, דין זה הוא כשבאים שבעים לדון על עסקי נחלות, שצריך לדונם בפני סנהדרי גדולה כתחילתה של ארץ ישראל. ונדחו דבריו.

ג) לרבינא, שבט שהודח בעבודה זרה, אע"פ שדינן בסקילה (ולא בסיף כאנשי עיר הנדחת), דנים אותם סנהדרי גדולה, שנאמר 'והוצאת את האיש ההוא או את האשה', איש ואשה אתה מוציא לב"ד של שעריך, ואי אתה מוציא כל העיר או כל השבט לבית דין של שעריך, אלא ע"י סנהדרי גדולה.

ב. אין דנים נביא השקר אלא על פי בית דין של שבעים ואחד, שלמדים בגזירה שוה 'דבר דבר' מהמראת זקן.

ג. אין דנים כהן גדול אלא על פי בית דין של שבעים ואחד, שנאמר 'כל הדבר הגדול יביאו אליך', דבריו של גדול. וי"א שהכוונה על דבר קשה ולא על דבריו של גדול, ואע"פ שכבר נאמר 'את הדבר הקשה יביאון אל משה', מקרא אחד לצוואה והשני לעשיה.

ד. ממונו של כהן גדול נדון בשלשה כשאר דיני ממון. שורו של כהן גדול שהמית אדם, נסתפקו בגמרא אם נדון בע"א, שהרי מיתת

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

אין עושים שלש עיירות, אבל בשנים ושלשה בתי דינים עושים. ופעמים היה אומר שגם בשנים ושלשה בתי דינים אין עושים, משום קרחה.

טז. לריש לקיש לא אמרו שאין עושים שלש עיירות אלא במקום אחד, אבל בשנים ושלשה מקומות (כגון בגליל וביהודה) עושים. ולרבי יוחנן אין עושים אפילו בשנים ושלשה מקומות, משום קרחה. וכן מבואר בברייתא.

דף י"ז

א. סנהדרין גדולה, לת"ק הן של שבעים ואחד. שנאמר 'אספה לי שבעים איש מזקני ישראל', ומשה על גביהם, שנאמר 'ונשאו אתך במשא העם', אתך ואתה עמהם. ולרבי יהודה היתה של שבעים. (ו'אתך' דרש לענין אחר, ראה בסמוך).

ב. סנהדרין יהיו מיוחסים ומנוקים ממום כמשה, לרבי יהודה שנאמר 'אתך' בדומין לך, ולחכמים שנאמר בסנהדרי קטנה 'והקל מעליך ונשאו אתך', ולמדים מהם לסנהדרי גדולה.

ג. כשהורה הקב"ה למשה לאסוף שבעים איש מזקני ישראל, לא רצה להטיל קנאה בין השבטים, וכתב על שבעים פתקים 'זקן' ושנים הניח חלק, ובירר ששה מכל שבט, ונטלו הפתקים, מי שעלה בידו זקן אמר לו כבר קדשך שמים, ומי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך. שבעים נטלו פתקיהם,

לדורות. (ואין לפרש לדורות או במשיחה או בעבודה, שנאמר 'אשר ישרתו במ בקודש' הכתוב תלאן בשירות).

ט. אין עושים סנהדראות לשבטים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד, כמו שמצאנו אצל משה שהעמיד סנהדראות, והוא במקום שבעים ואחד.

י. מעמידים שופטים ושוטרים לכל שבט ולכל עיר, שנאמר 'שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' לשבטיך'. וסנהדרי גדולה ממונה על כולם, שנאמר 'תתן לך'.

יא. מצוה בשבט לדון את שבטו, ולא ילכו בני שבט זה לבית דין של שבט אחר, שנאמר 'לשבטיך ושפטו'.

יב. אין עושים עיר הנדחת אלא על פי בית דין של שבעים ואחד, שנאמר 'והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אל שעריך', איש ואשה אתה מוציא לבית דין של שעריך, ולא כל העיר כולה לשעריך אלא לבית דין הגדול של שבעים ואחד.

יג. אין עושים עיר הנדחת בספר, שנאמר 'מקרבך', ולא מן הספר. ורבי שמעון דורש טעם המקרא, שמא ישמעו נכרים ויחריבו את ארץ ישראל.

יד. אין עושים שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל, שנאמר 'אחת' ולא שלש, אבל שנים עושים, ואין דורשים 'אחת' ולא שנים, שנאמר 'עריך'.

טו. פעמים היה רב סובר שרק בבית דין אחד

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

אמר כן יהושע משום שהיו כתלמיד המורה הלכה בפני רבו.

ז. סנהדרי קטנה היו של עשרים ושלושה, שנאמר 'ושפטו העדה והצילו העדה', עדה שופטת ועדה מצלת הרי כאן עשרים, שעדה עשרה היא, שנאמר על המרגלים 'עד מתי לעדה הרעה הזאת' יצאו יהושע וכלב. ולמדים עוד שלשה ממה שנאמר 'לא תהיה אחרי רבים לרעות' אלא הלך אחר המזכים אפילו הן המיעוט, ולמה נאמר 'אחרי רבים להטות', לומר שהטיה לטובה אינה כהטיה לרעה, שלטובה מטין על פי אחד ולרעה רק על פי שנים. וא"כ צריך בהכרח כ"ב, שאי אפשר בפחות מעשרה מזכים שנאמר 'הצילו העדה', ונמצא שאין הטיה לחובה בפחות מ"ב. ואין בית דין שקול, מוסיפים עליהם עוד אחד, הרי כאן כ"ג.

ח. ולא אמרו שמטין לחובה ע"פ שנים בב"ד של כ"ג, שאם י"א מזכין וי"ב מחייבים אין כאן אלא אחד, ואם י' מזכין וי"ג מחייבים יש כאן הטיה ע"פ שלשה, אלא כשהוסיפו עליהם דיינים, שהיו י"א מזכים וי"א מחייבים ואחד אומר איני יודע, שמוסיפים שנים אע"פ שעתה הוא ב"ד שקול (שהאומר אינו יודע כאילו אינו), ואם י"א מזכים וי"ג מחייבים נמצא הטיה לרעה על פי שנים. או בסנהדרין גדולה לרבי יהודה שזוגות היו.

ט. דין שאמר איני יודע, חשוב כאילו אינו, ואם רצה לומר טעם אין שומעים לו.

שנים מהם היה להם חלק, ונשתירו שתי פתקים בקלפי שכתוב בהם זקן, ושל אלדד ומידד היו שלא הלכו ליטול י"א שנתיראו שלא יעלה בידם חלק. ולרבי שמעון נשתירו במחנה, שאמרו שאין ראויים לאותה גדולה. והואיל ומיעטו עצמם הוסיף להם הקב"ה גדולה על גדולתם, שכל הנביאים נתנבאו ופסקו, שנאמר 'ויתנבאו', והם לא פסקו, שנאמר בהם 'מתנבאים', עדיין מתנבאים והולכים.

ד. עשרים ושנים אלף לויים שבמדבר, היו יכולים לפדות לכ"ב אלף מן הבכורים שבישראל, ורע"ג בכורים שהיו יתירים על כ"ב אלף, הוצרכו לתת חמשה שקלים, לפיכך הביא משה כ"ב אלף פתקים, וכתב עליהם בן לוי, ורע"ג פתקים שכתב חמשה שקלים, ובללן בקלפי, ונטל כל אחד את פתקו, מי שעלה בידו בן לוי פדאו בן לוי, ומי שעלה בידו חמשת שקלים היה צריך ליתן חמשה שקלים.

ה. חכמים נחלקו מה היתה נבואת אלדד ומידד: י"א שאמרו משה מת, ויהושע מכניס את ישראל לארץ. לאבא חנין משום רבי אליעזר התנבאו על עסקי שליו, שאמרו 'עלי שליו עלי שליו'. לרב נחמן התנבאו על עסקי גוג ומגוג.

ו. ולפי שנתנבאו על מיתת משה (לת"ק), אמר יהושע למשה 'כלאם', כלומר הטל עליהם צרכי ציבור והן כלין מאיליהם. ולהאומר שנתנבאו על שליו או על גוג ומגוג,

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

עזאי ושמעון בן זומא וחנון המצרי וחנוניא בן חכינאי. ולרב נחמן גם שמעון התימני, שכל אלו לא באו לכלל זקנה, ויושבים בקרקע ומשיבים לזקנים. ג) 'רבותינו שבבבל', הם רב ושמואל. ד) 'רבותינו שבארץ ישראל', הוא רבי אבא. ה) 'דייני גולה' הוא קרנא. ו) 'דייני ארץ ישראל' הם רבי אמי ורבי אסי. ז) 'דייני פומבדיתא' הוא רב פפא בר שמואל. ח) 'דייני נהרדעא' הוא רב אדא בר מניומי. ט) 'סבי דסורא' הם רב הונא ורב חסדא. י) 'סבי דפומבדיתא', הם רב יהודה ורב עינאי. יא) 'חריפי דפומבדיתא' הם עיפה ואבימי בני רחבה. יב) 'אמוראי דפומבדיתא' הם רבה ורב יוסף. יג) 'אמוראי דנהרדעי', י"מ רב חמא וי"מ רמי בר ברבי. יד) 'אמרי בי רב' הוא רב המנונא. טו) 'אמרי במערבא', הוא רבי ירמיה. טז) 'שלחו מתם' הוא רבי אלעזר. יז) 'מחכו עלה במערבא' הוא רבי יוסי בר חנינא. טו. חכמים נחלקו כמה בני אדם צריך שיהיה בעיר כדי שתהא ראויה לסנהדרין קטנה:

א) לתנא קמא מאה ועשרים, כ"ג דיינים, שלש שורות של כ"ג, שאם הוצרכו לסמוך ולהוסיף על הדיינים סומכים מהן, הרי צ"ב. עשרה בטלנים של בית הכנסת הרי ק"ב, שני סופרים שיושבים לפני הדיינים וכותבים דברי המזכים ודברי המחייבים, שני חזנים, והם שמשו ב"ד להלקות את החייב ולהזמין בעלי דינים, שני בעלי דינים, שני עדים, שני זוממים כדי שייראו העדים להעיד שקר שמא יזומו, ושני זוממי זוממים, שמא יתחייב בעל דין על פי עדים וישכיר שנים

י. סנהדרין שראו כולן לחובה פוטרים אותו, לפי שצריך להלין את הדין למחר שמא ימצאו לו זכות, וכשראו כולם לחובה לא יראו לו זכות.

יא. אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה, בעלי חכמה, ובעלי מראה (שתהא אימתם מוטלת על הבריות), ובעלי זקנה, ובעלי כשפים (להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מבית דין, ולגלות על המכשפים המסיתים ומדיחים בכשפיהם), ויודעים בשבעים לשון, שלא יצטרכו לשמוע מן המתורגמן אם יבואו עדי לועזים להעיד בפניהם, ונמצא עדות של עד מפי עד.

יב. אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה. רב רצה לטהרו בק"ו מנחש שממית ומרבה טומאה. ונדחו דבריו.

יג. לרב יהודה בשם רב, עיר שאין בה שנים שיודעים לדבר בשבעים לשון, ואחד שמבין אע"פ שאינו יודע להשיב, אין מושיבים בה סנהדרין. ולשיטתו אמרו שכל סנהדרין שיש בה שני מדברים בשבעים לשון, חכמה היא וכשירה. ואם יש בה שלש, אין למעלה ממנה. וי"א שצריך שלשה מדברים כדי שתהא כשרה, ואם יש בה רביעי אין למעלה ממנה.

יד. כל מקום שאמרו: א) 'למדים לפני חכמים', הכוונה על לוי שהיה למד לפני רבי. ב) 'דין לפני חכמים', הכוונה על שמעון בן

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

שנים, וכן לעולם עד שיהיו שבעים. ולחכמים שמוסיפים עד ע"א, צריך שיהיו בעיר רע"ח בני אדם.

טז. כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה: א) בית דין מכין ועונשין. ב) קופה של צדקה נגבית בשנים, ג) ומתחלקת בשלשה. ד) בית הכנסת, ה) בית מרחץ, ו) בית הכסא, ז) רופא (למול תינוקות), ח) אומן (מקיז דם), ט) לבלר, י) מלמד תינוקות. ולרבי עקיבא צריך שיהיו בה גם מיני פירות, לפי שמאירים את העינים.

יז. שרי אלפים על ששים רבוא ישראל שהיו במדבר, שש מאות, שרי מאות היו ששת אלפים, שרי חמשים היו שנים עשר אלף, ושרי עשרות היו ששה ריבוא. נמצא כל דיני ישראל שבעה ריבוא, ושמונת אלפים ושש מאות.

להזימן, לפיכך צריך שנים אחרים בעיר שיתיראו אלו מהם, שאם יבואו להזים העדים יבואו אלו השנים ויזימו אותם. הרי קי"ד. ועוד צריך שני בני אדם שגובין קופה של צדקה, ושלשה שמחלקים אותה. ועוד אחד שהוא רופא (למול תינוקות) ואומן (מקיז דם) ולבלר ומלמד תינוקות.

ב) לרבי נחמיה צריך שיהיו בעיר מאתים ושלושים, כנגד שרי עשרות.

ג) לרבי, לשיטת רבי יהודה, צריך שיהיו מאתים שבעים ושבעה, מאתים ושלושים כר' נחמיה, ועוד מ"ז, שאם יתחלקו בית דין, י"א מזכין וי"א מחייבים, ואחד אומר איני יודע, יוסיפו ממ"ז אלו עד שבעים, שמתחילה מוסיפין שנים על כ"ג, אם יזכוהו שניהם הרי י"ג מזכין וי"א מחייבין, והוא זכאי. ואם יחייבוהו, חייב, שיש הטייה לרעה על פי שנים. ואם יחלקו, צריך להוסיף עוד

הדרן עלך פרק דיני ממונות למסקנא

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

דף י"ח

א. כהן גדול דן, ודנים אותו. מעיד (בפני המלך), ומעידים אותו. המלך (ממלכי ישראל) אינו דן, ולא דנים אותו. לא מעיד, ולא מעידים אותו. (רוב דיני המשנה יבוארו בע"ה על הסדר בגמרא).

ב. לעולם יקשט אדם את עצמו תחילה ואחר כך יקשט את אחרים, שנאמר 'התקוששו וקושו'.

ג. כהן גדול שהרג את הנפש במזיד, נהרג בשוגג גולה, ואע"פ שאין לו תקנה לצאת משם, אין אומרים שמי שאינו בכלל 'וישב בה עד מות הכהן הגדול' אינו בכלל גלות, משום שנאמר 'לנוס שמה כל רוצח', אפילו כהן גדול במשמע.

ד. כהן גדול שעבר על עשה ועל לא תעשה,

הרי הוא כהדיוט לכל דבריו, ודנים אותו בשלשה. ולא אמרו שדנין אותו בבית דין של שבעים ואחד אלא בדבר הגדול (בדיני נפשות).

ה. כהן שראה אבידה שהיא בבית הקברות, או זקן שראה אבידה ואינה לפי כבודו להשיבה (שגם אם היתה שלו לא היה מחזירה), או מי שהיתה מלאכה שלו מרובה מאבידה של חברו, כגון שהיה נוקב מרגליות, ואם ילך ויחזירנה, יפסיד בבטלותו יותר מדמיה, פטורים להחזיר את האבידה. ועל כל אלו נאמר 'והתעלמת' פעמים שאתה מתעלם.

ו. כהן גדול אינו מעיד לשאר כל אדם, ואפילו לבן מלך, שזלזול הוא לו להעיד בפני בעל דין. (וכמו שכבוד הבריות דוחה לאו של לא תוכל להתעלם). ואם הוא בפני המלך,

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

לו בלאו ובעשה, שנאמר 'בתולה יקח' ולא בעולה, ואין עשה של ייבום דוחה לא תעשה ועשה. אבל אם נפלה לו מן האירוסין (שעדיין בתולה היא), מן התורה מייבם, שעשה דוחה לא תעשה, אבל חכמים גזרו שלא ייבם, גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה, שבביאה שניה אין כבר מצות יבום. ולפיכך אם קדם ובעל ביאה ראשונה, קנאה, אבל אסור לקיימה בביאה שניה.

דף י"ט

א. כהן גדול שמת לו מת, לרבי מאיר אינו יוצא אחר המטה, שמא יבוא ליגע, שנאמר 'ומן המקדש לא יצא', לא יצא מקדושתו, כלומר יתרחק מן הכיעור שלא יבא לידי טומאה. לפיכך לא יצא עמהם, אבל יוצא אחריהם, כיצד, כשהם יוצאים ממבוי זה ונכנסים למבוי אחר, ואין רואה אותם ממבוי הראשון, הוא נגלה ונכנס למבוי הראשון, וכשהם נכנסין ממבוי השני הוא נגלה ונכנס לתוכו. ויוצא עמהם עד פתח שער העיר.

ולרבי יהודה אינו יוצא מן המקדש, שנאמר 'ומן המקדש לא יצא'.

ב. כשחוזרים מקבורת המת, דרך כל העם לעבור זה אחר זה, ומנחמים את האבל שעומד במעמדו, והאבלים עומדים לשמאל המנחמים. וכשכהן גדול עובר בשורה לנחם, הסגן (שנקרא גם 'הממונה') ומשוח שעבר בימינו, וראש בית אב ואבלים וכל העם

כגון שישב שם המלך כשבא כהן גדול להעיד על בנו כדי לכבדו, מעיד, וכשמסיים כהן גדול את עדותו, המלך עומד, ובית דין מעיינים בדין.

ז. אין מושיבין מלך בסנהדרין, שנאמר 'ולא תענה על רב', ודורשים 'לא תענה על רב' (שכתוב בלא יו"ד), שאינך רשאי לסתור את דברי המופלא שבדיינים, ואם יאמר המלך חובה, לא יוכלו דיינים אחרים למצוא לו זכות.

ח. אין מושיבין מלך בעיבור שנה, לפי שמחלק ממון לחיילותיו כך וכך לשנה, ונוח לו שיהיו כל השנים מעוברות. ולא כהן גדול, לפי שאינו רוצה שתתעבר שנה מפני הצינה, שצריך לטבול ולקדש ביום הכפורים חמש טבילות ועשרה קידושין, ואם תתעבר שנה יהיה בתשרי צינת מרחשון.

ט. ברוב העיבורים, קור וחום של השנה הולך אחר החדשים שהיו ראויים להיות לולא נתעברה השנה, ולפיכך בתשרי שלאחר שנה מעוברת יש קור של חשון. ופעם אחת היה שעברו חכמים את השנה על פי חשבונם, ונסתייעו מדברי רועים שאמרו שבאדר עדיין היה קור של שבט.

י. כהן גדול חולץ לאשת אחיו שמת בלא בנים, וחולצים לאשתו אם מת בלא בנים, ומייבמים את אשתו. אבל הוא אינו מייבם את אשת אחיו, מפני שאסור באלמנה.

וכשנפלה לו מן הנישואין, אינו מייבם מעיקר הדין, שאלמנה מן הנישואין אסורה

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

וכל העם עוברים, ובין אם אבלים עוברים וכל העם עומדים.

ז. מלך ממלכי ישראל, לא דן ולא דנים אותו, משום מעשה שהיה בעבדו של ינאי המלך שהרג את הנפש, והיו הדיינים יראים להעמיד את ינאי כדי שיעידו בפניו, ומתו בקפידתו של שמעון בן שטח. ומלך ממלכי בית דוד, דן ודנים אותו, שנאמר 'בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט', ומאחר שדנים לאחרים, אחרים דנים אותם, משום 'קשוט עצמך תחילה ואחר כך קשוט אחרים'.

ח. לתנא קמא אין המלך חולץ ולא מייבם לאשת אחיו שמת בלא בנים, שגנאי הוא לו לבוא לבית דין ותהא רוקקת לפניו, וגנאי הוא לו לקום על שם אחיו. ואפילו אם רצה אין שומעים לו. ולרבי יהודה אם רצה לחלוץ או לייבם זכור לטוב, שלא אמרו 'מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול' במקום מצוה.

ט. נשיא שמחל על כבודו, י"א שכבודו מחול וי"א שאינו מחול. מלך שמחל על כבודו לדברי הכל אין כבודו מחול, שנאמר 'שום תשים עליך מלך', שתהא אימתו עליך.

י. אין חולצים או מייבמים לאשתו של מלך, מפני שאסורה לינשא.

יא. אין נושאים אלמנתו של מלך. ולרבי יהודה, מלך נושא אלמנתו של מלך, שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול. (ולחכמים לא נשא אלמנתו, אלא נשים הראויות לו מבית המלך, והן מירב ומיכל).

משמאלו. והכהן גדול אומר לאבלים תתנחמו.

וכשכהן גדול עומד בשורה ומתנחם מאחרים על מיתת קרובו, הסגן מימינו, וראש בית אב וכל העם משמאלו, אבל משוח שעבר לא יבוא, שמא חלשה דעתו של כהן גדול, שסובר שהוא שמח באבלו. וכל העם אומרים לו אנו כפרתך, והוא אומר להם תתברכו מן השמים. וכשמברין אותו, כל העם מסובין על הארץ, שמתאבלים על צערו, והוא מיסב בכבוד על הספסל.

ג. בראשונה היו האבלים עומדים בשורה, וכל העם עוברים, והיו שתי משפחות בירושלים שהתגרו זו בזו מי תעבור תחילה, והתקינו שיהיו העם עומדים והאבלים עוברים. ורבי יוסי החזיר בציפורי את הדבר ליושנו, שיהיו אבלים עומדים וכל העם עוברים.

ד. ועוד התקין רבי יוסי בציפורי, שלא תהא אשה מהלכת בשוק ובנה אחריה, אלא ילך לפניה, משום מעשה שהיה שגנבו פריצים את הילד מאחריה ונתנוהו בבית, וכשחזרה ולא ראתהו, התחילה צועקת ובוכה, בא אחד מהם ואמר בואי ואראנו לך, ונכנסה אחריו ועינו אותה.

ה. ועוד התקין שיהיו נשים מספרות בבית הכסא משום ייחוד.

ו. אין שורה פחותה מעשרה בני אדם, ואין אבלים מן המנין, בין אם האבלים עומדים

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

כלומר דבר גדול של יוסף היה כדבר קל וקטן שבועז עשה לפי תומו. ותקפו של בועז, היא ענוותנותו של פלטי בן ליש. וכך דרש רבי יוחנן: 'רבות בנות עשו חיל' זה יוסף ובוועז, 'ואת עלית על כולנה' זה פלטי בן ליש.

ב. אלו דרשות שדרשו בפסוק 'שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל: א) 'שקר החן' זה יוסף, 'והבל היופי' זה בועז, 'יראת ה' היא תתהלל' זה פלטי בן ליש. ב) 'שקר החן' זה דורו של משה, 'והבל היופי' זה דורו של יהושע, שדורות אלו עסקו בתורה הרבה. 'יראת ה' היא תתהלל' זה דורו של חזקיה, שעסקו בתורה יותר מהם. ג) 'שקר החן' זה דורו של משה ויהושע, 'והבל היופי' זה דורו של חזקיה, 'יראת ה' היא תתהלל' זה דורו של רבי יהודה ברבי אלעאי, שהיו ששה תלמידים מתכסים בטלית אחת ועוסקים בתורה.

ג. מלך שמת לו מת, לתנא קמא אינו יוצא מפתח פלטרין שלו, ולרבי יהודה אם רוצה לצאת אחר המיטה יוצא, שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר. (ולת"ק לא עשה כן אלא לפייס את העם).

ד. כשמברין את המלך, כל העם מסובין על הארץ, והוא מיסב על הדרגש.

ה. במקום שנהגו נשים לצאת אחר המיטה, לת"ק יוצאות אחר המיטה, ואם נהגו לצאת לפני המיטה, יוצאות לפני המיטה. ולרבי יהודה לעולם יוצאות נשים לפני המיטה,

יב. תנאים נחלקו איך נשא דוד שתי אחיות, לרבי יוסי נשא את מיכל אחר מיתת מירב. ולרבי יהושע בן קרח קידושי טעות היו לו במירב, שהתחייב לו שאול לתת אותה על אשר הכה את גלית, והמקדש במלוה אינה מקודשת. אבל במיכל תפסו לו קידושין, שהביא לו עבורה מאה ערלות פלשתים, והמקדש במלוה ופרוטה דעתה על הפרוטה ומקודשת. (ושאול היה סובר שלא תפסו לו קידושין גם במיכל, לפי שדעתה על המלוה. וי"מ טעמו שאין הערלות שווים כלום. ודוד היה סובר שראויים לכלבים).

יג. כל המגדל יתום בתוך ביתו, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. ולמדנו דבר זה: א) לרבי יהושע בן קרח, שהרי מירב ילדה בנים לעדריאל, ומיכל גידלה אותם, ונקראו על שם מיכל. ב) לרבי חנינא, שהרי רות ילדה את עובד, ונעמי גידלתו, ונקרא על שמה. ג) לרבי יוחנן, שיוכבד ילדה את משה, ובתיה בת פרעה גידלתו, ונקרא על שמה. ד) לרבי אלעזר, שיעקב ילד את השבטים, ויוסף לכלל אותם, ונקראו על שמו, שנאמר 'בני יעקב ויוסף סלה'.

יד. כל המלמד בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, שנאמר 'ואלה תולדת אהרן ומשה' ולא נמנו אלא בני אהרן, לפי שאהרן ילד ומשה לימד נקראו על שמו.

דף כ'

א. תוקפו של יוסף היא ענוותנותו של בועז,

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ט. למסקנת הגמרא, בין מיטה ובין דרגש סירוגו מתוכו, שיש נקבים בארוכותיו, ותוחבים בהן ראשי רצועות התלויות בעור, ועונבים, ואין מרכיבים הרצועה על גבי ארוכות המטה. והחילוק ביניהם הוא שבמיטה מכניס ומוציא ראש החבל בנקבים של הארוכות ומסרג, ובדרגש מכניס ומוציא ראשי הרצועות התלויות בשפת העור בלולאות התלויות בנקבי ארכובותיו.

י. עריסה של תינוק, מקבלת טומאה משעה שישפשף את הארוכות בעור הדג, כדי להחליקם ולייפותם.

יא. מטה שנקליטיה יוצאים, והן שני עצים ארוכים שמעמידים באמצע דופני המטה, אחד מראשותיה ואחד מרגלותיה, ומפוצלים בראשותיהם, ומניחין קנה מזה לזה ועליו פורסין הכילה, וחיבר אותן נקליטין למיטה, ואין האַבֵּל יכול לכפותה מפני נקליטיה, זוקפה על מראשותיה או על מרגלותיה וארוכותיה למעלה, ודיו.

יב. המלך, מוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד, ופורץ גדרות של אחרים לעשות לו דרך לשדהו וכרמו ואין מוחה בידו. דרך המלך אין לו שיעור, וכל העם בוזזים ונותנים לו, והוא נוטל חלק בראש.

יג. לרבי יוסי (ושמואל), כל האמור בפרשת מלך בספר שמואל 'זה יהיה משפט המלך וגו' את בניכם יקח' וגו', מלך מותר בו. ולרבי יהודה (ורב), לא נאמרה פרשה זו אלא

שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר, ובוודאי לא הלך עם הנשים. (ולת"ק לא היה הדבר אלא לפייס את העם, שהיה יוצא מבין האנשים לבין הנשים ומבין הנשים לבין האנשים, שידעו כל העם כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר).

ו. לרב, נענש אבנר מפני שהיה לו למחות בשאול בהריגת נוב עיר הכהנים, ולא מיחה. ולרבי יצחק מיחה ולא נענה, ונענש על ששהה מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה, שהעמיד את איש בושת למלך, ואם לא המליכו היו ממליכין את דוד, ומשמלך איש בושת עד יום שמלך דוד על כל ישראל היו שתי שנים ומחצה.

ז. אַבֵּל כופה את מטתו. ולא את מיטתו בלבד, אלא כופה כל מטות שיש לו בביתו. ומיטה המיוחדת לכלים, אין צריך לכפותה. וכן מיטה שעשויה למזל הבית ואין משתמשים בה, אין צריך לכפותה.

ח. 'דרגש', והיא מיטה של עור, שתולין רצועות בשפת העור סביב, וכשרוצין לנטותו, עונבין הרצועות בארוכות המטה, וכשמתיירים אותה הוא נופל, וחס עליו לכפותו שלא יתקלקל העור בלחלוח הקרקע, שלא היו ראשי כרעיו גבוהין מסירוגו למעלה, לתנא קמא זוקפו על דופן הכרעים וארוכותיו למעלה, ולר"ש בן גמליאל מתיר קרביטין שלו והוא נופל. והלכה כדבריו.

דף כ"א

א. לא ירבה לו המלך נשים. ונחלקו תנאים כמה נשים מותר לו:

א) לתנא קמא, מותר עד שמונה עשרה, שהרי דוד היו לו ששה, ואמר לו הנביא 'אם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה', 'הנה' ראשון שש, ו'הנה' אחרון כ'הנה' ראשון לרבות עוד שש.

ב) לרבי יהודה מותר להרבות נשים כחפצו, אם אינם מסירות את לבו. שאע"פ שבכל מקום אין דורשים טעמו של מקרא, כאן שאמרה תורה את הטעם בפירוש 'ולא יסור לבבו', למדים שאם אינם מסירות לבו, מותר.

ג) לרבי שמעון לא ירבה נשים אפילו כאביגיל, ואם היא מסירה את לבו, אפילו אחת לא ישאנה, שבכל מקום דורשים טעם המקרא גם אם לא נכתב בפירוש, וממה שהוצרכה תורה לפרש הטעם, למדים שגם אחת שמסירה את לבו אסור, ולהרבות אסור אפילו כאביגיל.

ד) לתנא בברייתא לא ירבה יותר מכ"ד נשים, שדורש 'כהנה' ראשון האמור אצל דוד לעוד שש, הרי כאן י"ב, ו'כהנה' שני לעוד י"ב.

ה) וי"א שלא ירבה יותר ממ"ח, שדורש גם 'וא"ו' של וכהנה לרבות עוד כ"ד.

ב. לרבי יהודה אין ממשכנים אלמנה בין עניה ובין עשירה, שנאמר 'לא תחבל בגד

לאיים עליהם, שנאמר 'שום תשים עליך מלך' שתהא אימתו עליך.

יד. לרבי יהודה ורבי יוסי, נצטוו ישראל שלש מצות בכניסתם לארץ, מתחילה להעמיד להם מלך, ולאחר מכן להכרית זרעו של עמלק, ולאחר מכן לבנות את בית הבחירה.

ולרבי נהוראי לא נצטוו להעמיד מלך, ולא נאמרה אלא כנגד תרעומתן, שגלוי לפניו שעתידים להתרעם על כך ולומר והיינו גם אנחנו ככל הגוים, שנאמר 'ואמרת אשימה עלי מלך', עתידים אתם לומר כן.

טו. זקנים שבדור שאלו מלך כהוגן, שאמרו 'תנה לנו מלך לשפטנו'. אבל עמי הארץ שבהן קלקלו, שנאמר 'והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו', שתלו עליו את מלחמותיהם.

טז. מתחילה מלך שלמה על העליונים, ולבסוף מלך על התחתונים. ומלך על כל העולם, שנאמר 'כי הוא רדה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה', ו"א תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם, וי"א שסמוכים זה לזה, וכשם שמלך עליהם כך מלך על כל העולם. ולבסוף לא מלך אלא על ישראל, ואח"כ לא מלך אלא על ירושלים, ואח"כ רק על מטתו, ואח"כ רק על מקלו, וי"א על גונדו (טליתו). וי"א שלבסוף חזר למלכותו, וי"א שלא חזר.

יז. אוצרות מלכים, הן למלך. ושאר ביזה שבוזזים, מחצה למלך ומחצה לעם.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ואין האיסור אלא בסוסים בטלים. ואפילו סוס אחד והוא בטל עובר עליו, שנאמר 'למען הרבות סוס', ועל כל סוס וסוס עובר בלא תעשה.

ט. ולא ירבה המלך כסף וזהב מאד אלא כדי ליתן אספניא, והוא שכר חיילות הנכנסים והיוצאים עמו כל השנה, שנאמר וכסף וזהב לא ירבה 'לו' מאד, לו אינו מרבה אבל מרבה כדי ליתן אספניא, ואפילו להרווחה, שאם יצטרך לשכור עוד חיילות שיהיה מצוי בידו.

י. ההדיוט מותר להרבות נשים, שנאמר אצל מלך ולא ירבה לו נשים, לו ולא להדיוטות.

יא. שלמה המלך היו לו ארבעים אלף איצטבלאות (בית גדול למדור סוסים), ובכל אחד היו ארבעת אלפים ארוות סוסים (הבדלות בין שורה לשורה בתוך הבית). וי"א שהיו לו ארבעת אלפים איצטבלאות, ובכל אחד ארבעים אלף ארוות סוסים.

יב. קודם שנשא שלמה את בת פרעה, לא היה כסף נחשב למאומה. ולאחר שנשאה, היו כאבנים שיש להם חשיבות מועטת.

יג. לא נתגלו טעמי תורה, לפי ששת מיקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם, לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים, ששלמה אמר אני ארבה נשים ולא אסור, ולעת זקנתו נשיו הטו את לבבו. וכן אמר אני ארבה סוסים ולא אשיב למצרים, ונאמר 'ותצא מרכבה ממצרים בשש' וגו'.

יד. מצוה על כל אחד מישראל לכתוב ספר תורה. וגם מי שהניחו לו אבותיו ספר תורה,

אלמנה'. ואין דורשים טעם למקרא. ולרבי שמעון, לעניה אין ממשכנים ולעשירה ממשכנים, שדורש טעמו של מקרא, שמתוך שאתה ממשכנה אתה חייב להחזיר לה ואתה משיאה שם רע בשכנותיה, ועשירה אין צריך להחזיר לה.

ג. דוד לקח פילגשים ונשים למלאות עד י"ח נשים. נשים בכתובה וקידושין, פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין.

ד. ארבע מאות ילדים היו לדוד, וכולן בני יפת תואר, ומגדלי בלוריות, ויושבים בקרונות של זהב, ומהלכים בראשי גייסות, והם בעלי אגרופים של בית דוד.

ה. לא היה לבנות ישראל קודם שחטאו שער בית השחי ושיער בית הערוה.

ו. ייחוד עם פנויה גזירה היא. שבשעת דמעתה וזעקתה של תמר על מעשה אמנון, נשאו שאר נשים קל וחומר בעצמן, אם בבנות מלכים אירע קלקול זה, בהדיוטות על אחת כמה וכמה, ואם לצנועות כך לפרוצות על אחת כמה וכמה, ובאותה שעה גזרו על ייחוד של פנויה.

ז. ייחוד עם הערוה יש בה רמז מן התורה, שנאמר כי יסיתך אחיך 'בן אמך', וכי בן אם מסית ולא בן אב, אלא ללמד שבן מתייחד עם אמו, ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה.

ח. לא ירבה המלך סוסים אלא כדי מרכבתו, שנאמר 'לו', לו אינו מרבה, אבל מרבה כדי רכבו ופרשיו, ואפילו כדי לרכוב בהרווחה,

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

כן לפי שעלה עמהם מאשור. ורמז יש בתורה שהכתב עשוי להשתנות, שנאמר 'את משנה התורה', כתב הראוי להשתנות.

ב) לשיטת רבי, התורה ניתנה מתחילה בכתב אשורית, ונקראת כן לפי שמאשרת שבכתב, וכשחטאו בבית ראשון וביזו את התורה שכחוהו, וכשחזרו בהן החזירו להם.

ג) לר"ש בן אלעזר בשם רבי אליעזר בן פרטא בשם רבי אלעזר המודעי, לא נשתנה הכתב כל עיקר, שנאמר 'ווי העמודים', מה עמודים לא נשתנו אף וויים לא נשתנו. ונאמר 'ואל היהודים ככתבם וכלשונם', מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה. (ומ'משנה התורה' דורש שהמלך צריך לכתוב שתי תורות).

ב. המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכנה כנגדו, שנאמר 'שויתי ה' לנגדי תמיד'.

ג. המלאך כתב בבלשצר על הקיר 'מנא מנא תקל ופרסין', ופירשו דניאל, שה' מנה את ימי מלכותו וכבר השלימם, ונשקל במאזנים ונמצא חסר, ופרס את מלכותו ונתנה למדי ופרס. ונחלקו חכמים מדוע לא יכלו לקרותו:

א) לרבי יוסי היה כתוב בכתב אשורית, שניתן בימי עזרא (וכן לרבי, ששכחוהו כשחטאו בבית ראשון ובימי עזרא החזירוהו).

ב) לרבי שמעון (שהכתב לא נשתנה) היה כתוב ברמז. ונחלקו אמוראים באיזה אופן:

מצוה לכתוב משלו, שנאמר 'ועתה כתבו לכם את השירה'.

טו. והמלך צריך לכתוב לשמו שתי ספרי תורה, שנאמר 'וכתב לו את משנה' וגו', אחת שמוציא עמו כשיוצא למלחמה, וכשנכנס מכניסה עמו, יושב בדין היא עמו, מיסב היא כנגדו, שנאמר 'והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו'. ואינו נכנס בה לבית המרחץ או לבית הכסא, שנאמר 'והיתה עמו וקרא בו', מקום הראוי לקרות בו. (ועושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו, שנאמר 'שויתי ה' לנגדי תמיד'. להלן כב.). ולא יתנאה בספר של אחרים או של אבותיו. ועוד תורה אחת שמונחת לו בבית גזזיו. (וי"א להלן כב. שאין צריך שני תורות, שדורשים 'משנה' תורה על הכתב שנשתנה. ע"פ ר"ן ומהרש"א שם).

דף כ"ב

א. חכמים נחלקו אם היו שינויים בכתב שניתנה תורה:

א) י"א שמתחילה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי (של עבר הנהר, כעין אותם שכותבים בקמיעות) ולשון הקודש. וחזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי, וביררו לישראל כתב אשורית ולשון הקודש, והניחו לכותים כתב עברית ולשון ארמי. וכן היא שיטת רבי יוסי, שעזרא היה ראוי שתינתן תורה על ידו לישראל אלמלא קדמו משה, ואע"פ שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב לכתב אשורית, ונקרא

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ח. אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו ממון ואין לו.

ט. כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב בית המקדש בימיו.

י. כל אדם שמתה אשתו בימיו, עולם חשך בעדו. וי"א שפסיעותיו מתקצרות, וי"א עצתו נופלת.

יא. על זיווג ראשון של אדם, בת קול יוצאת ארבעים יום קודם יצירת הוולד, ואומרת בת פלוני לפלוני. אבל זיווג שני, קשה לזווגם כקריעת ים סוף.

יב. לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים. ואין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה.

יג. אשה קודם שנבעלה, גולם היא (כלי שלא נגמרו), ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי.

יד. אין איש מת אלא לאשתו, שנאמר 'וימת אלימלך איש נעמי'. ואין אשה מתה אלא לבעלה, שנאמר 'ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל'.

טו. מלך מסתפר בכל יום, שנאמר 'מלך ביפיו תחזינה עיניך'. כהן גדול מערב שבת לערב שבת, לפי שהמשמרות מתחדשות, וכדי שתראהו משמרה הנכנסת ביפיו. וכהן הדיוט מסתפר אחד לשלשים יום, שנאמר 'וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו', ולמדים 'פרע' מנזיר שסתם נזירות שלשים יום, שנאמר קודש 'יהיה' בגימטריא שלשים.

לרב היה כתוב בא"ת ב"ש י"ט"ת יט"ת אד"ך פוגחמ"ט.

ג) לשמואל היה כתוב 'ממתוס ננקפי אאלרן', שצירף אותיות ראשונות של כל תיבה ועשאן תיבה אחת, ואחר כך צירף השניות, ושלישיות.

ד) לרבי יוחנן היה כתוב 'אנם אנם לקת ניסרפו', שכתב כל תיבה מסופו לתחלתו.

ה) לרב אשי היה כתוב 'נמא נמא קתל פורסין'. שהחליף שתי אותיות ראשונות של כל תיבה.

ז. אין רוכבים על סוסו של מלך, ואין יושבים על כסאו, ואין משתמשים בשרביטו, ואין רואים אותו כשהוא מסתפר, ולא כשהוא ערום, ולא כשהוא בבית המרחץ, שנאמר 'שום תשים עליך מלך', שתהא אימתו עליך.

ח. אבישג שהיתה סוכנת של דוד, מותרת לשלמה, שאין בה איסור אשת אב, שלא נשאה דוד, ולא משום שרביטו של מלך, שמלך משתמש בשרביטו של מלך. אבל לאדניה בן דוד היתה אסורה, שהדיוט הוא ואינו משתמש בשרביטו של מלך.

ט. כמה קשין גירושין, שהרי התירו לדוד המלך להתייחד עם אבישג אע"פ שגזרו על הפנויה, ולא התירו לו לגרש אחת מנשותיו כדי שישאנה.

י. כל המגרש את ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

רביעית, אבל כששתה יותר הדרך טורדתו ושינה משכרתו.

לרב אשי לא גזרו חכמים בזמן הזה אלא על שתויי יין שאם עשו עבודה חיללו, ולא על פרועי ראש שלא חיללו עבודתם. ונדחו דבריו (לגירסת רש"י).

יח. כהן ששתה יין ועשה עבודה, חייב מיתה, שנאמר 'יין ושכר אל תשת אתה ובניך ולא תמותו'. וכן אם גידל פרע ועשה עבודה, חייב מיתה, שהוקשו שתויי יין לפרועי ראש בספר יחזקאל. (והלכה היא, ויחזקאל הסמיכה בכתוב).

יט. כהן ששתה יין ועשה עבודה, חילל, שנאמר 'יין ושכר וגו', וסמוך לו 'ולהבדיל בין הקדש ובין החול', בין עבודה קדושה לעבודה מחוללת. וכן פרועי ראש שעשו עבודה חיללו, שהוקשו לשתויי יין בספר יחזקאל. והלכה היא, ויחזקאל הסמיכה בכתוב. (ודברי רב אשי שלא חיללו נדחו. לגירסת רש"י).

כ. כהן ערל פסול לעבודה, והלכה היא, והסמיכה יחזקאל, שנאמר 'כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי לשרתני'.

כא. איזו היא תספורת של כהן (הדיוט, הר"ן לשיטת רש"י), ראשו של זה בצד עיקרו של זה.

כב. בן אלעשה חתנו של רבי היה, ופיזר מעותיו ללמוד תספורת של כהן גדול.

טז. דבר תורה, מותר לכהן לשתות יין בזמן הזה, שנאמר 'בבואם', אין איסור אלא בזמן ביאה. ונחלקו חכמים אם מדרבנן אסור:

א) לשיטת חכמים, כהן המכיר את משמרתו ומשמרת בית אב שלו, אסור ביין כל אותו היום, אף בזמן הזה, ואם מכיר את משמרתו ולא בית אב שלו, אסור כל אותו שבת. ואם אינו מכיר לא משמרתו ולא משמרת בית אב שלו, אסור לשתות יין לעולם, שמא עכשיו זמנו הוא, ויש לחוש שיבנה בית המקדש, וצריך שיהא ראוי לעבודה.

ב) לשיטת רבי, אין חוששים שמא יבנה המקדש פתאום, וגם מי שאינו מכיר משמרתו מותר לשתות לעולם. (ואם היינו חוששים שמא יבנה, היו אוסרים לעולם גם למי שמכיר שעתה אינו זמן משמרתו, שכאשר יבנה יכנס ויעבוד כל מי שימצא ראוי לעבודה).

והלכה כדבריו, ומטעם זה נהגו הכהנים לשתות יין בזמן הזה אע"פ שרובם אינם מכירים זמן משמרתם.

יז. איסור גידול פרע' לכהן אינו נוהג בזמן הזה, שהוקש לאיסור שתיית יין שאינו אלא בזמן ביאה. וגם לחכמים שגזרו על שתיית יין שמא יבנה המקדש, לא גזרו על גידול פרע, שיכול לגלח מיד וליכנס לעבודה. אבל על שתיית יין גזרו, שאין יכול לנוח קצת ולעבוד, שלא אמרו שדרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין אלא כששתה

הדרן עלך פרק כהן גדול למסקנא

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

דף כ"ג

ב. היה הלוח אומר נידון בבית דין כאן, ומלוח אומר נלך לבית הוועד, הולכים לבית הוועד. ואם המלוח אומר נידון כאן, והלוח אומר נלך לבית הוועד, כופין את הלוח ודן בעירו. שעבד לוח לאיש מלוח.

ג. ואם המלוח רוצה לדון בערכאות שבסוריא, שלא היו בקיאים בדין תורה, הלוח יכול לעכב.

ד. היו שני בתי דינים באותה העיר, גם הלוח יכול לעכב ולומר רצוני לדון בבית דין השני.

ה. אין העדים חותמים על השטר אלא אם כן יודעים מי חותם עמהם, שמא יחתמו עמהם עד אחד פסול, ומבטל עדות כולם, ונמצאו אלו בושים. וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושים, לא היו חותמים על השטר אלא אם כן יודעים מי חותם עמהם,

א. דיני ממונות בשלשה. לרבי מאיר, בעל דין ראשון בורר לו דיין אחד, ובעל דין שני בורר לו דיין אחד, ושני בעלי הדין בוררים דיין שלישי, שבכך יצא הדין לאמיתו, שבעלי הדין יצייטו לדיינים, שהחייב סובר הרי אני בעצמי ביררתי האחד, ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך, והדיינים עצמן נוחה דעתן להפך בזכות שניהם, מפני ששניהם ביררום.

ולחכמים שני הדיינים בוררים את הדיין השלישי, ואין צריך דעת בעלי דינים. (וגם לרבי מאיר צריך שהדיינים יסכימו לדיין השלישי, אלא שלשיטתו צריך גם דעת בעלי דינים, ולחכמים אין צריך דעת בעלי דינים).

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

בעדותו. אבל אם פוסלים אותו משום פגם משפחה, כגון שמעידים שבא ממשפחת עבד שלא נשתחרר, ופסול הוא ומשפחתו, לרבי מאיר נאמן, שהם מעידים על המשפחה והוא נפסל ממילא. ולחכמים אינו נאמן, שסוף כל סוף נוגע בעדותו הוא.

ג) שיטת רב דימי בשם רבי יוחנן: שנחלקו כשאמר בעל דין בפנינו, יש לי שתי כיתי עדים בדבר זה, והביא כת ראשונה, ומעיד הלוח ועוד אחר שהם פסולים, שלרבי מאיר אין צריך לברר דבריו (ע"פ פירוש שני ברש"י שהוא העיקר), כלומר אע"פ שאמר שיש לו שני כיתות עדים, די לו בכת אחת כשירה, ולפיכך אם הביא גם כת שניה, נאמן בעל דין שכנגדו לפסול כת ראשונה לענין שאר עדיות, ואינו נוגע בעדות, שבין כך בעל דינו נאמן ע"י כת השניה שהביא.

ולחכמים צריך לברר את דבריו ולהביא שני כיתות כשירות, ואם יפסלו אחת מהכיתות, יפסיד, ולפיכך אין בעל דין שכנגדו נאמן לפסול כת אחת מהם, שהוא נוגע, שאם יפסלו יפסיד בעל דין שכנגדו כיון שלא בירר ולא הביא שתי כיתות כשירות.

ואפילו אם לאחר שפסל הבעל דין ועוד אחר את הכת הראשונה, באו כת שניה להעיד, ונמצא שהם קרובים או פסולים, ונתגלה למפרע שצריך כת הראשונה להעיד, נאמן לפוסלם לרבי מאיר, לפי שכשנמצאת כת שניה פסולה, כבר נתקבלה בכשרות עדותם של אלו המעידים על הפסול, ועדיין לא היה הבעל דין נוגע בעדות, ומאחר שנתקבלה

ולא היו יושבים בדין אלא אם יודעים מי יושב עמהם, ולא היו נכנסים בסעודה אלא אם יודעים מי מיסב עמהם.

ו. רבי וחכמים נחלקו במשנה אם בעל דין השני יכול לפסול את הדיין של בעל דין האחר, לרבי מאיר הוא פוסל, ולחכמים אינו פוסל אלא אם מביא ראיה שהם קרובים או פסולים, אבל אם היו כשרים או שהיו מומחים מפי בית דין, אינו יכול לפוסלם. וכן נחלקו בעדים, שלרבי מאיר יכול לפסול עדי של פלוני, ולחכמים אינו יכול לפסול אלא אם מביא ראיה שהיו קרובים או פסולים.

ונחלקו אמוראים באיזה אופן המחלוקת של רבי מאיר וחכמים ומה טעמם:

בפסול דיינים: שיטת רבי יוחנן - לרבי מאיר יכול לפסול אם היו ערכאות שבסוריא, ורק אם היו מומחים אינו יכול לפוסלם. ולחכמים מאחר שהמחווה רבים עליהם, והם כשרים, שאינם קרובים ולא פסולים, אף על פי שהן יושבי קרנות, נעשו כמומחים ואין יכול לפוסלם.

בפסול עדים: א) שיטת ריש לקיש - נחלקו כשהביא בעל דין עד אחד, והלה האמינו כשנים, שלרבי מאיר יכול לפסלו, שיכול לחזור מקבלתו. ולחכמים אין יכול לחזור. ונדחו דבריו.

ב) שיטת רבי אלעזר: שנחלקו כשבא הבעל דין ועוד אחר לפסול את העדים שהביא בעל דינו. ובשאר פסול אינו נאמן, שנוגע

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

דף כ"ד

א. לשיטת רבין בשם רבי יוחנן כשבעל דין פוסל דיינים או עדים של בעל דין שכנגדו, אם היה פוסל את הדיינים ואת העדים שכנגדו, ונמצאו דבריו אמת על העדים, לרבי מאיר נאמן גם על הדיינים משום מיגו שנפסלו העדים. וכן אם נמצאו דבריו אמת על הדיינים, נאמן גם על העדים. ודווקא כשיש לבעל דין שכנגדו כת אחרת, אבל אם אין לו עדים אחרים, אין פוסלים את העדים משום 'מיגו' שפוסלים את הדיינים, שהרי דיינים יכול לילך לבית דין אחר, אבל עדים אין לו אחרים. ולחכמים אין אומרים 'מיגו' ואינו נאמן אלא על אלו שנמצאו פסולים.

ב. הרואה ריש לקיש בבית המדרש, כאילו עוקר הרים וטוחנן זה בזה. והרואה רבי מאיר בבית המדרש, כאילו עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה.

ג. בא וראה כמה בני ארץ ישראל מחבבין זה את זה, שהרי ריש לקיש שהיה חריף וחכם הרבה, קורא לרבי מאיר 'פה קדוש', ומיישב את דבריו שיתקיימו. ורבי חזר מהוראתו משום הוראת רבי יוסי, אע"פ שכאשר רבי יוסי היה קיים היה כפוף ויושב לפניו.

ולפיכך נקראים תלמידי חכמים שבארץ ישראל בלשון הכתוב 'נועים', שמנעימים זה לזה בהלכה. ונמשלו לשמן זית, שנוחים זה לזה בהלכה כשמן זית. אבל תלמידי חכמים שבבבל נקראים חובלים, שמחבלים זה לזה

בהכשר נאמנים לפסול את הראשונים.

אבל אם בעל דין רצה להביא מתחילה רק כת אחת (ולא היו לו כלל שתי כיתות), לדברי הכל בעל דין שכנגדו נוגע ואין יכול לפסול את עדיו עם אחר.

(מהלך נוסף בביאור המחלוקת של רבי מאיר וחכמים יבואר להלן כד.).

ז. המחזיק בקרקע, ואמר לו חברו מה לך בכאן, אמר לו אתה מכרתיה לי, ואכלתיה שני חזקה, ועדיין שטר מכירה בידי, לשיטת רבי צריך לברר את דבריו ולהביא את השטר, ועדי חזקה בלא שטר לא יועיל לו, מאחר שטוען שהשטר עדיין בידו. ואף על פי שאילו לא טען כך, היה די לו בעדי חזקה, שאין אדם נזהר בשטרו יותר משלש שנים, כיון שאמר שהשטר בידו צריך לברר את דבריו.

ולרבן שמעון בן גמליאל אין צריך לברר את דבריו, ודי לו או בעדי חזקה, או שיביא את השטר.

(ולשיטתו, בעל דין שאומר שיש לו שתי כיתות עדים, אין צריך לברר דבריו ולהביא את שתי הכיתות. ומחלוקת רבי מאיר וחכמים אם צריך לברר הוא לשיטת רבי, שכאן יש יותר טעם שצריך לברר, כי כל החזקה באה מכח השטר, אבל בשתי כיתות אין כת אחת באה מכח כת שניה).

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

שהואיל והממון בידו אין כח לתובע להוציא ממנו אלא בדיינים כשרים.

ב) לשיטת רבא נחלקו כשהנתבע אמר לתובע אם יחייבוני אבא או אביך אתן לך, אבל אם אמר התובע לנתבע מחול לך, לדברי הכל אין יכול לחזור, שזכה הנתבע במעות שבידו.

ב) לרבי יוחנן המחלוקת כשהנתבע אמר לתובע אתן לך. ונסתפקו בגמרא אם גם כשהנתבע אמר מחול לך נחלקו, או שבאופן זה הכל מודים שאין יכול לחזור (כשיטת רבא).

ח. היה חייב לחבירו שבועה, ואמר לו התובע דור לי בחיי ראשך במקום שבועה, לרבי מאיר יכול לחזור בו ולתובע שבועה גמורה, ולחכמים אין יכול לחזור בו.

לרב יהודה בשם שמואל, המחלוקת היא בנשבעים ולא משלמים, שהתובע מוחל לחבירו שבועה שחייב לו. אבל הנשבעים ונוטלים, שאמר נתבע לתובע דור לי במקום שבועה ואתן לך, הכל מודים שיכול לחזור.

ולרבא שנחלקו רק ב'אתן לך', המחלוקת בנשבעים ונוטלים, שבזה סוברים חכמים שאין יכול לחזור, ורבי מאיר סבר שיכול לחזור, ואע"פ שתלה בדעת עצמו (ולא תלה בדעת אבא או אביך), אין אומרים שגמר והקנה לגמרי ויכול לחזור. אבל בנשבעים ונפטרים, ואמר לו תובע דור לי במקום שבועה, הכל מודים שאין יכול לחזור.

בהלכה, ונמשלו לשני זיתים שמרורים זה לזה בהלכה כזית.

ד. רבי אסר להטמין בשבת מים צוננים בחול כדי שלא יוחמו. ורבי יוסי התיר. ומששמע רבי הוראת רבי יוסי, אמר 'כבר הורה זקן'.

ה. חנופה וגסות הרוח ירדו לבבל. וגסות רוח נשתרבה משם לעילם, ומטעם זה אמרו שעשרה קבין גסות ירדו לעולם, תשעה נטלה עילם ואחת כל העולם כולו. וסימן לגסות רוח עניות של תורה, ועל עילם נאמר 'אחות לנו קטנה ושדים אין לה', שזכתה ללמוד ולא ללמד.

ו. בבל, בלולה במקרא, בלולה במשנה, בלולה בתלמוד. 'במחשכים הושיבני', זה תלמודה של בבל, שאין נוחין זה עם זה ותלמודם ספק בידם.

ז. האומר לבעל דינו, נאמן עלי אבא שלי להיות אחד מן הדיינים (ועוד שני דיינים כשרים), או נאמן עלי אביך, או נאמנים עלי שלשה רועי בקר, לרבי מאיר יכול לחזור בו, ולחכמים אין יכול לחזור בו.

ונחלקו אמוראים באיזה אופן המחלוקת:

א) לרב יהודה בשם שמואל נחלקו כשהנתבע אמר לנתבע נאמן עלי אבא או אביך, שאם יזכו אותך יהא מחול לך, לרבי מאיר יכול לחזור, ולחכמים אין יכול, שכבר זכה הנתבע במה שבידו כשיצא זכאי. אבל כשהנתבע אמר לתובע אם יחייבוני אבא או אביך אתן לך, הכל מודים שיכול לחזור בו,

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

קונה, ויש כעין גזילה בידו. ולשיטתו, גם אם יש לו אומנות אחרת, פסול.

ב) לרב ששת אין זו אסמכתא, שאינו סומך על דבר שסבור שבידו לעשות, ואע"פ שאינו יודע אם ינצח או לא התנה, וגמר והקנה. ופסול משום שאינו עסוק ביישובו של עולם, ולשיטתו אם יש לו אומנות אחרת, כשר.

רבי יהודה מכשיר משחק בקוביא אם יש לו אומנות אחרת. רב ששת סובר שמפרש דברי חכמים, וכשר לדברי הכל. ולרמי בר חמא חולק על חכמים, שלדבריהם גם אם יש לו אומנות אחרת פסול משום אסמכתא.

ג) לרבי יהודה בשם רבי טרפון, פסול משום אסמכתא לדברי הכל, שלדבריו כל שתלה בתנאי שאינו בידו ויש לו ספק בה, הרי זו אסמכתא ולא גמר ומקנה. וכדין שנים שתלו נזירותם אם אחר נזיר או אינו נזיר, שאין אחד מהם נזיר, שמאחר שעל הספק אמרו תחילה, אין כאן 'הפלאה'.

ב. לרבי יהושע בן לוי, כל מקום שאמר רבי יהודה 'אימתי' על דברי חכמים, או 'במה דברים אמורים', אינו אלא לפרש דבריהם, ולא לחלוק עליהם. ולרבי יוחנן 'אימתי' בא לפרש, ו'במה' בא לחלוק. ולרמי בר חמא גם כשאמר 'אימתי' הוא בא לחלוק.

ג. לוח ברבית, פסול לעדות כמו המלוה, ששניהם עוברים בלא תעשה, וכיון שחימוד ממון מעבירו על דת הוא כרשע של חמס, שעובר על לאו מפני חימוד ממון.

ט. עוד נחלקו אמוראים באיזה אופן נחלקו רבי מאיר וחכמים כשאמר נאמן עלי אבא:

א) לריש לקיש, נחלקו לפני גמר דין, שלאחר שטענו בפניהם, קודם גמר דין בא לחזור. אבל לאחר גמר דין לדברי הכל אין יכול לחזור. ב) לרבי יוחנן נחלקו לאחר גמר דין, אבל לפני גמר דין לדברי הכל יכול לחזור.

י. רבא ורב נחמן בר יעקב פסקו הלכה שיכול לחזור לפני גמר דין, ולא ולאחר גמר דין. (כחכמים לשיטת רבי יוחנן).

יא. לרב אשי פסק רב נחמן בר יעקב שחכמים ורבי מאיר נחלקו 'באתן לך', והלכה כחכמים שאין יכול לחזור. (אבל במחול לך יכול לחזור גם לחכמים).

יב. אם קנו מידו, פסק שמואל שאפילו קודם גמר דין אין לאחר קנין כלום, ואין יכול לחזור.

דף כ"ה

א. ואלו פסולים לדון ולהעיד: משחק בקוביא, מלוה בריבית, מפריחי יונים, וסוחרים שביעית.

ב. חכמים נחלקו מאיזה טעם נפסל 'משחק בקוביא':

א) לרמי בר חמא הוא משום ש'אסמכתא' היא, שאינו נותן לו מדעתו אלא סומך על דבר שאינו, שסבור שהוא יכול לנצח, ופעמים שמנצחים אותו, ואסמכתא אינו

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ד. היו שנים מעידים על פלוני, אחד אומר לפני הלוח ברבית, והשני אומר לי הלוח ברבית, לרבא נפסל לעדות על פיהם. ואין אומרים שהעד השני רשע, שהרי לוח ברבית, שאדם קרוב אצל עצמו ואינו משים עצמו רשע, ו'פליגין דיבורא', שנאמן לגבי חברו ולא על עצמו.

ה. טבח שהוציא טריפה תחת ידו, פסול לעדות ומעבירים אותו. וגם אם הגדיל שערו וציפורניו לנוול עצמו לעשות תשובה, אינו נכשר, שמא להערים עושה כן. ואין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירים אותו, ויחזיר אבידה בדבר חשוב, או שיוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו.

ו. אמוראים נחלקו מה הן 'מפריחי יונים' שפסולים לעדות: (א) י"א שמשחקים ביונים, ואומרים אם יונתך תקדים ליונתי, אתן לך כן וכך. ואם יונתי תקדם, אתה תתן לי. והן דומים למשחק בקוביא, אלא שזה תולה בדעת עצמו, וזה תולה בדעת יונו. אבל המלומד להביא יונים ממקומן לבית בעלים על כרחן, אינו פסול לעדות, שאין בהם גזל אלא מפני דרכי שלום.

ז. אמוראים נחלקו מה הן 'מפריחי יונים' שפסולים לעדות: (א) י"א שמשחקים ביונים, ואומרים אם יונתך תקדים ליונתי, אתן לך כן וכך. ואם יונתי תקדם, אתה תתן לי. והן דומים למשחק בקוביא, אלא שזה תולה בדעת עצמו, וזה תולה בדעת יונו. אבל המלומד להביא יונים ממקומן לבית בעלים על כרחן, אינו פסול לעדות, שאין בהם גזל אלא מפני דרכי שלום.

ח. טבח שהוציא טריפה תחת ידו, פסול לעדות ומעבירים אותו. וגם אם הגדיל שערו וציפורניו לנוול עצמו לעשות תשובה, אינו נכשר, שמא להערים עושה כן. ואין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירים אותו, ויחזיר אבידה בדבר חשוב, או שיוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו.

ט. אימתי חזרתם של פסולי עדות? (א) משחקי בקוביא, משישברו את פיספסיהם ויחזרו בהם חזרה גמורה, שאפילו בחנם לא ישחקו. (ב) מלוה ולוה בריבית, משיקרעו את שטריהם, ויחזרו בהם חזרה גמורה, שגם לנכרי לא ילוו בריבית. (ג) מפריחי יונים, משישברו את פגמיהן (דפים שמזרזים בהם), ויחזרו בהן חזרה גמורה, שגם במדבר לא יעשו כן (לסוברים שעושים גזל, ומקבלים שלא יעשו גם במדבר שאין מצויים יוני יישוב. ולמפרשים שמשחקים אם תקדים יוני ליונך, שלא יעשו גם בחנם). (ד) סוחרים שביעית, והם אלו שנושאים ונותנים בפירות שביעית, משתגיע שביעית אחרת ויבדלו. ולא חזרת דברים בלבד, אלא חזרת ממון, שאומר אני פלוני בר פלוני כינסתי מאתים זוז בפירות שביעית, והרי הן נתונין במתנה לעניים.

י. שור הבר, לתנא קמא מין בהמה הוא, וחלבו אסור, ודמו א"צ כיסוי. ולרבי יוסי מין חיה הוא, וחלבו מותר וצריך לכסות את דמו. יא. אנשים שהוסיפו חכמים לפסול לעדות:

ז. ולא יונים בלבד אמרו, אלא אפילו בהמה וחיה ועוף, כגון אם מלמדה לרוץ להאומר

ז. ולא יונים בלבד אמרו, אלא אפילו בהמה וחיה ועוף, כגון אם מלמדה לרוץ להאומר

ז. ולא יונים בלבד אמרו, אלא אפילו בהמה וחיה ועוף, כגון אם מלמדה לרוץ להאומר

ז. ולא יונים בלבד אמרו, אלא אפילו בהמה וחיה ועוף, כגון אם מלמדה לרוץ להאומר

ז. ולא יונים בלבד אמרו, אלא אפילו בהמה וחיה ועוף, כגון אם מלמדה לרוץ להאומר

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

דף כ"ו

א. בתחילה פסלו לעדות בין אוספי שביעית ובין סוחרים, לפי שהיו אנשים ממציאים מעות לעניים, והעניים אוספים בשבילם, ונמצא עושים סחורה בפירות שביעית. משרבו האנסים, שהיו גובים מס למלך מן התבואות כך וכך כורין מן השדה לשנה, חזרו לומר שהאוספים כשרים ורק הסוחרים פסולים.

ב. רבי ינאי התיר לזרוע בשביעית (שבזמן הזה היא מדרבנן) כדי לשלם מס שהמלך גובה מהם.

ג. סאה תרומה שנפלה למאה סאים של שביעית, תעלה, שתרומה בטלה באחד ומאה, ויאכלנה זר קודם ביעור. נפלה לפחות מכאן, ירקבו. אבל לא ימכרנו לכהן בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה, לפי שנחשדו כהנים על השביעית, שהם מורים היתר להשהותה לאחר הביעור, לפי שהותר להם תרומה וקדשים, והשביעית קדושת הארץ היא.

ד. קשר רשעים אינו מן המניין, שהרי שבנא וסייעתו היו הרוב, ורצו להשלים עם סנחריב, ונהפך כבודו לקלון, שסייעתו לא יכלו לצאת, ונקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי סוסיהם, וגירוהו על הקוצים ועל הברקנים. ה. טלטול של איש קשה מטלטולה של אשה.

ו. חכמים נחלקו בביאור הכתוב 'כי השתות יהרסון צדיק מה פעל': א) 'א אילו חזקיה

א) גזלנים של מציאת חרש שוטה וקטן, שמתחילה לא פסלום לפי שאין מצוי, וגם כל קנינים אינו אלא מפני דרכי שלום, ולאחר שראו שעוברים על תקנת חכמים מפני חימוד ממון, פסלום.

ב) החמסנים, שחוטפים מיד חבריהם ונותנים ממון, שמתחילה סברו שמאחר שנותנים ממון אין לפוסלם, ולאחר שראו שבאים לידי גזלנות, שהיה קשה לבעלים למכור, ובעל כרחם חוטפים וזורקים המעות לפניהם, פסלום.

ג) הרועים, בין בהמה דקה ובין גסה, לפי שרועים בשדות אחרים, ומתחלה סברו שעושים כן באקראי בעלמא, ולאחר שראו שעושים בכוונה פסלום.

ד) הגבאים והמוכסים, והם הממונים שהעמיד מלך האומות לגבות מס וארנונא מישראל חבריהם. ומתחילה סברו שגובים מה שקצבו להם, ולאחר שראו שגובים יותר, פסלום.

יב. המגדלים בהמה דקה בארץ ישראל אפילו בבתיהם (ואין רועים אותם בחוץ), פסולים לעדות, לפי שעשויים להשתמש ולברוח לשדות, ומשום יישוב ארץ ישראל החמירו. אבל מגדלי בהמה גסה, או בהמה דקה בחוץ לארץ, כשרים.

יג. סתם רועה, שלא ראו שהכניס בהמותיו לשדות אחרים, פסול. אבל סתם גבאי, שעדיין לא ראו שגבו יותר מן הקצבה, כשר.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

י. הלכה כרבי יהודה שמשחק בקוביא פסול לעדות רק אם אין לו אומנות אחרת.

יא. כל הפסולים שפסלו חכמים לעדות אין נפסלים עד שיכריזו בבית דין להודיע את פסולם. י"א שרועה א"צ הכרזה, לפי שעבירה שלו מפורסמת לכל. וי"א שגם הוא צריך הכרזה. (ואע"פ שאמרו סתם רועה פסול, היינו שגם אם לא באו עדים שהכניס את עדרו לשדה אחר, מכריזים עליו שהוא פסול).

יב. וכל זה בגזלן דרבנן, אבל גזלן דאורייתא, כגון החוטף מחבירו ממש, פסול בלא הכרזה.

יג. המקבלים צדקה מן הנכרים בפרהסיא, באופן שאפשר להם ליזון מהם בצנעא, פסולים לעדות, שעושים חילול השם מחמת ממון, והן כרשע של חמס. אבל המקבלים בצנעא, או בפרהסיא באופן שאי אפשר לקבל מהם בצנעא, חיותם הוא, וכשרים.

יד. החשוד על העריות, לרב נחמן כשר לעדות, שאינו רשע של חמס. ולרב ששת אין להכשירו, שהרי חייב מלקות גם בלא התראה משום 'לא טובה השמועה'.

טו. ומודה רב נחמן שהוא פסול לעדות אשה, לומר שמת בעלה או גירשה ולהתירה, שרוצה לעשותה פנויה שתהא מצויה לו. אבל להכניסה לבעלה נאמן, ואין אומרים שרוצה שתיאסר משום 'מים גנובים ימתקו', שיותר מצויה היא לו כשהיא פנויה.

וסייעתו (שהם צדיקים, וקרויים 'שתות' מלשון 'וישת עליהם תבל', או 'הגדיל תושיה') נהרסים, הקב"ה מה שכר הוא (משלם? ב) י"א אילו בית המקדש (הנקרא 'שתות' משום אבן שתיה) יהרס ע"י סנחריב בעצתו של שבנא, איה נפלאותיו של הקב"ה. ג) י"א אילו מחשבותיו של שבנא (מחשבה נקרא שתות שהוא משית מקירות לבו) אינן נהרסות, מה פעלו של חזקיה הצדיק והיכן שכרו.

ז. אבן היתה תחת הארון מימות נביאים הראשונים, ושתיה היתה נקראת, שממנה נשתת העולם.

ח. למה נקראת תורה תושיה? א) שהיא מתשת כחו של אדם ב) שניתנה בחשאי מפני השטן שקיטרג ואמר, תסתפק לעליונים ולא ימסרו הלוחות ביד משה. ג) שהם דברים של תוהו, כלומר דיבור וקריאה בעלמא, והעולם משותת עליהם.

ט. דאגת הלב על מזונותיו של אדם, מועלת לשכח את לימודו. ואם עוסק לשמה אינה מועלת, שנאמר 'רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום', עצה שיש בה דבר ה' היא תקום לעולם.

ויו"מ, שמחשבה שאדם מחשב, כך וכך אעשה כך וכך תעלה בידי, מועלת להשבית הדבר, שאין מחשבתו מתקימת, ואפילו לדבר תורה, כגון האומר עד יום פלוני אסיים כך וכך מסכתות בגירסא. ואם עוסק לשמה, אינה מועלת.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

אחרים לעד השני, או שלא הזימום, אלא שהעידו שהם גזלנים, לטעם הראשון נפסלו למפרע גם לרבא, שאין כאן חידוש. ולטעם השני פסולים גם באופן זה רק מכאן ולהבא, משום תקנה.

ג. הלכה כאביי ביע"ל קג"ם. (סימני הלכות שנחלקו אביי ורבא: ייאוש שלא מדעת בפרק אלו מציאות, עד זומם למפרע נפסל, לחי העומד מאליו בעירובין, קידושין שלא נמסרו לביאה בקידושין, גילוי דעת בגט בפרק השולח, מומר אוכל נבילות להלן).

ד. מומר אוכל נבילות לתיאבון, פסול לעדות, שמאחר שעושה עבירה משום ממון, שנבילה מצויה יותר בזול, הרי הוא כרשע של חמס.

ה. מומר אוכל נבילות להכעיס, לאביי פסול לעדות, כי רשע הוא, והתורה אמרה 'אל תשת רשע עד'. ולרבא כשר לעדות, לפי שאינו 'רשע של חמס'. והלכה כאביי. (ונחלקו לשיטת רבי מאיר, אם מי שהוא רע לשמים ולא לבריות פסול לעדות. אבל לשיטת רבי יוסי הכל מודים שכשר לעדות. ראה בסמוך).

ו. המועל בשבועת ממון, פסול לעדות. בשבועת שוא, לאביי פסול. ולרבא כשר, לפי שאינו רשע של חמס.

ז. עד זומם, לרבי מאיר פסול לכל התורה כולה. ולרבי יוסי, אם הזם בדיני נפשות, פסול גם לדיני ממונות, שכיון שהוחשד

זז. אריס שגונב דבר מועט בימי ניסן ותשרי בדבר שנגמרה מלאכתו, כשר לעדות, שמורה היתר לעצמו לומר שהוא כפועל והבעלים אינו מקפיד. אבל איכר (שאיין לו חלק בפירות) שלקח לעצמו, פסול.

יז. רב פפא פסל לעדות קוברי מתים שקברו מת ביו"ט ראשון. ורב הונא בריה דרב יהושע הכשירם, שלפי סברתם מצוה היא, ואע"פ שנידו אותם על כך וחוזרים ועושים כן, סוברים שחכמים נידו אותם רק בכדי שיהיה להם כפרה.

דף ב"ז

א. עד זומם: לשיטת אביי נפסל למפרע, כגון אם העיד בניסן, והוזם על העדות בתשרי, כל העדויות שהעיד בינתיים פסולות, שמשעה שהעיד 'רשע' הוא, והתורה אמרה 'אל תשת רשע עד'.

ולשיטת רבא לא נפסל אלא משעה שהוזם. והטעם: יש אומרים כי עד זומם חידוש הוא, שהרי שנים כנגד שנים הם 'ומאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני', אלא גזירת הכתוב הוא, ולפיכך אין לך בו אלא משעת חידוש ואילך. ויש אומרים שמעיקר הדין נפסל למפרע, אלא שחששו חכמים שלא להפסיד הלקוחות שלקחו שדות בשטר והחתימו בו אחד מעדים אלו לאחר עדותו, ועדין לא היה ידוע שהוא פסול, ולפיכך הכשירו אותם עד שעת הזמה.

ב. אם הזימו שני עדים לעד אחד, ושנים

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

חתנו ומתה אשתו, ולאחר מכן ראה עליו עדות, כשר. ולרבי יהודה אם מתה הבת ויש לו בנים ממנה, הרי זה קרוב.

ג. אין אבות מתים בעוון בנים, ולא בנים בעוון אבות, אם אינם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, שנאמר 'איש בחטאו יומתו'. אבל בנים שאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, מתים בעוון אבות, שנאמר 'פוקד עון אבות על בנים'.

ד. ומי שיש בידו למחות ולא מיחה מת בעוון חברו, שנאמר 'וכשלו איש באחיו', איש בעוון אחיו, מלמד שכולם ערבים זה בזה.

דף כ"ח

א. מנין שהקרובים פסולים להעיד: (א) אב לבן ובן לאב, שנאמר 'לא יומתו אבות על בנים' בעדות בנים, 'ובנים לא יומתו על אבות' בעדות אבות.

ב) לא יעיד אדם לאחי אביו, ואחי אביו לא יעידנו, שנאמר 'אבות' (לשון רבים), ומשמע ששני האבות שהם אחים, לא יומתו בעדות של אחד מן הבנים, והבנים של שניהם לא יומתו בעדות של אחד מן האבות.

ג) אח לא יעיד לאחיו, שאפילו בנו של אחיו פסול להעידו, כל שכן האח עצמו.

ד) לא יעידו בני אח זה לבני אח השני, שנאמר על 'בנים' (ולא על 'בן'), שלא יעידו בנים זה לזה.

ה) לחמור הוחמד לקל. אבל אם הזום בדיני ממונות, כשר לדיני נפשות.

ו) ולשיטת רבי יוסי מומר אוכל נבילות כשר לעדות, שאם מממון לנפשות אינו פסול, אע"פ שהחשוד לממון רע לשמים ולבריות, ק"ו שהחשוד לנבילה לא נפסל לממון.

ז) וכן משחק בקוביא ומלוי ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית שפסלו חכמים לעדות, לרבי יוסי כשרים להעיד בדיני נפשות. ולרבי מאיר פסולים.

ח) והלכה כרבי מאיר, אע"פ שרבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי, לפי שהתנא סתם כרבי מאיר שמשחק בקוביא ומלוי ברבית פסולים לדיני נפשות.

ט) אלו הן קרובים הפסולים לדון ולהעיד (לרבי עקיבא): (א) האח, (ב) אחי האב, (ג) אחי האם, (ד) בעל אחות, (ה) בעל אחות האב, (ו) בעל אחות האם, (ז) בעל האם, (ח) חמיו, (ט) גיס, והוא בעל אחות האשה. וכן בניהם וחתניהם של כל אלו, פסולים. ובן האשה פסול לבדו, ולא בנו וחתנו.

י) ולמשנה ראשונה לא פסלו אלא קרובי האב, כגון דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו, אבל קרובי האם, כגון אחי אמו כשר להעידו, לפי שאינו ראוי ליורשו. (אבל הוא פסול להעיד לאחי אמו, שמעיד זה ראוי ליורשו. וגיסו כשר להעיד לו, שאינו ראוי ליורשו).

יא) כל שהוא קרוב לו בשעה שבא להעיד, או בשעה שראה העדות, פסול. אבל אם נתרחק קודם שראה העדות, כגון שהיה

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

בשני פסול, כגון בן אחי אבא לא יעיד לי, או חתנו שהוא כבנו (לפי שהבעל כאשתו), ואני פסול להעיד לו.

ז. ונחלקו חכמים בדין שלישי בראשון, כגון בן בנו של אחי האב, או חתן בנו של אחי האב. וכן בדין שלישי בשני, כגון בנו של בן אחי אבא, או חתנו. (א) לתנא במשנתינו, שלישי בראשון כשר, וכל שכן שלישי בשני. (ב) לרבי אלעזר, גם שלישי בשני פסול, וכל שכן שלישי בראשון. (ג) רב פסק ששלישי בראשון פסול, ושלישי בשני כשר. שדורש לא יומתו אבות על בנים 'ובנים', וא"ו מיותר לרבות דור אחר, כלומר שגם בני בנים פסולים לאבות. (ורבי אלעזר דורש עוד מ'על בנים', שכל שפסול לאבות פסול לבנים, ולפיכך גם שלישי בשני פסול).

ח. אחי חמותי, ובנו, ובן אחות חמותי, פסול להעיד לי, ואני פסול להעיד לו. וכן אחי חמי, ובנו, ובן אחות חמי, לא יעיד לי, ואני פסול להעיד לו.

ט. לא יעיד אדם על אשת חורגו כשיש לה דין עם אדם מן השוק בנכסי מלוג שלה, לפי שהבעל כאשתו. וי"א משום שהאשה כבעלה, שנאמר 'ערות אחי אביך וגו' אל אשתו לא תקרב דודתך היא', והלא אשת דודו היא, אלא שהאשה כבעלה. (וכל שכן שלא יעיד לנשי שאר קרובים).

י. האח פסול לעדות. בין אח מן האב, ובין אח מן האם.

ה) לא יעידו יחד בן אח אחד עם בן אח השני לאחר, שנאמר 'ובנים' על אבות (ולא נאמר 'ובן' על אבות, או 'הם' על אבות).

ו) קרובי האם פסולים, שנאמר 'אבות' שני פעמים, אם אינו ענין לקרובי האב תנהו ענין לקרובי האם.

ב. אין העדים נעשים זוממין עד שיזומו שניהם.

ג. שלשה אחים, שכל אחד מהם מעיד על פלוני שאכל פירות קרקע שנה אחת, ואחד מן השוק מצטרף עמהם ומעיד שאכלה כל שלש שנים, עדותם כשירה ויש לאוכל חזקה בקרקע, שהם שלש עדויות, ואין כאן שני קרובים המעידים בעדות אחת. ולענין הזמה עדות אחת היא, שאם הוזמו כולם משלשים דמי השדה ביניהם, ואינם נעשים זוממים עד שיזומו כולם, לפי שלא היו מעמידים אותה ביד האוכל אלא בעדות כולם. ואע"פ שנמצא שהעד של שנה ראשונה משלם ממון ע"י עדות אחיו, אין זה כלום, שההזמה באה מן המזימים ולא מן האח המעיד עמו.

ד. כל הקרובים פסולים להעיד בין לחובה ובין לזכות, שנאמר 'יומתו' שני פעמים, אם אינו ענין לחובה, תנהו ענין לזכות.

ה. קרובים פסולים להעיד גם בדיני ממונות, שנאמר 'משפט אחד יהיה לכם', משפט השוה לכם.

ו. ראשון בשני ושני בראשון פסול לעדות. כגון אחי אבא לא יעיד לי, ואני לו. וכן שני

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

יז. רבי יוסי בחמתו כשר (וי"מ גם בנו). או שפסק כרבי יוסי במשנתו שגם הגיס עצמו כשר.

יח. רבי חייא מנה שמונה אבות הפסולים לעדות (שנשנו במשנתו, ואלו הן: אחיו, אחי אביו, אחי אמו, בעל אחותו, בעל אחות אביו, בעל אחות אמו, בעל אמו, וחמיו). ועם בניהם וחתניהם הן כ"ד. אבל חורגו וגיסו, אע"פ שהם עצמם פסולים, בניהם וחתניהם כשרים כרבי יוסי. (ובני בניהם כשרים, שסובר ששלישי בראשון כשר. ע"א).

יט. מתנה שחתומים בה שני גיסים לעדות, לרבי יוסי במשנתו שהגיס כשר לעדות, כשרה. ולרבי יוסי בברייתא שפוסל את הגיס עצמו, פסולה, אפילו אם הקנה לו בעדי מסירה, שגם רבי אלעזר המכשיר שטר בעדי מסירה מודה ב'מזויף מתוכו' שהוא פסול.

כ. מי שמתה בתו, ויש לחתנו בנים ממנה, לשיטת רבי יהודה פסול החתן לעדות. לרב הלכה כרבי יהודה, ולרב נחמן ולרבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן, אין הלכה כרבי יהודה, אלא קרוב שנתרחק כשר בכל אופן. וכן פסקו במערבא.

כא. רבי יוסי הגלילי למד שקרוב ונתרחק כשר לדון מ'ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם', שאין צריך למעט שופט שאינו בימיו, אלא ללמד על קרוב שנתרחק שהוא כשר. (וי"א שבזה פסק רבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן שהלכה כדבריו).

כב. אחי האח, כגון שיש לבעל אמו בן מאשה אחרת, לרבי ירמיה פסול לעדות, ולרב חסדא כשר.

כג. אבי חתן ואבי כלה, מעידים זה על זה. כגון בן ראובן שנשא את בת שמעון, לא נתקרבו ראובן ושמעון בכך, וכשרים להעיד זה לזה בכל עדויות.

כד. לרבה בר בר חנה אדם מעיד לאשתו ארוסה. לרבינא מעיד רק להוציא ממנה מומן, אבל לא לזכותה, שאע"פ שאינו קרוב, דעתו קרובה אליה ורוצה בזכותה.

כה. כהן שמתה אשתו ארוסה, לא נקרא אונן ליפסל מאכילת קדשים, ואסור ליטמא לה. וכן אם מת הוא, אינה אוננת ליפסל מקדשים, ואין לה מצוה להטמאות אליו. וכן אם מתה, אינו יורשה. לפי שעדיין אינה קרובתו, שנאמר 'שאריו'. ואם מת הוא, וכתב לה כתובה מן האירוסין, גובה כתובתה.

כו. חורגו, והוא בן אשתו, פסול להעידו. אבל בנו וחתנו של חורגו, כשר.

כז. תנאים נחלקו בדין גיסו, והוא בעל אחות אשתו. (א) לשיטת רבי יהודה, גם הגיס עצמו פסול, וגם בנו וחתנו. (ב) לרבי יוסי בברייתא, הוא עצמו פסול, וחתנו כשר. (וי"א שגם בנו כשר. ולרש"י נראה שבן גיסו פסול). (ג) לרבי יוסי במשנה בשם משנה ראשונה הגיס עצמו כשר, לפי שאינו ראוי ליורשו.

כח. שמואל פסק הלכה כרבי יוסי. ונסתפק בגמרא אם כרבי יוסי בברייתא, והגיס עצמו

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

דף כ"ט

אמר כלום, שאדם עשוי לומר פלוני נושה בי כדי שלא יחזיקוהו לעשיר. עד שיאמר המלוה והלוה היו בפנינו, והודה לו שחייב לו מאתים זוז, ונתכוין לעשותם עדים להודות בפניהם. ואח"כ מכניסים עד השני ובודקים אותו, אם דבריהם מכוונים, נושאים ונותנים בדבר, שני דיינים אומרים זכאי ואחד אומר חייב, זכאי. שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי, חייב, שנאמר 'אחרי רבים להטות'.

ואם אחד אומר חייב ואחד אומר זכאי, והשלישי אינו יודע, יוסיפו הדיינים. ואפילו אם היו שנים מזכים או מחייבים, והשלישי אינו יודע, יוסיפו הדיינים. (ואע"פ שאם היו חולק עמהם היה בטל במיעוטו, כשאמר איני יודע הרי זה כמי שלא ישב בדין ונמצא הדין בשנים).

ה. גמרו בית דין את הדבר, מכניסים לבעלי הדין, הגדול שבדיינים אומר, איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב. וכשיצא הדיין, לא יאמר אני מזכה וחבריי מחייבים, אבל מה אעשה שחבריי רבו עלי, שנאמר 'לא תלך רכיל בעמיק' ואומר 'הולך רכיל מגלה סוד'.

ו. המודה לחבירו בפני עדים שהוא חייב לו, צריך שיאמר 'אתם עדי'. לפיכך, האומר לחבירו מנה לי בידך, ואמר לו הן, וראו עדים שהודה לו, למחר אמר לו תנהו לי, אמר לו משטה הייתי בך אתמול, לפי ששאלתני מה שלא היה, פטור.

א. אוהב ושונא, לרבי יהודה פסולים לדין ולעדות. שנאמר 'והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו', שהעד לא אויב לו, והשופט אינו מבקש רעתו, אבל אם הוא אויבו לא יעידנו, ואם מבקש רעתו לא ידיננו. וכיון שמצאנו ששונא פסול לפי שדעתו רחוקה ממנו, מסתבר שגם האוהב פסול שדעתו קרובה אליו. ולחכמים אוהב ושונא כשרים לעדות, שלא נחשדו ישראל להעיד שקר משום איבה ואהבה. ולא נפסל שונא אלא לדון, לפי שאינו יכול להפך בזכותו.

ומי הוא אוהב ושונא? אוהב זה שושבינו. לרב כל שבעת ימי המשתה, ולרבא מיום ראשון ואילך בטלה שושבינות וכשר להעיד. ושונא זה שלא דיבר עמו שלשה ימים מחמת איבה.

ב. שני תלמידי חכמים ששונאים זה את זה אין יושבים בדין כאחד. ונלמד (לחכמים) מ'והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו'.

ג. כיצד בודקים את העדים? מכניסים אותן לחדר, ומאיימים עליהם, שמודיעים להם שהשוכרים עצמן מבזים עדי שקר ששכרו, שכן מצאנו אצל נבות שיועצי המלך שיעצו לשכרם קראום בני בליעל.

ד. ומוציאים כל אדם לחוץ, ומשיירים את הגדול שבהם, ואומרים לו אמור איך אתה יודע שזה חייב לזה. אם אמר פלוני אמר לי שהוא חייב לו, לא אמר כלום. ואפילו אם הלוחה עצמו אמר לעד שהוא חייב לו, לא

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

משטה הייתי בך, ושכחתי אותה הודאה, שאין אדם זוכר דברים של חנם.

יא. המטמין לחבירו עדים, ואמר לו מנה לי בידך, והשיב לו הן, ואמר לו רוצה אתה שכל השומעים יהיו עדים, בין אלו שניעורים ובין אלו ששיינים (שמכיר שלא יודה בפני עדים, ורצה שיהא סבור שכולם ישינים ויאמר הן), והשיב לא, פטור. וכן אם אמר לו חיים ומתים יהיו עליך עדים והשיב לא, פטור. אבל אם שתק, כאילו אמר אתם עדי וחייב. שאין חילוק אם הלוח אומר אתם עדי, או המלוח אומר והלוח שותק לדבריו.

יב. אדם עשוי שלא להשביע את עצמו, ולומר לבריות שחייב מעות לפלוני, להתרחק מעין הרע. ולפיכך מי שאומרים עליו שיש לו מלא קב שטרות, ואמר למי אני חייב כלום אלא לפלוני ופלוני, פטור.

לרבי ישמעאל לא אמרו כן אלא מחיים, אבל לאחר מיתה לא, ולפיכך, מי שהיו מחזיקים אותו לעשיר, ואמר בשעת מיתה אני חייב לפלוני ופלוני כך וכך מעות, ומת, גובים מן היורשים. ולרבי חייא פטור, שכשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו, כך עשוי שלא להשביע את בניו.

יג. המודה בפני שנים, וקנו מידו, כותבים העדים שטר הודאה אע"פ שלא אמר להם כתובו, כי 'סתם קנין לכתיבה עומד'. אבל אם לא קנו מידו, אין כותבים. ואע"פ שאמר להם 'אתם עדי', וחייב לשלם, נוח לו שיהיה מלוח על פה ולא מלוח בשטר.

ואפילו אם הכמין לו התובע עדים אחורי גדר, ואמר לו מנה לי בידך, אמר לו הן, אמר לו רצונך שתודה בפני פלוני ופלוני, אמר לו מתיירא אני שמא תכפיני לדין, למחר אמר לו תנהו לי, אמר לו משטה אני בך, פטור.

ז. ודווקא אם טוען משטה הייתי בך, אבל אם לא טען משטה הייתי כשהודיתי, ואינו רוצה ליתן עד שביא עדים שהלוהו, אין טוענים בשבילו, אלא אומרים לו, אחרי שהודית שלם.

ח. אבל בדיני נפשות, אם יש לנדון טענת זכות ואינו יודע לטעון, טוענים לו. חוץ ממסית שאין טוענים לו, שנאמר 'לא תחמוד ולא תכסה עליו'. וכן מצאנו בנחש הקדמוני שהסית את האדם לאכול מן העץ, והיה יכול לטעון 'דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים', ולא טען לו הקב"ה.

ט. מנין שכל המוסיף גורע. (א) שהקב"ה הזהיר את אדם וחוה רק על האכילה, והיא אמרה לנחש 'ולא תגעו בו', ומתוך התוספת גירעו, שדחף אותה הנחש עד שנגעה, אמר לה כשם שאין מיתה על הנגיעה כך אין על האכילה. (ב) שנאמר 'אמתים' וחצי ארכו, ומשמעו שתי אמות, ובלא אל"ף משמעו מאתיים. (ג) שנאמר 'עשתי' עשרה יריעות, כלומר י"א, ובלא עי"ן משמעו י"ב.

י. אמר לחבירו מנה לי בידך, אמר לו הן (ושמעו עדים), למחר אמר לו תנהו לי, אמר לו לא היו דברים מעולם, לאביי הוחזק כפרן ואינו נאמן עליו בשבועה. ולרבא יכול לומר

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

יכותבים, שכבר נעשה שלו בכל מקום שהוא. ולרב אשי אין כותבים, לפי שעדיין מחוסר גוביינא.

יז. שטר הודאה שלא כתבו העדים שהמודה אמר להם שיכתבו ויחתמו ויתנו למלוה, כשרה, שחזקה היא שאין עדים חותמים על השטר אלא אם עשוי כדין.

דף ל'

א. שטר הודאה שכתובה בלשון דייני ב"ד, ולא חתמו אלא שנים, אם כתוב בה 'במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי', או שכתוב בה שאמר לנו מומחה (כגון רב אשי שהיה ראש ב"ד) לכתוב כן, כשרה, שמאחר שהיה שם מסתמא לא ציוה לכתוב לפחות משלשה.

אבל אם לא כתוב כן, אפילו אם כתוב בה שהיו ב"ד, חוששים שב"ד טועים הן וסוברים ששנים קרויים ב"ד. וגם אם כתוב שהיו ב"ד של רב אשי, חוששים שסוברים כשמואל ששנים שדנו דיניהם דין.

ב. בא אחד ואמר ליורשים, ראיתי את אביכם מטמין מעות בשידה תיבה ומגדל, ואמר של פלוני הם, או של מעשר שני הם, אם הם בבית אינו נאמן, לפי שאין בידו ליטלם. ואם הם בשדה, נאמן, לפי שבידו ליטלם, ומה לו לשקר, הלא היה יכול ליטלם משם וליתנם למי שהוא מעיד עליו.

ג. בנים שראו את אביהם מטמין מעות בשידה תיבה ומגדל, ואומר של פלוני הם, או של מעשר שני הם, אם היה נראה להם

יד. ואם הודה בפני שלשה ולא קנו מידו, לרב כותבים שטר הודאה, שעשאם בית דין והפיקרם הפקר, ויכולים לעשותו מלוה בשטר, ולהיות במקום הלוח לעשות שליח לכותבה. ולרב אסי אין כותבים. ומעשה שחשש רב לדבריו.

לרב אדא בר אהבה, אם היו יושבים ובא והודה לו בפניהם, אין כותבים, הואיל ולא זימן אותם וקיבצם לשם כך, לא נעשו בית דין אלא עדים, ושמא גם אם היו שנים היה מודה בפניהם ולא היה מחזר אחר בית דין. ואם הוא קיבצם, דעתו שיהיו בית דין וכותבים. ולשיטת רבא, אפילו אם קיבצם אין כותבים עד שיאמר להם 'הווי עלי דיינים'. ולמר בר רב אשי גם אם אמר 'הווי עלי דיינים' אין כותבים, אלא אם קבעו מקום כדרך הדיינים, ושלחו בשמם שליח אל הלוח שיבוא אליהם לדין, והודה, ומאחר שעמד בדין, נעשית כמלוה בשטר שגלויה לכל ולפיכך כותבים.

טו. הודה לאחר בפני שנים על קרקע שהוא מוחזק בה שהיא שלו, ולא קנו מידו, לאמימר אין כותבים שטר הודאה, כמו בהודאה על מטלטלין. ולמר זוטרא כותבים, שאין דומה למודה על מלוה שלהוצאה ניתנה וחוב בעלמא הוא, ומלוה על פה גרועה ממלוה בשטר ואינו רוצה שתהא מלוה בשטר, אבל בקרקע אין זה אלא גילוי מילתא בעלמא. ולהלכה כותבים.

טז. ואם הודה על מטלטלים בעין שהם של חבירו, לרבינא דינה כהודאה על קרקע

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ומתן, ונושאים ונותנים בדבר, וכשגמרו לישא וליתן מכניסים את בעלי הדין ואומרים להם פלוני אתה זכאי וכו'.

ח. לחכמים אין עדות של שנים מצטרפת אלא אם ראו בבת אחת, ולרבי יהושע בן קרחה מצטרפים גם אם ראו בזה אחר זה.

ונחלקו בסברא ובמקרא. בסברא: לחכמים, שזה מעיד על הלוואה של מנה אחת, וזה מעיד על מנה אחרת, ואין כאן עדות של מנה אחד. ולרבי יהושע שניהם מעידים עדות אחת שהוא נושה בו מנה.

במקרא: שלמדנו מ'לא יקום עד אחד', שבכל מקום שאמרה תורה 'עד' הכוונה על שנים, עד שיפרט הכתוב 'אחד'. ודרשו חכמים שהתורה קראה שני העדים לשון יחיד, ללמד ששניהם צריכים לראות כאחד. ורבי יהושע דורש מ'והוא עד או ראה או ידע', שבכל אופן שראה הרי הוא עד.

ט. לתנא קמא אין עדות של שנים מתקיימת בב"ד עד שיעידו שניהם כאחד. ולרבי נתן שומעים דבריו של זה היום, וכשיבוא חבירו למחר שומעים את דבריו.

ונחלקו בסברא ובמקרא. בסברא: לתנא קמא, הרי אחד אינו מחייב ממון אלא שבועה, וא"כ כשהעיד זה יחידי וזה יחידי, אין כאן תורת ממון בעדותם, ואין מצרפים אותם. ולרבי נתן הרי גם כשמעידים יחד אינם מעידים בפה אחד, ובהכרח שאפשר לצרף שני עדויות של יחיד.

כמוסר דבריו לבניו באמת בלשון צוואה, דבריו קיימים. ואם היה נראה כמערים, שירא שלא יטלו אותם בחייו, או שלא יחזיקוהו כעשיר להוסיף על יציאותיו, לא אמר כלום.

ד. מי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו, שלא אמר לו היכן הם, ובא בעל החלום ואמר לו כך וכך מעות הם, ובמקום פלוני הם, ושל מעשר שני הם, ומצאם במקום שאמר לו ובמנין שאמר לו, הרי הם שלו, ש'דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין'.

ה. אמוראים נחלקו בלשון שכותבים בפסק דין כשנחלקו הדיינים אם בעל דין זכאי או חייב, ונטו אחר הרוב לזכותו: (א) לרבי יוחנן כותבים 'זכאי פלוני', כדי שלא ידעו בעלי הדין מי זיכה ומי חייב, משום 'לא תלך רכיל בעמיק'. (ב) לריש לקיש כותבים 'פלוני ופלוני מזכים ופלוני מחייב', משום 'מחזי כשיקרא'. (ג) לרבי אלעזר כותבים 'מדבריהם נזדכה פלוני'. כדי שיתקיים גם 'לא תלך רכיל' וגם לא ייראה כשקר.

ו. אם נתברר ששני הדיינים טעו באופן שחייבים לשלם מביתם, השלישי אינו צריך לשלם, שהרי הוא חלק עליהם. והשנים אין צריכים לשלם לבעל דין חלקו של שלישי (ויפסיד שלישי), שאם לא היה שלישי יושב עמהם, לא היה הדין נפסק על ידיהם לבד.

ז. מנהג נקיי הדעת שבירושלים, שלאחר ששמעו דברי בעלי הדין והעדים, מוציאים אותם לחוץ שלא יהיו בבית דין בשעת משא

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

יב. רב פסק כחכמים במטלטלין, שהעדים צריכים לראות עדותם כאחת, ולפיכך פסק שאם ראו הלוואה אחר הלוואה, שאחד ראה שראובן הלוה מנה לשמעון ביום ראשון, והשני ראה שהלווה מנה ביום שני, אין מצטרפין. וכן אם ראו הלוואה אחר הודאה אין מצטרפין, שהודאה ראשונה היא על מנה אחר.

אבל אם ראו הודאה אחר הודאה, ואמר המודה לעד השני, שעל מנה זו הודה אתמול לעד ראשון, וחזר ואמר לראשון ביום השני, שהודה על אותו מנה גם לשני, מצטרפים. וכן אם ראו הודאה אחר הלוואה, ואמר לעד השני שאותו מנה שהודה לו, לוח אתמול בפני הראשון, וחזר ואמר לראשון שעל מנה שהלוה בפניו ביום ראשון, הודה עתה בפני השני, מצטרפים.

ונהרדעא פסקו כרבי יהושע בן קרחה שבכל אופן מצטרפים. בין אם ראו הודאה אחר הודאה, בין הודאה אחר הלוואה, בין הלוואה אחר הלוואה, ובין הלוואה אחר הודאה.

דף ל"א

א. עדים המכחישים זה את זה בבדיקות בדיני ממונות, כגון שאחד אומר בארנקי שחורה הלווה, ואחד אומר בארנקי לבנה, כשרים.

ב. ואם אחד אומר מנה שחור הלווה, והשני אומר מנה לבן, לרבא אין מצטרפים, שהרי הוכחשו בגוף העדות. ולנהרדעא מצטרפים.

במקרא: ששניהם סוברים כחכמים שאין עדות מצטרפת אלא אם ראו בבת אחת, ותנא קמא מקיש הגדה לראיה, שנאמר 'או ראה או ידע אם לא יגיד', כשם שראיה צריך שיראו יחד, כך בהגדה צריך שיעידו יחד. ורבי נתן אינו מקיש. (ולרבי יהושע בן קרחה הסובר שאין צריך שיראו יחד, וודאי שגם הגדה אין צריך יחד).

י. י"א שחכמים מודים לרבי יהושע בן קרחה בעדות קרקע, שאם אחד אומר בפני הודה לו שקרקע זה שלו, והשני אומר אף בפני הודה לו, אע"פ שלא ראו יחד, עדותם כשרה, שכשמעידים בבית דין, שניהם יודעים שמעידים על דבר אחד, שהקרקע לפנינו ושניהם מעידים עליה. וי"א שנחלקו גם בקרקעות, והלכה כרבי יהושע בן קרחה אפילו במטלטלים. וי"א שהלכה כמותו בקרקעות ולא במטלטלים.

יא. לרב אידי בר אבין בשם קרנא מודים חכמים לרבי יהושע בקרקעות, וגם בעדויות אלו: (א) עדות בכור, כשמעידים שיש בו מום שנפל מאליו, ואחד מעיד על מום זה והשני על מום אחר. (ב) בעדות חזקה, כשאחד אומר בפני אכל פלוני פירות קרקע בשלש שנים ראשונות של שמיטה, והשני אומר בפני אכלה שלש שנים אחרונות, ומאחר ששניהם מעידים על קרקע אחת שהחזיק בה כראוי, מצטרפים. (ג) בשני שערות של בן ובת, כשאחד אומר שיש שתי שערות בגבה, והשני אומר שיש שתיים בכריסה.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ג. ואם הוכחו בבדיקות בדיני נפשות, אם אחד אומר שהרגו בסייף, והשני אומר בגרזן, אין מצטרפים. ואם אחד אומר כליו היו שחורים, והשני אומר לבנים היו, לרב חסדא עדותם כשרה, ולרב יהודה עדותם פסולה.

ד. שתי כיתי עדים, כת אחת אומרת שראובן הלוח לשמעון מאתים, וכת אחת אומרת מנה, לדברי הכל גובה מנה, שיש בכלל מאתים מנה.

ה. כת אחת של שתי עדים, עד אחד אומר שהלוהו מנה, והשני אומר שהלוהו מאתים, לבית שמאי נחלקה עדותם, שכיון שהאחד שקרן אין כאן עדות, ואין גובה כלום. ולבית הלל גובה מנה, שיש בכלל מאתים מנה, ובאותו מנה אינם מכחישים זה את זה.

ו. אם אחד מן העדים אומר חבית של יין, ואחד אומר חבית של שמן, לדברי הכל אין כאן עדות, ששני מינים הם. ואם אחד אומר בפני הודה לו דמי חבית של יין, והשני אומר בפני הודה דמי חבית של שמן, לבית הלל נותן לו דמי חבית של יין.

ז. עד אחד אומר בדיוטא העליונה הלוהו מנה, והשני אומר בדיוטא תחתונה, לרבי יהושע בן קרחה מצטרפים.

ח. הבא לבית דין ולא היה שטר זכותו בידו, ויצא מבית דין חייב, ולאחר זמן מצא שטר זכותו והביאו, כל זמן שמביאו ב"ד סותרים לו הדין שפסקו, ומחייבים את שכנגדו.

ט. ואם אמרו לו כל ראיות שיש לך הבא עד שלשים יום, אם מצא בתוך שלשים יום, יב. כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו. לרבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן בשלש מקומות אין הלכה כמותו, ערב (בסוף בבא בתרא, שנפרעים מקבלן גם כשיש נכסים ללוה), וצידון (המגרש על מנת שתתני לי אצטליתי ונאבד לה, בפרק מי שאחזו), וראיה אחרונה, שאם אמר אין לי ראיה או עדים ומצא לאחר מכן, הלכה כחכמים שאין שומעים לו. ולרב הונא בשם רבי יוחנן רק ב'ראיה אחרונה' אין הלכה כמותו. (אבל בערב וצידון הלכה כמותו).

י. ואם אמרו לו הבא עדים, ואמר אין לי עדים, או שאמרו לו הבא ראיה ואמר אין לי ראיה, ולאחר זמן הביא ראיה או מצא עדים, לחכמים אינו כלום, שהרי אמר אין לי, וחוששים שמא זיף או שכר עדים. ולרבן שמעון בן גמליאל שומעים לו, שמא לא היה יודע שיש לו עדים או ראיה ואח"כ מצא. והלכה כחכמים.

יא. ואם ראה שמתחייב בדין, ואמר קרבו פלוני ופלוני ויעידוני, או שהוציא ראיה מתחת פונדתו, גם לרשב"ג אינו כלום, שמאחר שהיה יודע בהם ואמר אין לי, ודאי שקרנים הם.

יב. כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו. לרבה בר בר חנה בשם רבי יוחנן בשלש מקומות אין הלכה כמותו, ערב (בסוף בבא בתרא, שנפרעים מקבלן גם כשיש נכסים ללוה), וצידון (המגרש על מנת שתתני לי אצטליתי ונאבד לה, בפרק מי שאחזו), וראיה אחרונה, שאם אמר אין לי ראיה או עדים ומצא לאחר מכן, הלכה כחכמים שאין שומעים לו. ולרב הונא בשם רבי יוחנן רק ב'ראיה אחרונה' אין הלכה כמותו. (אבל בערב וצידון הלכה כמותו).

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

להביא עוד ראיה, אם לאחר מכן באו עדים ממדינת הים, או שמצאו אצל אחר שק של עור ששטרות של אביו מונחים בו, מביא את העדים או את הראיה וסותרים את דינו.

יז. התוקף את חבירו בדין, אחד אומר נידון כאן, ואחד אומר נלך למקום הוועד, שיש שם תלמידי חכמים הרבה, ורוצה שהשני יתבייש מהם, לרב דימי בשם רבי יוחנן כופין אותו וילך למקום הוועד, ולרבי אלעזר ורב ספרא כופין אותו ודן בעירו, שאין אומרים לנושה בחבירו מנה, שיוציא מנה על מנה להוצאות הדרך. ואם הוצרכו ב"ד שבעירו דבר לשאול, כותבים ושולחים לבית הוועד. ואם אמר בעל דין לדיינים כתבו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני, כותבים ונותנים לו.

יח. ודוקא כשהלוה רוצה לילך למקום הוועד, והמלוה רוצה לדון בעירו, אבל אם המלוה רוצה, כופין את הלוה שילך לשם, ש'עבד לזה לאיש מלוה'.

יט. היבמה הולכת אחר היבם להתירה. ואפילו אם רוצה שתלך מטבריה לציפורי, וישיבת טבריה גדולה משל ציפורי, תלך אחריו, שנאמר 'וקראו לו זקני עירו', ולא זקני עירה.

יג. קטן שהיה לו דין בנכסי אביו, ואמר אין לי ראיה או עדים, ולאחר מכן הביאו לו אחרים שהיו יודעים בנכסי אביו ראיה או עדים, שומעים לו גם לחכמים, לפי שהקטן אינו בקי בנכסי אביו.

יד. המוציא מתחת ידו שטר של לווה ומלוה שהאמינו לו לשמרו, ואומר פרוע הוא, י"א שנאמן, שהרי היה יכול לשרפו ומה לו לשקר. וי"א שאינו נאמן, שמאחר שהוחזק בב"ד (שכתוב בו הנפק), אין השליש נאמן לפסלו משום שהיה יכול לשרפו. ונדחו דבריו.

טו. לווה המוציא שובר כנגד שטרו של מלוה, יעידו עדים על חתימות ידיהם, וכשר.

ואם אין עליו עדים, והוא יוצא מתחת ידי שלישי, שהלוה והמלוה הפקידוהו בידו והאמינוהו, כשר, שהשליש נאמן. וכן אם השובר כתוב בתוך השטר תחת חתימות העדים, כשר, שהמלוה עצמו מוחזק בשטרו, ואם לא פרעו לווה, לא היה נותן לכתוב בו שובר.

טז. אע"פ שהלכה כחכמים שבעל דין שאמר 'אין לי ראיה' או 'אין לי עדים', אין יכול

הדרן עלך פרק זה בורר למסקנא

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

דף ל"ב

א. מן התורה, אחד עדים של דיני ממונות ואחד עדים של דיני נפשות צריכים דרישה וחקירה, שנאמר 'משפט אחד יהיה לכם', ובדיני נפשות נאמר 'ודרשת וחקרת'. אבל חכמים תקנו שעדים של דיני ממונות אין צריכים דרישה וחקירה, כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין.

ב. ודוקא בדיני הודאות והלוואות, אבל דיני קנסות, שלא שייך בהם החשש של 'נעילת דלת', צריכים דרישה וחקירה גם מדרבנן.

ג. ואפילו בדיני הודאות והלוואות, אם הוא 'דין מרומה', כגון שבית דין מכירים בתובע זה שהוא רמאי, או שמבינים טענת רמאי בדבריו, צריך דרישה וחקירה גם מדרבנן. וזאת דרש ריש לקיש ביישוב המקראות, שנאמר 'צדק צדק תרדוף', ונאמר 'בצדק תשפוט עמיתך' (ולא נאמר 'בצדק בצדק'),

שבדין מרומה צריך לדרוש ולחקור היטב, אבל בדין שאינו מרומה, א"צ לדקדק בו כל כל כך בדרישה וחקירה.

ד. ואלו חילוקי דינים שיש בין דיני ממונות לדיני נפשות:

א) דיני ממונות דנים בשלשה, ודיני נפשות בעשרים ושלשה.

ב) דיני ממונות פותחים במשאו ומתנו של דין בין לזכות בין לחובה, ובדיני נפשות פותחים לזכות ואין פותחים לחובה.

ג) דיני ממונות מטין על פי דין אחד שמכריע את הרוב בין לזכות בין לחובה, ובדיני נפשות מטין על פי אחד לזכות, ועל פי שנים לחובה, כגון אם היה שם י"ב דיינים שמזכים וי"א שמחייבים, זכאי, אבל לחובה אין מטין אחר הרוב אלא אם רבו המחייבים על המזכים שנים.

ד) דיני ממונות מחזירים את הדין לאחר

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

שבדיינים מה הוא אומר. אבל בדיני נפשות מתחילין מן הצד, כלומר מן הקטנים, שמא יחייבנו הגדול ולא ירצו לחלוק על דבריו משום לא תענה על רב (שנאמר בלא יו"ד, ונדרש מלשון 'רב' כלומר לא תענה על דבריו של גדול).

(י) הכל כשרים לדון דיני ממונות, ואפילו ממזר. ואין הכל כשרים לדון דיני נפשות, אלא כהנים לויים וישראלים מיוחסים שבנותיהם ראויים לינשא לכהנים.

ה. שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה (וזמן גבייתו קודם ר"ה של שמינית שעדיין לא נשטמט חובו, שאין שביעית משמטת אלא בסופה, או גם אם זמן גבייתו לאחר מכן ובאופן שאין שביעית משמטת, כגון ע"י משכון או פרזובול), ובאו עדים ואמרו לעדים החתומים בו, איך אתם מעידים על שטר זה, והלא ביום פלוני עמנו הייתם במקום פלוני, שטר כשר ועדיו כשרים, שמא ההלוואה היתה קודם לכן, ואיחרוהו וכתבוהו באחד בניסן במקום שראו אותם המזימים, וכתבו מקום ההלוואה ולא מקום כתיבת השטר.

ו. שטרי חוב המוקדמים, שכתב זמנו קודם המלוה, פסולים, לפי שרצה לטרוף לקוחות מזמן הכתוב בו, קנסוהו ולא יגבה ממשועבדים אפילו מזמן ההלוואה.. אבל המאוחרים, שהעידו עדים שמלוה זו היתה קודם הזמן הכתוב בשטר, כשרים, שהמלוה מוחל שעבודו מזמן ההלוואה ועד עתה.

ז. שתי ספינות עוברות בנהר, ופגעו זה בזה,

שגמרוהו בין לזכות בין לחובה, אם נתברר שטעו. אבל דיני נפשות מחזירים לזכות ואין מחזירים לחובה.

ה) בדיני ממונות הכל מלמדים זכות וחובה, ואפילו תלמידים היושבים לפני הדיינים ולא נתמנו בית דין על כך. ובדיני נפשות, הכל מלמדין לזכות, אבל אין הכל מלמדין חובה.

ו) בדיני ממונות, דיין שהתחיל ללמד חובה חוזר ומלמד זכות, ומי שהתחיל ללמד זכות חוזר ומלמד חובה. ובדיני נפשות מי שהתחיל ללמד חובה חוזר ומלמד זכות, אבל מי שהתחיל ללמד זכות אין יכול לחזור ללמד חובה.

ז) דיני ממונות דנין ביום, וגומרים בלילה אם ירצו. אבל דיני נפשות דנין ביום וגומרים ביום.

ח) דיני ממונות גומרים בו ביום בין לזכות בין לחובה. ובדיני נפשות, אם זיכוהו ביום ראשון פוסקים את דינו מיד, והולך לו. אבל אם לא יכלו לזכותו ביום ראשון, אין פוסקים את דינו לחובה בו ביום, אלא מלינין את דינו עד למחר, שמא ימצא בלילה זכות, ואם לא ימצאו גומרים למחר לחובה.

ולפיכך אין דנין דיני נפשות בערב שבת או בערב יום טוב, שאין יכולים לגמרו למחר אם יתחייב, שאין מיתת בית דין דוחה שבת, ולשהותו לאחר שנגמר הדין אי אפשר, מפני עיניו הדין.

ט) בדיני ממונות, וכן הבא לשאול בעניני טמאות וטהרות, שואלים תחלה לגדול

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

קבלת עדות, מתוך דבריכם מזדכה פלוני, כלומר סופו לצאת מבית דין זכאי לפי ראות עינינו, ואחר כך נושאים ונותנים. ג) לאביי ורבא אומרים לנתבע אם לא הרגת לא י הרגוך, שהאמת עתיד להתברר. ד) לרב אשי אומרים 'כל מי שיודע לו זכות יבוא וילמד עליו'.

דף ל"ג

א. דיין שדן את הדין בדיני ממונות, ונתברר שטעה וזיכה את החייב וחייב את הזכאי, או שטימא את הטהור וטיהר את הטמא, לרב יוסף (ורב נחמן), אם לא היה דיין מומחה כלל, מה שעשה עשוי, ואין יכול להחזיר את הדין ולהוציא את המעות ממי שזיכה אותו, שיכול לומר מי אמר שטעם האחרון שלך עיקר, שמא עתה טעית ופסק הראשון היה נכון, והדיין ישלם מביתו לזה שחייבו תחילה בטעות.

ואם היה מומחה, אם יש דיין אחר שגדול ממנו בחכמה ובמנין, אותו גדול יכול לבטל את הדין לגמרי, ולחייב את זה שיצא זכאי תחילה, ויחזיר את המעות לזה שכנגדו. אבל אם אין מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין, אינו יכול לכופף את הזוכה תחילה שיחזיר את המעות, שיכול לומר לו מי יאמר שטעית, אבל הדיין אינו צריך לשלם לפי שמומחה הוא, ומזלו של החייב גרם לו שיטעה.

ב. ולרב ששת, אם טעותו ברורה, כגון שטעה בדבר שנשנה במשנה, או שהוא

אם עוברות שתיהן יחד שתיהן טובעות, ואם בזה אחר זה שתיהן עוברות, וכן שני גמלים שהיו עולים במעלות בית חורון, ופגעו זה בזה, אם יעלו שניהם יחד שניהם נופלים, ואם בזה אחר זה שניהם עולים, אם אחת טעונה והשנית אינה טעונה, טעונה קודמת. אם אחת קרובה לעירה והשנית רחוקה, רחוקה קודמת. ואם שתיהן שוות, עושים פשרה ביניהם, שאחת תשלם שכר לשנית ותקדים. ועל זה דרש רב אשי 'צדק צדק תרדוף', כלומר צדק דין שלך, וצדק פשרה שלך, לפי ראות עיניך, ולא תרדוף את האחד יותר מחבירו.

ח. יש לו לאדם לילך אחר בית דין יפה, שנאמר 'צדק צדק תרדוף'. וכך אמרו חכמים, לך אחר רבי אליעזר ללוד, אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל, אחר רבי יהושע לפקיעין, אחר רבן גמליאל ליבנה, אחר רבי עקיבא לבני ברק, אחר רבי מתיא לרומי, אחר רבי חנניה בן תרדיון לסיכני, אחר רבי יוסי לציפורי, אחר רבי יהודה בן בתירה לנציבין, אחר רבי יהושע לגולה, אחר רבי לבית שערים, אחר חכמים (סנהדרין גדולה) ללשכת הגזית.

ט. כיצד פותחים בדיני נפשות לזכות? א) לרבה, שואלים את הנתבע: יש לך עדים להכחישם? (אבל לא יאמרו 'להזימם', שאם ישתוק עד שיגמר דינו, ואח"כ יביא את המזימים, יתחייבו עדים ראשונים מיתה, ונמצא שפתחו בזכותו של זה שהיא חובתו של זה. ב) לרב כהנא אומרים לעדים לאחר

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ה. היוצא מבית דין חייב מיתה, ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות, מחזירים אותו, שנאמר 'נקי אל תהרוג', ומשמע שנקי מן החטא, אע"פ שנתחייב בדין. אבל היוצא מבית דין זכאי ממיתה, ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה, אין מחזירים אותו, שנאמר 'צדיק אל תהרוג', ומשמע שנצטדק בדין אע"פ שאינו נקי מן החטא.

ו. וכן הדין בחייבי גליות, שמחזירים אותם לזכות ולא לחובה, שלמדים גזירה שוה 'רוצח רוצח' מחייבי מיתות. וכן חייבי מלקיות, שלמדים גזירה שוה 'רשע רשע' מדיני נפשות.

ז. אבל במסית אינו כן, שאם יצא מבית דין חייב, ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות, אין מחזירים אותו. ואם יצא זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה, מחזירים אותו, שנאמר 'לא תחמול ולא תכסה עליו'. וי"א שנאמר 'כי הרוג תהרגנו'.

ח. ולא אמרו שאין מחזירין לחובה בחייבי מיתות אלא כשטעה הדיין בדבר שאין הצדוקים מודים בו, שאין טעותו מפורש בתורה, אלא במשנה או בדברי האמוראים. אבל אם טעה בדבר שהצדוקים מודים בו, שמפורש בתורה, מחזירים אפילו לחובה.

ט. דיין שטעה וזיכה נואף ונואפת שלא כדרכה, אין מחזירים אותם לחובה, שאין חיובם מפורש בתורה והצדוקים אין מודים בו. אבל אם זיכה נואף ונואפת כדרכה, מחזירים אותו, שהרי הצדוקים מודים בו.

מפורש בברייתא של רבי חייא ורבי אושעיא, או שמפורש בדברי אמוראים, מבטל את הדין לגמרי. ואם טעה בשיקול הדעת, וכגון שנחלקו בדבר שני חכמים, ולא נפסק הלכה כאחד מהם, ורוב הדיינים נראה להם כדברי אחד, והוא פסק כדברי השני, אין הדין בטל, והדיין צריך לשלם לחייב מביתו (אם אינו מומחה).

ג. לרב חסדא, אם הדיין עשה כהוראתו בידים, כגון שחייב את הנתבע והוציא ממנו מעות בידים ונתן לתובע, ועתה נתברר שהיה זכאי, או שזיכה את הנתבע בידים, כגון שהיה לו משכון ביד התובע, ופטר את הנתבע, והוציא את המשכון מן התובע, ונתברר שהנתבע חייב, מה שעשה עשוי. וכן אם טימא טהרות בידים, שהגיע בו שרץ, או שטיהר את הטמא, כגון שעירבם עם פירותיו, מה שעשה עשוי. אבל אם לא עשה בידים, אלא ציוה לבעל דין והוא עשה מעצמו, ונתברר שטעה, מחזירין את הדין, שזה שקיבל את הממון מחזירו לזה שנתנו.

ד. בהמה שניטלה בית הריון שלה, כשרה. ואם טעה דיין מומחה וטרפה, והשליכה בעליה לכלבים, פטור הדיין מלשלם, שהרי מומחה הוא. ולרב ששת יש טעם נוסף, שהרי טעה בדבר משנה (שמשנה היא בפרק אלו טרפות, ניטל האם שלה כשרה) והדין חוזר, וא"כ הבעלים הפסיד בעצמו, כיון שהדיין לא פסק פסק גמור של שם טרפות, שהרי היה יכול לחזור, ולא היה לו להשליכה.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

דף ל"ד

ביום הראשון דברי המזכים ודברי המחייבים, פלוני חייב ומן הטעם הזה, פלוני זיכה ומן הטעם הזה.

ולמה כותבים דברי המחייבים? שאם למחר יחזור אחד מטעמו הראשון, וירצה לחייב מטעם אחר, יהיו צריכים להלין את הדין בלילה נוספת, אולי יחזור בו בלילה.

ולמה כותבים דברי המזכים? כדי שלא יאמרו שני דיינים טעם אחד וידרשוהו משני מקראות, שאז נמנים כדיין אחד, לפי שלא נכתבו שני מקראות לטעם אחד, וא"כ בוודאי אחד מהם טעה. שנאמר 'אחת דבר אלקים שתיים זו שמעתי', מקרא אחד יוצא לכמה טעמים, ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות. ורבי ישמעאל דרש 'כפטיש יפציץ סלע', מה פטיש מתחלק לכמה ניצוצות, כך מקרא אחד יוצא לכמה טעמים.

ו. פסולי קרבן, שהיו ראויים על המזבח ונפסלו בעזרה, אם עלו על המזבח, לא ירדו. ונחלקו תנאים מהיכן למדנו דין זה:

א) רבי יהושע דורש 'העולה על מוקדה', מה עולה שהיא ראויה לאשים (להקטרה על האש) אם עלתה לא תרד, כך כל שהוא ראוי לאשים ונפסל, אם עלה לא ירד. ולשיטתו דם ונסכים שנפסלו, אע"פ שעלו ירדו, שהרי אינם ראויים לאשים.

ב) רבן גמליאל דורש 'היא העולה וגו' על המזבח', מה עולה שראויה למזבח אם עלתה לא תרד, אף כל שראוי למזבח ונפסל, אם עלה לא ירד. ולשיטתו גם דם ונסכים

א. אמר אחד מן התלמידים היושבים לפני הדיינים יש לי ללמד זכות על הנדון למיתה, שומעים לו. יש לי ללמד עליו חובה, אין שומעים לו.

ב. אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות, לחכמים אין שומעים לו, שנאמר 'עד אחד לא יענה בנפש' אפילו לזכות, שנראה כנוגע בעדותו, שמתחרט, ודואג שמא יגמר הדין לחובה, ויביא זה עדים להזימם (ואין יכול לחזור מעדותו לאחר כדי דיבור, שמכיון שהגיד שוב אין חוזר ומגיד). ולרבי יוסי ברבי יהודה שומעים לו, שנאמר 'לא יענה בנפש למות', למות לא יענה אבל עונה לזכות. (וחכמים דרשו תיבת 'למות' על אחד מן התלמידים, שיכול ללמד זכות ולא לחובה).

ג. דיין שלימד זכות בדיני נפשות, בשעת משא ומתן אין יכול לחזור וללמד חובה, אלא יעמוד בדבריו לחזר אחר ראיות, שמא ימצא חיזוק לזכות ויתברר לו שלא טעה. אבל בשעת גמור דין, שחיפש כבר הכל, ועכשיו נראה שטעה, חוזר ומלמד חובה.

ד. אחד מן התלמידים שזיכה את הנדון למיתה, ומת, רואים אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו, ונמנה במנין המזכים. ואע"פ שאם היה קיים היה יכול לחזור לחובה בשעת גמור דין, כיון שבפועל לא חזר בו, נמנה בין המזכים.

ה. שני סופרי הדיינים היו עומדים לפני בית דין, אחד מימין ואחד משמאל, וכותבים

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

חטאת אחת, שאע"פ שנאמרו בהם שתי כריתות, אזהרתם אחת היא, שנאמר 'ושם תעשה' להקיש כל העשיות להעלאת שהם באזהרה. ולא נחלקו רבי עקיבא ורבי ישמעאל בדין אלא בדרשה, ועל זה אמרו 'אין טעם אחד יוצא משני מקראות'.

ט. לתנא במשנתינו, אין דנים תחילת דין של דיני ממונות אלא ביום, שנאמר 'ביום הנחילו את בניו'. אבל גומרים דין אפילו בלילה, שנאמר 'ושפטו את העם בכל עת'. ולרבי מאיר גם גמר דין צריך להיות ביום, שנאמר 'על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע', הקיש ריבים לראית נגעים שאינה אלא ביום, שנאמר 'וביום הראות בו'.

י. סומא באחת מעיניו, לרבי מאיר פסול לדון, שהקיש הכתוב ריבים לנגעים, ובנגעים נאמר 'לכל מראה עיני הכהן'. ולחכמים כשר, שהרי גומרים דין בלילה שדומה לסומא. רבי יוחנן פסק הלכה כחכמים והכשיר סומא (באחת מעיניו. ר"ן לפי רש"י) לדון, שסתם משנתינו כחכמים שגומרים דין בלילה. (ואע"פ שיש סתם משנה נוספת כרבי מאיר, סתם משנה כשיטת רבים עדיפה, ועוד לפי שנשנית אצל דיני ממונות).

יא. לרבי מאיר אין כהן רואה נגע של קרובו, שהקיש נגעים לריבים שפסול בקרובים. אבל אין צריך שלשה כהנים לראות נגע כמו בריבים, שנאמר 'הובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים', אפילו אחד כשר.

יב. אין רואים נגעים שחרית ובין הערבים,

שנפסלו ועלו לא ירדו, שהרי ראויים למזבח.

ג. רבי יוסי הגלילי דורש 'כל הנוגע במזבח יקדש', אפילו פסולים, וסמוך לו 'וזה אשר תעשה על המזבח כבשים', מה כבשים ראויים המזבח מקדשם, כך כל הפסולים שהיו ראויים. ולשיטתו, עולת העוף שנפסלה ועלתה על המזבח תרד, שלא נאמרו אלא 'כבשים'.

ד. רבי עקיבא דורש 'כל הנוגע במזבח יקדש', וסמוך לו לשון 'עולה' (שנאמר בפסוקים שלאחריו 'עולת תמיד'), מה עולה ראויה על המזבח לא תרד, כך כל שהיתה ראויה על המזבח ונפסלה לא תרד. ולשיטתו גם עולת העוף לא תרד, שגם היא 'עולה'.

ז. הזורק דם קדשים בחוץ, חייב כרת כמו השוחט. ונחלקו תנאים מנין למדנו דין זה, לרבי ישמעאל שנאמר 'דם שפך' אצל השוחט בחוץ, לרבות את הזורק. ולרבי עקיבא שנאמר 'או זבח' אצל המעלה קדשים בחוץ, לרבות את הזורק.

ח. שחט קדשים בחוץ, וזרק את דמו בחוץ בשוגג, בהעלם אחד, נחלקו חכמים בדבר:

א. לרבי אבהו תלוי במחלוקת תנאים, לרבי ישמעאל שלמד חיוב כרת לזורק מכרת האמור אצל שוחט, נמצא לאו וכרת אחד נאמרו על שניהם, ואין חייב אלא חטאת אחת. ולרבי עקיבא שלמד כרת לזורק מכרת האמור אצל מעלה, נמצא שתי כריתות נאמרו בשוחט וזורק, וחייב שתי חטאות.

ב. לאביי, גם לרבי עקיבא אין חייב אלא

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ג. שיהיה ביום, שנאמר 'והוקע אותם לה' נגד השמש'.

ד. והוקעה זו תליה היא, ולמה נאמר 'קח את כל ראשי העם והוקע' וגו', הלא ראשי העם לא חטאו, אלא רצה הקב"ה שיחלק אותם משה בכמה בתי דינים, כדי שישוב הרון אף מישראל, כשיראה שכולם עסוקים בדבר ומקנאים לכבודו.

ה. אין גומרים דיני נפשות לחובה ביום שהתחילו לדון, שנאמר 'מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים', שמתחילה היו רגילים להלין את הדין כדי לצדקו, ועתה שאין עושים כן הרי הם כמרצחים. וי"א שנאמר 'אשרו חמוץ', אשרו דין שמחמץ את דינו, כלומר שמושהה אותו ומלינו כדי להוציאו לאמיתו.

ו. בלילי תענית היו רגילים לעשות צדקה, ועיני העניים נשואות לכך. ולפיכך אם מלינים בו את הצדקה, ונמצאו עניים שנשענו על כך רעבים, הרי זה כאילו שופך דמים, שנאמר 'מלאתי משפט צדק' וגו'. ודווקא במקום שרגילים לחלק דבר המוכן לאכול, כגון לחם ותמרים, אבל במקום שרגילים ליתן מעות וחטים, לא נשענו עליהם העניים באותו הלילה דוקא, ואין חשש אם ילינו אותו עד למחר.

ז. אין דנים דיני נפשות בערב שבת, שאי אפשר לגמור דינו בו ביום, שמא יטו לחובה וצריך להלינו. ואי אפשר לגמור דינו ולהמיתו בשבת, שמיתת ב"ד אין דוחה

ולא בתוך הבית, ולא ביום המעונן, שכהה נראית עזה, ונמצא מטמאים אותה שלא כדין. ואין רואים בצהרים, שעזה נראית כהה. אבל עושים דין ביום המעונן, גם לרבי מאיר שהקיש ריבים לנגעים, שנאמר 'ושפטו את העם בכל עת'.

ח. צוואה של מת ביום, כדין פסוק הוא, ואין צריך עוד לדיינים, שנאמר 'והיתה לבני ישראל לחוקת משפט', אורעה כל הפרשה כולה להיות דין, וכל אחד מהיורשים יחזיק כפי ששמע בצוואת המת. אבל בלילה שאין ראוי לדין אינו דין פסוק, אלא אלו ששמעו את הצוואה, יעידו בפני בית דין. ודין זה דרש ר"מ מ'ביום הנחילו את בניו', ביום אתה מפיל נחלות כדין גמור, ולא בלילה.

ט. ולפיכך, שלשה שנכנסו לבקר את החולה ביום, ושמעו צוואתו, אם רצו כותבים הדבר בלשון עדות, והיורשים יבואו לבית דין, ובית דין יעשו כפי הצוואה. ואם רצו עושים דין, שהשומעים רשאים ושליטים להחזיק כל אחד בשלו כפי מה ששמעו.

י. אבל אם היו שנים, לעולם כותבים ואין עושים דין, שמתחילה לא נראו להיות דיינים. ובלילה, אפילו אם היו שלשה כותבים בלשון עדות, ואין עושים דין אפילו למחר, שמתחילתם לא נראו לישיב לשם דין אלא לשם עדות, ואין עד נעשה דין.

דף ל"ה

א. דיני נפשות, אפילו גמר דין שלהם צריך

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ט. רציחה אינה דוחה עבודה, שאם היה כהן רוצח ורוצה לעשות עבודה, אין מניחים לו ומביאים אותו לידון בבית דין, שנאמר 'מעם מזבחי תקחנו למות'. (ורק אם כבר עלה על המזבח, לא יורידוהו, שנאמר 'מעם' מזבחי ולא 'מעל' מזבחי).

י. אביי רצה לומר שדין זה אינו אלא בקרבן יחיד שאינו דוחה את השבת, אבל קרבן ציבור שדוחה שבת, ק"ו שדוחה רציחה (שהיא עצמה נדחית מפני השבת), ולפיכך כהן רוצח שרוצה לעשות עבודה בקרבן ציבור מניחים לו. ונדחו דבריו, שלמדים מ'מעם מזבחי' המיוחד ל', שאין מניחים אותו גם בקרבן תמיד, אע"פ שדוחה שבת.

יא. רציחה אינה דוחה יום טוב כמו שאינו דוחה שבת, שאין ממיתים את המחויב מיתה ביו"ט כמו שאין ממיתים אותו בשבת.

דף ל"ו

א. בדיני ממונות, בטומאות וטהרות מתחילין מן הגדול, ששומעים דברי הגדול תחילה. ובבית דינו של רבי התחילו מן הצד, מפני ענוה יתירה שהיתה בו.

ב. מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, כלומר שתורתן וגדולתן של ישראל היו באדם אחד שאין כמותו בכל ישראל בתורה ובגדולה, שמשא היה גדול על כל ישראל במלכות ובתורה, וכן רבי בנשיאות ובתורה. וכן מימות רבי ועד רב

שבת. וגם במוצאי שבת אי אפשר להמיתו, שאין זה 'נגד השמש'. ואי אפשר לגמור דינו בשבת ולהמיתו ביום ראשון, משום עינוי הדין. ואי אפשר לגמור דינו ביום ראשון, שמא ישכחו את טעמם, וסופרי הדיינים אין כותבים אלא מה שאמרו בפיהם, ולא מה שבלבם, ולא יוכלו ליישבו ולתת טעם הגון כבראשונה.

ו. קבורת מת מצוה דוחה עבודה, שנאמר אצל נזיר 'על נפש מת לא יבא וגו' לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו', ודרשו חכמים שאפילו אם היה כהן גדול ונזיר, והולך לשחוט את פסחו, או למול את בנו, לא יטמא לאחותו, אבל יטמא למת מצוה.

ז. קבורת מת מצוה אינה דוחה שבת, אע"פ שדוחה את העבודה שהיא דוחה את השבת. וכן מצאנו ברציחה למחויב מיתה בבית דין, שאינה דוחה שבת (מטעם המבואר בסמוך) אע"פ שדוחה עבודה, שכהן רוצח שרוצה לעבוד, אם עדיין לא היה על המזבח, מביאים אותו לידון בבית דין ואין מניחים לו לעבוד.

ח. אין ממיתים בשבת את המחויב מיתה בבית דין, שנאמר 'לא תבערו אש בכל מושבותיכם', ולא היה צריך לומר, שהרי חובת הגוף היא ונוהגת גם בחוץ לארץ, אלא ללמד על בית דין (שנאמר בהם מושבות לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם), שלא ימיתו את המחויב מיתה בשבת.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

תלמיד שצריך לרבו רק לגמרא, ואין צריך לו לסברא (למצוא ראיות וליישב הטעמים), דן עמו גם בדיני נפשות, ונמנים לשנים, ומטין את הדין על פי התלמיד כאחד מן הדיינים.

ה. עשרה דברים יש בין דיני ממונות לדיני נפשות, תשעה ששינו במשנה (לעיל לב,, ועשרה הם, אלא שמנין כ"ג דיינים ופסול ממזר בדיני נפשות נחשב דין אחד, שצריך שיהיו שווים לסנהדרי גדולה), והעשירי שאין מושיבין בדיני נפשות זקן שכבר שכח צער גידול בנים ואינו רחמני, וסריס ומי שאין לו בנים. ורבי יהודה מוסיף אכזרי.

ו. משפט שור הנסקל שוה בכל דבר לדיני ממונות, חוץ מדין אחד שצריך בו כ"ג דיינים. שנאמר 'לא תטה משפט אביונך בריבו', משפט אביונך אינך מטה לרעה ע"פ אחד, אבל אתה מטה משפט שור הנסקל. ומזה למדנו לשאר מעלות שנוהגים בדיני נפשות כדי להציל הנדון, שאין נוהג בשור הנסקל, שמסתבר שאין לחוס עליו, אלא לקיים בו ובערת הרע מקרבך, ולא הוקש מיתת השור למיתת הבעלים אלא למנין הדיינים.

ז. בדיני של מסית מושיבים זקן וסריס ומי שאין לו בנים או אכזרי, שנאמר 'לא תחמול ולא תכסה עליו'.

ח. הכל כשרים לדון דיני ממונות, אפילו גר שבא מטיפה פסולה, וממזר שאינו ראוי לבוא בקהל. אבל דיינים של דיני נפשות צריך שיהיו מנוקים מכל פגם משפחה, שנאמר 'ונשאו אתך' שיהיו דומים לך.

אשי, שרב אשי היה יחיד בדורו בתורה וגדולה.

אבל בשאר דורות לא היו אצל אדם אחד לבדו תורה וגדולה במשך כל שנותיו, אלא היה עוד ששוה לו (לפחות בחלק מימיו), שבימות יהושע היה אלעזר שוה לו בתורה, ובימי פנחס היו זקנים, בימי שאול היה שמואל, בימי דוד היה עירא היאירי, בימי שלמה היה שמעי בן גרא, ובימי חזקיה היה שבנא, ובימי עזרא היה נחמיה.

ג. בדיני נפשות מתחילין מן הצד, כלומר ששומעים תחילה מן הדיינים הקטנים, שנאמר לא תענה על רב (בלא יו"ד), ונדרש מלשון 'רב', כלומר לא תחלוק על מופלא של בית דין, ואם ישמעו את הגדול תחילה ויראה עליו חובה, לא יוכל הקטן לחלוק עליו. וי"א שלמדים מדוד שנמנה לדון את נבל משום מורד במלכות באחרונה, שנאמר 'ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש את חרבו, ויחגרו וגו' ויחגור גם דוד את חרבו'.

ד. בעניני טומאה וטהרה, שהוראתם ביחיד, ואין צריך בהם מנין אלא אם כן חולקים בין החכמים וצריך לילך אחר הרוב, מונים את האב ובנו, ואת הרב ותלמידו בשנים.

אבל במקום שצריך מנין, כגון בדיני ממונות שצריך שלשה, או דיני נפשות ומכות שצריך כ"ג, וכן קידוש החודש שצריך שלשה, ועיבור שנה שצריך שלשה חמשה ושבעה, אין אב ובנו כשרים זה עם זה, וכן הרב ותלמידו אין נמנים אלא כאחד. ואם הוא

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

דף ל"ז

איש איש למעלה ממקומו, והראשון מן השניה עולה לסוף שורה ראשונה, וראשון מן השלישית עולה לסוף השניה. (ואע"פ שעובר מראש השורה לסופה, אומרים לו 'הוי זנב לאריות ולא ראש לשועלים'). וזה שהעלוהו מן הקהל, מושיבים אותו בסוף שורה שלישית.

ה. חכמים דרשו לשון הכתוב בשיר השירים על סנהדרין: 'שָׁרְרָךְ אֶגֶן הַסֵּהר אֶל יַחְסֵר הַמְּזַג בְּטַנְךָ עֲרֻמַּת חֲטִים סוּגָה בְּשׁוֹשְׁנִים'.

'שררך', זו סנהדרין, שיושבת בטיבורו של עולם (בבית המקדש שהוא אמצע העולם). 'אגן', שמגינה על כל העולם כולו. 'הסהר', שדומה לסהר (ללבנה) שהיא עגולה. 'אל יחסר המזג', שאם הוצרך אחד מן הדיינים לצאת מן הלשכה לעסקיו, צריך שישארו שם כ"ג שהוא שלישי, כשיעור הראוי למזג. 'בטנך ערמת חטים', מה ערימת חטים הכל נהנים ממנה, כך סנהדרין הכל נהנים מטעמיהם.

ו. מותר לאדם להתייחד עם אשתו נדה. ועל זה דרשו חכמים 'סוגה בשושנים', שבאזהרה קלה והבדלה מועטת נפרשים מן העבירה, ואין צריך גדר של אבנים להפסיקן, אלא די להם בגדר של שושנים שמפסיק ביניהם.

וריש לקיש דרש מ'כפלח הרמון רקתך', שגם ריקנים שבך מלאין מצוות כרמון. ורבי זירא דרש מ'וירח את ריח בגדיו', אל תיקרי בגדיו אלא בגדיו.

א. סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה, כדי שיהיו רואים זה את זה.

ב. לת"ק עומדים שני סופרי הדיינים לפניהם, אחד מימין ואחד משמאל, ושניהם כותבים דברי המזכים וגם דברי המחייבים, שאם יטעה האחד, יוכיח כתבו של חבירו. ולרבי יהודה היו שלשה, אחד כותב דברי המזכים לבד, ואחד דברי המחייבים, שמא מתוך טורח הטעמים שירבה עליהם, יטעו בדבר. והשלישי כותב דברי שניהם. ואם יטעה אחד מהשנים, יוכיח כתב של שלישי.

ג. ושלש שורות של תלמידי חכמים יושבים לפני הדיינים על הקרקע, כל שורה של כ"ג, שאם יחלקו הדיינים, י"ב מחייבים וי"א מזכים, לא יוכלו להטות לרעה על פי אחד, ויוסיפו שנים שנים עד שבעים ואחד, לפיכך צריך להושיב מ"ח להשלמת ע"א, ואין ראוי לעשות שתי שורות תלמידים של כ"ד, שלא תהא שורה של תלמידים מרובה משל דיינים, ולא לעשות שורות קטנות, לפיכך עושים שלש שורות.

ד. וכל תלמיד היה מכיר את מקומו, שהיושבים בשורה ראשונה מעלתם גדולה משל שניה, והשניה גדולה מן השלישית. וגם בתוך השורה הושיבו כסדר, הגדול בראש, השני למטה ממנו, וכן כולן.

וכשהוצרכו לסמוך אחד מן התלמידים, כגון שמת אחד מן הדיינים, סומכים את הראשון משורה הראשונה, וכל בני השורה נמשכים

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

י. מיום שחרב בית המקדש, אע"פ שבטלה סנהדרין, דין ארבע מיתות לא בטלו, שמי שנתחייב סקילה, נופל מן הגג או חיה מפילה אותו לארץ ודורסתו. מי שנתחייב שריפה, נופל בדליקה או נחש מכישו. מי שנתחייב הריגה, נמסר למלכות או ליסטים באים עליו. מי שנתחייב חנק, או טובע בנהר או מת באסקרא. ואם נתחייב שתי מיתות, נידון בחמורה.

יא. גמל האוחר בין הגמלים, ונמצא גמל הרוג בצדו, ולא ראינו שהרגו, לרבי אחא חייב לשלם, שמחייב דיני ממונות על פי אומד.

יב. עד מפי עד פסול בין בדיני נפשות, ובין בדיני ממונות.

יג. למה נאמר אצל קין 'דמי אחיך צועקים' ולא 'דם אחיך': 'י"א דמו ודם זרעיותיו, וי"א שהיה דם הבל מושלך על העצים והאבנים, שעשה בו קין חבורות ופצעים הרבה, שלא ידע מהיכן נשמה יוצאה, עד שהגיע לצוארו.

יד. מיום שפתחה הארץ את פיה וקיבלה דמו של הבל, שוב לא פתחה פיה לטובה, שנאמר 'מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק', מכנף הארץ ולא מפי הארץ. אבל לרעה פתחה, שנאמר 'ותפתח הארץ את פיה'.

טו. גלות: 'י"א שמכפרת על עון מחצה, שנאמר 'והייתי נע ונד', ולבסוף נאמר 'וישב בארץ נוד'. 'י"א שמכפרת שלשה דברים, שנאמר 'היושב בעיר הזאת ימות בחרב

ז. מאיימים על עידי נפשות. וכך אומרים להם: שמה אמרתם מאומד, שראיתם שרץ אחר הנהרג לחורבה ורצתם אחריו, ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר. או שאתם אומרים משמועה, או עד מפי עד, או שמעתם מאדם נאמן. ושמה אינכם יודעים שסופנו לבדוק אתכם בדרישה וחקירה.

ועוד אומרים להם: הוו יודעים שלא כדיני ממונות דיני נפשות, דיני ממונות מי שהעיד שקר על חברו, נותן לו ממון שהפסידו ומתכפר לו, אבל דיני נפשות דמו ודם זרעיותיו תלויים בו עד סוף העולם. כמו שנאמר בקין 'דמי אחיך צעקים' ולא 'דם אחיך', דמו ודם זרעיותיו. לפיכך נברא אדם יחיד, ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. ושמה תאמרו מה לנו ולצרה הזאת, ולא תרצו להעיד גם אם הוא אמת, כבר נאמר 'והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו'. ושמה תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה, נוח לנו לעבור על 'אם לא יגיד', הלא כבר נאמר 'באבוד רשעים רנה'. כל זה היו אומרים לעדים. (שאר דברי המשנה אינו מדברי האיום לעדים. ראה תוס' יו"ט. והטעמים למה נברא אדם יחיד, יובאו להלן לח.).

טז. חייב כל אדם לומר 'בשבילי נברא העולם', כלומר חשוב אני כעולם מלא, ולא אטרד את עצמי מן העולם בעבירה אחת, ועל ידי כן ימושך עצמו ממנה.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ג) שלא יאמרו המינים הרבה רשויות בשמים, וכל אחד ברא את שלו.

ד) להגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולם דומים זה לזה, והקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד דומה לחבירו.

ה) מפני צדיקים ורשעים, שלא יאמרו הצדיקים אנו צדיקים כי אנו בני צדיק, ואין אנו צריכים להתרחק מן העבירה, שלא נפְּשֵׁל בה. ולא יאמרו הרשעים אנו בני רשע, ואין אנו זקוקים לשוב ולהצטדק, כי לא יועיל.

ו) מפני הגזלנים והחמסנים, שיאמרו קרקע זה של בני אבינו הראשון היתה, ולא של בני אביכם.

ז) מפני מה אין פרצופיהם של בני אדם דומים זה לזה, שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה, ויאמר שלי היא, ואין אדם מכחישו שהרי אין היכר ביניהם.

ח) בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו: בקול במראה ובדעת, בקול ומראה משום ערוה, שלא יתחלף לאשה בבעלה, ביום מפני המראה ובלילה מפני הקול. ובדעת מפני הגזלנים והחמסנים, שאם יודע מה בלב חבירו, יחפש מצפוניו, וידע היכן ממונו.

ט) מפני מה נברא אדם בערב שבת? א) שלא יאמרו המינים שהיה להקב"ה שותף במעשה בראשית. ב) שאם תזוח דעתו עליו, אומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית. ג) כדי שיכנס מיד למצוה של שבת. ד) כדי

ברעב ובדבר, והיוצא ונפל אל הכשדים הצרים עליכם, וחיה, והיתה לו נפשו לשלל. וי"א שמכפרת על הכל, שנאמר אצל יכניה שלא יצלח בימיו, וערירי יהיה, ולאחר שגלה יצא ממנו נחמיה בן חכליה.

דף ל"ה

א. אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל, ראש גולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל.

ב. 'יין' ניתן בשבעים אותיות, שגימטריא שלו שבעים, ו'סוד' ניתן בשבעים אותיות, נכנס יין יצא סוד.

ג. צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות צדקיהו בעוד שלא מתו אותם שגלו לבבל עם יכניה, שהיו חכמים בתורה ולמדוה לבני גולה האחרונה. וי"א שעשה צדקה במה שהקדים את החורבן שתי שנים למנין 'ונושנתם' שהוא תתנ"ב, והם גלו לאחר תת"ג שנים שנכנסו לארץ, שאילו היה ממתין עד 'ונושנתם' היה מתקיים ח"ו 'כי אבד תאבדון מהר' ו'השמד תשמדון'. ומזה למדנו ש'מהרה' של הקב"ה הוא תתנ"ב שנים.

ד. למה נברא האדם יחידי? א) ללמדך שהמאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, והמקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא.

ב) מפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ד. יהא אדם שקוד (מהיר וזריז) ללמוד תורה, כדי שיידע מה להשיב לאפיקורס הבא להביא ראיה מן התורה לדברי המינים. ודוקא לאפיקורס נכרי, אבל לאפיקורס ישראל לא ישיב, שהרי הכיר וכפר, ומתוך כך מדקדק, ולא יוכל להשיבו דבר המקובל לו.

טו. כל מקום שהמינים מביאים ראיה מן התורה להפקירם, שנזכר הקב"ה בלשון רבים, תשובתם בצידם, שנזכר בצידו לשון יחיד. ולמה נאמר לשון רבים? שאין הקב"ה עושה דבר אלא אם נמלך בפמליא של מעלה.

ובדניאל מצאנו לשון רבים על כסא של הקב"ה 'עד די כרסון רמיו', ולשון יחיד בצידו 'ועתיק יומין יתב'. ונחלקו תנאים למה נאמר לשון רבים: א) לרבי עקיבא קודם חזרה, כסא אחד להקב"ה ואחד לדוד. ב) לרבי יוסי, ולרבי עקיבא לאחר חזרה, כסא אחד לדין ואחד לצדקה. (אבל לא לבשר ודם, שאין לעשות שכינה חול). ג) לר"א בן עזריה, אחד כסא לישיב עליו, ואחד שרפרף להדום רגליו.

טז. למה נאמר 'ואל משה אמר עלה אל ה', ולא נאמר 'עלה אלי', שמטטרון אמר כן למשה, ששמו כשם רבו, שנאמר 'הנה אנכי שולח מלאך וגו' כי שמי בקרב'. אבל אין לעבוד לו, שנאמר 'אל תמר בו', אל תמירני בו. ולפי שנאמר 'לא ישא לפשעכם' לא קיבלנוהו אפילו לשליח, שנאמר 'אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה'.

שיכנס לסעודה מיד, שימצא הכל מוכן ויאכל מאשר יחפוץ. משל למלך שבנה פלטרין ושיכללם והתקין סעודה, ואח"כ הכניס אורחים.

ח. עפרו של אדם הראשון הוצבר מכל העולם כולו, גופו מבבל, ראשו מארץ ישראל, אבריו משאר ארצות, עגבותיו מ'אקרא דאגמא', שהוא בבבל ועמוק מאד.

ט. שעה ראשונה של יום יצירת האדם הוצבר עפרו, שניה נעשה גולם, שלישית נמתחו אבריו, רביעית נזרקה בו נשמה, חמישית עמד על רגליו, ששית קרא שמות, שביעית נזדווגה לו חוה, שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה, תשיעית נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית סרח, אחת עשרה נידון, שתיים עשרה נטרד והלך לו.

י. אין חיה רעה שולטת באדם אלא אם נדמה לו כבהמה.

יא. אדם הראשון היה מסוף העולם ועד סופו, וזו היא המידה שמן הארץ ועד לרקיע, וכיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו.

יב. אדם הראשון סיפר בלשון ארמי.

יג. הקב"ה הראה לאדם דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו, כשהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו.

יד. י"א אדם הראשון מין היה, שנאמר 'ויאמר לו איכה', אן נטה לבך. וי"א מושך בערלתו היה. וי"א כופר בעיקר היה.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

אינו עושה אלא לקוויו, ועל זה נאמר 'טוב ה' לקוויו'.

ד. אין הקב"ה שמח במפלתם של רשעים, שנאמר במלחמת יהושפט בעמונים 'הודו לה' כי לעולם חסדו', ולא נאמר שם 'כי טוב' (שמשמעו שטוב בעיניו הודאה ושמחה זו). וכן כשטבעו מצרים ביקשו מלאכי השרת לומר שירה, ולא נתן להם הקב"ה לפי שמעשי ידיו טובעים בים. ואע"פ שהוא אינו שש, משיש את אחרים. וכך מצאנו במיתת אחאב 'ויעבר הרינה במחנה', הרינה המיוחדת שהיתה עתידה לבוא, שכבר נאמר 'באבוד רשעים רינה'.

ה. עובדיהו היה ממונה על ביתו של אחאב, ולא נתברך הבית אע"פ שהיה ירא את ה' מאד, לפי שביתו של אחאב לא היה מזומן לברכה. וגדול הנאמר בעובדיהו יותר מהנאמר באברהם, שאצל אברהם לא נאמר 'מאד'. וזכה לנביאות אע"פ שהיה גר, מפני שהחביא מאיזבל מאה נביאים. והחביא חמשים בכל מערה ולא כולם במערה אחת, שלמד מיעקב שנאמר בו 'והיה המחנה הנשאר לפליטה'. וי"א שלא היתה מערה שלו מחזקת יותר מחמשים.

ו. ולמה נתנבא עובדיה לאדום? אמר הקדוש ברוך הוא, יבא עובדיה שהיה דר בין שני רשעים (אחאב ואיזבל) ולא למד ממעשיהם, וינבא על עשו הרשע שדר בין שני צדיקים (יצחק ורבקה) ולא למד ממעשיהם. ולרבי מאיר גר אדומי היה, ומשל בני אדם הוא לומר, מעצמו של יער

יז. רבי מאיר היה דורש בפרקו שליש שמעתא, שליש אגדתא, ושלש משלים. ושלש מאות משלות של שועלים היו לו, ואנו אין לנו אלא משל אחד שמבאר שלשה פסוקים.

דף ל"ט

א. הקב"ה הפיל תרדמה על האדם כשנטל ממנו הצלע לבנות את חוה, כדי שלא יראנה בחיתוכה קודם גמר תיקונה, ותימאס עליו.

ב. אמר הקב"ה לישראל, זרעו שש שנים, והשמיטו שנת השבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא, ולא ירום לבבכם בשבח ארצכם, ותשכחו את עול מלכותו. והם לא עשו כן, אלא חטאו, וגלו. מנהגו של עולם מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה, אם אכזרי הוא הורג את כולם, אם רחמן הוא הורג חציים, ואם רחמן מלא רחמים הוא מייסר את הגדולים שבהם בייסורים, כך הקב"ה היה מייסר את יחזקאל, שאמר לו 'שכב על צדך השמאלי' ושכבת על צדך הימני, כדי למרק עונותיהם של ישראל.

ג. משל לאדם שיש לו פרדס, כשבא להשקות, אינו מונע את המים לילך לטובים ולרעים, לפי שאינו אלא טורח אחד. אבל כשעודר, וטורח לכל אחד ואחד, אינו עודר אלא את הטובים. כך הקב"ה זן טובים ורעים, שבדיבור אחד ממלא את כל העולם כולו טובה, ועל זה נאמר 'טוב ה' לכל'. אבל כשבא להגין מן הפורעניות ולשלם שכר,

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

והיה קצף גדול על ישראל שהם היו חוטאים.

ויש אומרים שהעלה לשם עבודה זרה, והיה קצף גדול על ישראל, לפי שבאותה שעה נזכר להם אותו עוון שהיו רגילים בו.

יעשו בית יד של גרזן לקצצו. וכן מצאנו אצל דוד שהכה את מואב. ויש אומרים בנוסח אחר 'ירך מתוכה מסרחת'.

ז. מלך מואב העלה את בנו לעולה על החומה. יש אומרים שעשה לשם שמים,

הדרן עלך אחד דיני ממונות למסקנא

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

דף מ'

א. בודקים את העדים בשבע חקירות: באיזו שמיטה של יובל היה הדבר, באיזו שנה של שמיטה, באיזו חודש, בכמה בחודש, באיזה יום, באיזה שעה, באיזה מקום. ולרבי יוסי אין שואלים אותם אלא באיזה יום, באיזה שעה, ובאיזה מקום.

ב. ועוד בודקים את העדים בבדיקות, וכל המרבה בבדיקות הרי זה משובח. וכמו רבי יוחנן בן זכאי שבדק עדים שהעידו על אחד שהרג תחת תאנה, אם עוקציה היו גסים או דקים.

ג. בחקירות, אם אחד מן העדים אמר איני יודע עדותם בטילה, לפי שאי אפשר להזימו באותה חקירה, וכיון שאי אפשר לקיים מצות הזמה בעד זה, בטלה כל העדות, שאין העדים נעשים זוממין עד שיזומו כולם. אבל

בבדיקות, אם אחד אומר איני יודע, או אפילו שניהם אומרים אין אנו יודעים, עדותן קיימת, שעדיין מצות הזמה ראויה להתקיים בהן, שאין הזמה תלויה אלא בחקירות, שהמזימים אומרים עמנו הייתם באותה שעה במקום אחר.

ד. ואם העדים מכחישים זה את זה, בין בחקירות ובין בבדיקות עדותם בטלה.

ה. אם עד אחד אומר בשנים בחודש היה מעשה, והשני אומר בשלשה בחודש היה, עדותם קיימת, שזה יודע בעיבורו של חודש וזה אינו יודע. אבל אם אחד אומר בשלשה בחודש והשני אומר בחמשה, עדותן בטילה.

ו. אם אחד אומר בשתי שעות ביום היה, והשני אומר בשלש שעות, עדותן קיימת, שדרכו של אדם לטעות בכך. ואם אחד אומר בשלש שעות והשני אומר בחמש, לתנא קמא עדותן בטילה, שאין אדם טועה

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

וגם אם רצה לחזור לחובה אינו חוזר. והמחייב אומר, אני המחייב, ועדיין מחייב אני במקומי. ואם מצא בלילה זכות, יכול לחזור וללמד זכות. ואם טעו, שני סופרי הדיינים מזכירים אותם.

אם מצאו לו זכות פטרוהו, ואם לאו עומדים למנין, היו י"ב מזכים וי"א מחייבים, הרי הוא זכאי. י"ב מחייבים וי"א מזכים, או י"א מזכים וי"א מחייבים, ואחד אומר איני יודע, או שהיו כ"ב מזכים או מחייבים ואחד אומר איני יודע, יוסיפו הדיינים שנים, ואם עדיין אין הטיה לטובה על פי אחד או לרעה על פי שנים, מוסיפים עוד שנים עד ע"א. היו שבעים ואחד, אם ל"ו מזכים ול"ה מחייבים זכאי. היו ל"ו מחייבים ול"ה מזכים, דנים אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבים את דברי המזכים, ויטו לטובה על פי אחד. (או אם יראה אחד מן המזכים את דברי המחייבים, שתהיה ההטיה לרעה על פי שלשה, שבשעת גמר דין יכול מי המלמד זכות לחזור וללמד חובה).

י. ומנין למדנו שבע חקירות? בעיר הנדחת נאמר 'ודרשת' 'וחקרת' 'ושאלת היטב' לרבות שלשה. ('ושאלת' לבד לא משמע לשון חקירה). ביחיד העובד ע"ז נאמר 'ודרשת' 'היטב' לרבות שנים. בעדים זוממין נאמר 'ודרשו' השופטים 'היטב' לרבות עוד שנים.

ועוד נאמר והנה 'אמת' 'נכון' הדבר בעיר הנדחת, וביחיד העובד ע"ז, לרבות עוד ארבע, הרי כאן י"א. שבע למנין החקירות,

בכך, ולרבי יהודה עדותן קיימת שאדם טועה בכך. (ונתבארו כמה דרכים במחלוקת זו. ראה פסחים יא:).

ואם אחד אומר בחמש שעות, והשני אומר בשבע, לדברי הכל עדותן בטלה, לפי שבחמש החמה עומדת במזרח ובשבע היא במערב.

ז. לאחר שבדקו את העד הראשון, מכניסים את השני ובודקים אותו, ואם נמצאו דבריהם מכוונים, פותחים בזכותו של נדון (שאומרים לו אם לא הרגת לא יהרגוך).

ח. אם אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות, משתקין אותו. (וכל שכן אם בא ללמד עליו חובה. ש'עד אחד לא יענה בנפש' בין לזכות ובין לחובה, שנראה כנוגע בעדות).

ט. אם אמר אחד מן התלמידים היושבים לפני הדיינים יש לי ללמד עליו חובה, משתקין אותו. ואם אמר יש לי ללמד עליו זכות, מעלין אותו, ומושיבים אותו ביניהם, ולא היה יורד משם כל היום כולו, אם יש ממש בדבריו שומעים לו. ואפילו אם הנדון אומר יש לי ללמד על עצמי זכות, שומעים לו, ובלבד שיש ממש בדבריו.

אם מצאו לנדון זכות, פוטרים אותו. ואם לא מצאו, מלינים את הדין למחר, ובאותו היום מזדווגים בבתיים או בשוק זוגות זוגות, ונושאים ונותנים בדבר. וממעטים ממאכל, ולא היו שותים יין כל היום, ונושאים ונותנים כל הלילה, ולמחרת משכימים לבית דין, המזכה אומר אני המזכה ועדיין מזכה אני.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

יג. בין הבדיקות שואלים לעדים, אם מכירים את ההרוג אם ישראל היה או נכרי, ואם התרו בהורג, ואם קיבל עליו את ההתראה, שאמר יודע אני שכן אני מוזהר שלא לעשות. ואם התיר עצמו למיתה, שהתרו בו אל תעבור שאתה מתחייב מיתה פלונית, והוא השיב על מנת כן אני עושה. (שאם לא הפקיר עצמו למיתה אינו נהרג). ואם הרג בתוך כדי דיבור של התראה. (שאם שהה לאחר יותר מכדי דיבור, אפשר שכבר שכח התראה).

ואם מעידים על אחד שעבד עבודה זרה, שואלים אותם את מי עבד, לפעור או למרקוליס, ובמה עבד, בזיבוח או בקיטור או בניסוך או בהשתחואה.

דף מ"א

א. מניין להתראה מן התורה? לחיוב מלקות, שנאמר 'ואיש אשר יקח את אחותו וגו' וראה את ערותה', והלא אין הדבר תלוי בראיה, אלא ללמד שצריך שיראהו טעמו של דבר. ואם אינו ענין לכתת (שדין שמים הוא וא"צ התראה, ש'קמי שמיא גליא' אם שוגג הוא או מזיד), תנהו ענין למלקות.

לחייבי מיתות, לסייף שנאמר 'וכי יזיד איש על רעהו להרגו'. (ומשמע שהתרו בו ועדיין מזיד הוא, שאם לא כן מנין שהוא מזיד. וי"מ לפי שלא נאמר 'ואם הזיד' אלא 'וכי יזיד', ומשמע שהוא תמיד בזדונו).

ושלש כדי שיהיו שלשה 'היטב' האמור בכל אחד מופנה לגזירה שוה, ללמד זה מזה, שבכולם צריך כל השבעה. ומזה למדנו לכל הנסקלים והנהרגים שצריך בהם שבע חקירות (שעיר הנדחת בסייף, והעובד ע"ז בסקילה). וגם הנחנקים למדנו בק"ו מנסקלים ונהרגים.

והנשרפים, לחכמים למדים בק"ו מסקילה שהיא חמורה, ואע"פ כן אין הנדון נהרג עד שיחקרו את העדים שבע החקירות, ק"ו במי שחייב שריפה שהיא מיתה קלה יותר. ולרבי שמעון ששריפה חמורה למדים נשרפים מחקירה הי"א הרמוזה בכתוב. (ולחכמים הכתוב טרח לכתוב דבר הנלמד בק"ו).

יא. יש תנא בברייתא שמצריך חקירה שמינית, באיזה יובל היה המעשה. ולתנא במשנתנו אין צריך לשאול זאת, שאין עדים משהים עדותם מיובל לחבירו. (אבל אין טעם לחקור בכמה בשעה היה, לרבא שדרכו של אדם לטעות הרבה, וגם לאביי לשיטת רבי יהודה שאדם טועה בחצי שעה).

יב. לרבי יוסי אין צריך לחקור את העדים אלא באיזה יום באיזה שעה ובאיזה מקום, שהרי אם אמרו אמש הרגו למה צריך לשאול באיזה שבוע ובאיזה חודש וכו'. (ואע"פ שאם אמרו עכשיו הרגו א"צ לשאול גם באיזה יום ואיזה שעה, אין מצוי שעדים יעידו עכשיו הרגו). ולחכמים שואלים אותם בכל אופן את כל החקירות, כדי להטריחם.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ואם אין יכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו, כגון שכבר זינתה קודם לכן וכבר אסורה על בעלה, וגם אין יכולים לומר לאוסרה על הבעל באנו, כגון שחזרה וזינתה מאותו הבעל, או שהבעל הוא קרובה וכבר אסורה עליו, נהרגת (לרבי יוסי ברבי יהודה), שאם הוזמו נהרגים, שאין יכולים לומר לאוסרה על בעלה או על בועלה באנו, והרי זו עדות שאתה יכול להזימה.

ו. אם אחד מן העדים אומר בסייף הרג, והשני אומר שהרג בארירן (מין גרזן), עדותן בטלה. וכן אם חנקו בסודר, אחד אומר שחור היה ואחד אומר לבן היה, או שבעט בו בסנדלו והרגו, זה אומר סנדליו שחורים היו וזה אומר לבנים היו, עדותן בטלה.

ז. ואם אחד אומר שבגדיו של ההורג היו שחורים, ואחד אומר לבנים היו, או שהרגו תחת תאנה, אחד אומר עוקציה דקים ואחד אומר עוקציה גסים, או שאחד אומר תאנים שחורות היו ואחד אומר לבנות, לרב חסדא אין עדותם בטלה, הואיל ולא הוכחשו בגופה של עדות. ולבן זכאי עדותם בטלה, שהיה עושה בדיקות כחקירות.

ח. שנותיו של רבי יוחנן בן זכאי מאה ועשרים, ארבעים עסק בפרקמטיא, ארבעים למד, וארבעים לימד. ובשנים שלמד היה יושב כתלמיד לפני רבו, והיו קורין לו 'בן זכאי', וכשאמר דבר המסתבר היו תולים זאת בשמו.

ט. ארבעים שנה קודם החורבן גלתה

לחייבי סקילה, שנאמר 'המוצאים אתו מקושש עצים', שהתרו בו ועדיין הוא מקושש. ולחייבי שריפה, שנאמר אצל בא על נערה המאורסה 'על דבר אשר ענה' על עסקי דיבור. (ואם אינו ענין לנסקלים, תנהו לנשרפים. ולחכמים נלמד בק"ו מחייבי סקילה, וטרח המקרא וכתבו).

ב. העובר עבירה שחייבים עליה מיתה, אינו חייב עד שיתיר עצמו למיתה (שהתרו בו אל תעבור שאתה מתחייב מיתה פלונית, והוא השיב על מנת כן אני עושה), שנאמר 'ומת המת', כלומר שהוא כבר כמת קודם שבא לבית דין, שחייב עצמו מיתה בפיו.

ג. לרבי יוסי ברבי יהודה, חבר אין צריך התראה, שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, וחבר יודע שאסור, ואין יכול לומר שוגג הייתי.

ד. עדי נערה המאורסה, שהתרו בה, והוזמו, נהרגים, ואין יכולים לומר לא באנו להורגה אלא לאוסרה על בעלה, שהרי התרו בה למיתה.

ה. ואם לא התרו בה, אע"פ שהיא חברה, אינה נהרגת (גם לרבי יוסי ברבי יהודה שחבר א"צ התראה), לפי שאם יוזמו העדים לא יהרגו, שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו ולא להמיתה. (ואע"פ שעדיין אינה תחתיו, יכולים לומר שבאנו לאוסרה עליו, וק"ו בנשואה שיושבת תחתיו שיכולים לומר כן). וכיון שהיא עדות שאי אתה יכול להזימה, אינה עדות.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

ב. ועד אימתי מברכים על חידוש הלבנה? עד שתתמלא פגימתה (שלאחר מכן אי אפשר לומר 'מחדש חדשים', שכבר נושנת היא). ונחלקו חכמים מה הוא הזמן של מילוי פגימתה, לרב יהודה שתהא כל פגימת הקשת מליאה עד היתר, והיינו חצי העיגול, והוא בסוף שבעה לחודש. ולנהרדעא עד שתהא עגולה במילואתה, והוא עד ט"ז לחודש.

ג. אלמלא לא זכו ישראל למצוה אחרת, אלא להקביל פני אביהם שבשמים כל חודש בברכת הלבנה, דיים.

ד. לאביי צריך לומר ברכת החודש מעומד, שהרי מקבל פני שכינה, וצריך לעמוד מפני כבודה. מרימר ומר זוטרא היו מכתפים בשעת הברכה.

ה. וזה נוסח הברכה: ברוך (וכו') אשר במאמרו ברא שחקים, וברוח פיו כל צבאם, חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם, ששים ושמחים לעשות רצון קונם, פועלי אמת שפעולתן אמת (שאין משנים את סדרם), וללבנה אמר (הקב"ה) שתתחדש, עטרת תפארת לעמוסי בטן (כלומר, סימן הוא לישראל שמונין לה), שהן עתידין להתחדש כמותה, ולפאר ליוצרים על שם כבוד מלכותו, ברוך אתה ה' מחדש חדשים.

ו. אין מלחמתה של תורה, והיא הוריותיה ועמידה על בוריה ועל עיקרה, אלא בבעל משניות הרבה, שאם יצטרך לו טעם כאן, ילמדנו מתוך משנה אחרת. ואם יקשה לו

סנהדרין וישבה בחנות, ולא דנו דיני נפשות. שאין דנין דיני נפשות אלא בעוד שסנהדרין נוהגת בלשכת הגזית, וכשנתרבו הרוצחים ולא היו מספיקין לדון, עמדו וגלו משם.

י. היו שלשה עדים, שנים מהם אמרו באחד מן החקירות כהוגן, והשלישי אמר איני יודע, לרבי עקיבא עדותם בטלה, שהוקשו שלשה עדים לשנים, שאין נעשים זוממים עד שיזומו שלשתם, וכאן אי אפשר להזים את השלישי, והיא עדות שאי אפשר להזימה. ולחכמים תתקיים העדות בשנים.

יא. אמר אחד מן העדים בשנים בחודש היה מעשה, והשני אומר בשלשה, עדותן קיימת, שזה ידע בעיבורו של חודש וזה לא ידע. לרבי יוחנן לא אמרו כן אלא עד רובו של חודש, אבל מכאן ואילך, כגון אם אחד אומר בעשרים היה ואחד אומר בכ"א, עדותן בטלה, שבוודאי כבר שמע בימים הללו שהחודש מעובר.

יב. ואם אחד אומר בשלשה בחודש היה ואחד אומר בחמשה, עדותן בטילה. (ואין תולין לומר שטעה בשני עיבורים, לפי שהיו תוקעין בשופר בקידוש החודש, ותקיעה אחת אפשר שלא שמע אבל לא שני תקיעות).

דף מ"ב

א. כל המברך על החודש בזמנו, כאילו מקבל פני שכינה, שנאמר כאן 'החודש הזה', ונאמר 'זה קלי ואנוהו'.

סיכומי הדינים העולים ממסקנת הגמרא

אותו מתחילה, כדי שלא יצאו מבית דין מעורבבים, שגנאי הוא לבית דין שיצאו במחלוקת ואין יודעים לגמור את הדין.

י. לשיטת רבי יוסי אין מוסיפים על כ"ג דיינים, ולפיכך אם היו י"א מזכים וי"ב מחייבים, ידונו אלו כנגד אלו, אם ראה אחד מאלו את דברי אלו הרי טוב, ואם לאו פוטרין אותו.

יב. לרב אחא בריה דרב איקא, בדיני נפשות הגדול שבדיינים אומר 'נזדקן הדין', כלומר זקן דין זה ועמוק וקשה, וצריך להמתין בו. ולא יאמרנו אחר, כי טוב לדיין יותר כשהוא מבייש את עצמו, ממה שיתבייש מאחרים. ודוקא בדיני נפשות שצריך לעיין בו יותר, אבל בדיני ממונות אינו אומר כן.

ולרב אשי אומר בדיני ממונות 'נזדקן הדין', כלומר חכם דין זה, שהעמדתנו על בורייו, ואין אחד ממנו צריך להפך ולדקדק בו. וגדול שבדיינים אומרו ולא אחר, אע"פ שנאמר 'יהללך זר ולא פיר', שכל דברי בית דין מוטלין על הגדול. ובדיני נפשות לא יאמר כן, שאף משגמרוהו אם ידקדק האחד וימצא לו זכות מחזירין את הדין.

דבר על דבר, יבין מתוך משניות הרבה שבידו שזו דברי פלוני ששמענוהו במקום אחר אומר כן. אבל לא באדם המפולפל ומחודד ובעל סברא, שלא למד משניות ובריייתות הרבה, כי מהיכן יתגלה לו סודה. ודבר זה דרשו חכמים מ'כי בתחבולות תעשה לך מלחמה', במי אתה מוצא מלחמתה של תורה, במי שיש בידו חבילות של משנה.

ז. אם עד אחד אומר קודם נץ החמה היה מעשה, והשני אומר לאחר הנץ היה, או בתוך הנץ היה, עדותן בטלה.

ח. אם אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד זכות על הנדון, מעלים אותו למקום מושב הדיינים, ומושיבים אותו ביניהם, אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם. ואם אין ממש בדבריו, אין יורד כל היום כולו, כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו, שאם יורידוהו היום לעין כל בושה היא לו.

ט. היו ל"ו דיינים מטין את הדין לחובה ול"ה לזכות, דנים אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבים את דברי המזכים או להיפך. ואם לא ראו, פוטרין אותו. אבל אין פוטרין

הדרן עלך היו בודקין למסקנא